

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабрийн 21-нээ гарана

2006
февралийн
9
Четверг
№ 14
(21254)

Хабарай
эхин сагаан
бар
нарын
12
гарагай
5

Бурятия

«БИ РОССИДА ПАРТИЙНА ПРАВИТЕЛЬСТВО БУРУУШАНАБ»

Президент В.В.Путин сэтгүүлшэдэй асуудалнуудта харюусаба

Партийна правительство тухай

ГЭХЭТЭЙ ХАМТА нимэ дүй дүршэл федеральна хэмжээндэ нэбтэрүүлгэ тухай асуудалда Путин ингэжэ харюусаа: «Саашадаа юунышье боложо магад. Зүгөөр бидэндэ шанга президентскэ засаг хэрэгтэй. Би мүнөө Россида партийна правительствоын дүршэл нэбтэрүүлгэ буруушаанаб». Энэ хадаа Россин Президенттын пресс-конференци дээрэ хэлэһэн гол шухала политическэ мэдүүлгэ болон.

Губернаторнуудай томилолго тухай

ГУБЕРНАТОРНУУДЫЕ томилолго тухай Путин ингэжэ хэлэв: «Зарим регионуудта дурадхагдан кандидатурнуудта дураггүй байханаа мэдүүлэе, тинимэһээ федеральна түб депутатуудай наанамжануудые хараадаа абаха баатай болоо һэн. Энэндэнь би баяртайб». Россида эрхэтэнэй нийгэм бүрилдүүлгын асуудалда президент нэгэнтэ бэшэ бусадгай байгаа.

Тини правительствоын бэшэ эмхинүүд тухай асуудалда харюусахадаа, тус эмхинүүд засагай хойноһоо хиланхын тула олоонитэдэ тон хэрэгтэй, правительство тэдэниие дэмжэжэ байха. Зүгөөр хари гүрэнүүдэй түлөөлгөшэдэй хизааргүйгөөр, наанаһан соогоо зонхилхогуйнь тула номололгын газарнууд эли байха ёһотой бшуу.

Бүгэдэниймэй Эхэ орон ХОЕР асуудал Россида яһатануудай илгаанаа уламжалһан хуули буса ябадалнуудай олошоролго болон гүрэнэй байгуулануудай нимэ ушарнуудта ёһотой хэмжээ абадаггүй байдалда хабаатай байгаа. Тодорхойлол, Новости РИА-гай корреспондент Россида неонацизмын бии байһые мэдэрхэе болон тэрэнтэй тэмсэхэе яаранагүй гэжэ тэмдэглэв.

Эдэ бүгэдэ үзэгдэлүүдые усдахын тула хуули хамгаалгын зурганууд эрид шанга хэмжээнүүдые абаха ёһотой гэжэ харюусаа. «Гүрэн доторнай олон тоото соёл болон шажан мургэл харилсаа холбоотой гэшэ. Тини ямаршые шажан мургэлэй, ямаршые яһанай байг - илгаагүй, хүн бүхэн Россида Эхэ оромни гэжэ мэдэрхэ ёһотой».

Юуи, ямар үндэһэн үзэл бодол гүрэнниемнай нэгдүүлэжэ шадахаб гэһэн асуудалда нимэ харюу үгтөө: «Эхэ орондоо дурлал, гүрэнөөрөө омогорхолго. Тингэһын тула экономика ашаг олзын түлөө тэмсэхэ, зүрилдэхэ хүсэ шадалтай байха хэрэгтэй». Путин хүгжэлтын мүнгэ номололгын замда шэлжэн оролгодо сэтгүүлшэдэй анхараал хандуула. Мүнөө дээрэе Росси мүнгэ шэглүүлхээр зохистой байдалайнгаа талаар дэлхэй дээрэ зургааданхи нуури ээллэ. Россин хүгжэлтын банк байгуулахаар хараалагдана.

(Үргэлжэлэлын 2-дохин нюурта).

НОМОЙ САНГАЙ ДЭРГЭДЭ - ТУСХАЙ ХОЛБООН

Буряадай Үндэһэтэнэй номой сангай дэргэдэ республикын Президент А.В.Потапов түүрүүтэй попечительскэ тусхай Холбоон байгуулагдажа, түүрүүшынгээ зүблөө үнгэргэбэ.

Энэ жэл Үндэһэтэнэй номой сан 125 жэлэй ош баяр тэмдэглэнэ. Гэбэшье энэ баярта үйлын хажуугаар олон тоото бэрхэһэнүүд туланхай. Номой сангай техическэ хэрэгсэлүүдые үннэлн хэлгэхэһээ гадуур, байшангыенышые нэлбэн шэнэлхэ хэрэгтэй.

Эдэ бүгэдэ баршадые усдахаа зорилготой библиотекын дэргэдэ попечительскэ Холбоон байгуулагдаа. Буряадай Президент А.В.Потапов, Россин Федерацийн соёлой болон олондо мэдээсэлгын министр А.С.Сokolov тус Холбооной Түүрүүлгэһэнээрэй тушаалда томилогдоо. Гэжэ зуура түүрүүшын зүблөөн дээрэ Холбооной бүрилдээ орохо гэшүүдые нь тодорхойло, библиотекын бюджет тухай хэлсэбэ. Саашадаа ходо эмхидхэгдэжэ байха Холбооной зүблөөнүүд үрэ дүнтэй ажалаа ябуулжа, библиотекын халбарн хүгжөөхөн дамжаггүй гэжэ найдамаар.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.

БУРЯАДАЙ УРАН ЗОХЁОЛШОДОЙ ХОЛБООНОЙ XIII ХУРАЛДААН

13 съезд Союза писателей Бурятии

Эдэ үдэрнүүдтэ Буряадай Уран зохёолшодой холбооной ээлжээтэ XIII хуралдаан үнгэргэгдэбэ. Республикын Уран зохёолшодой холбооной правленийн түүрүүлгэшэ, Буряадай арадай уран зохёолшо А.А.Ангархаев тоосоото элдхэл хээ. Тоосоото үеын туршада эмхидхэлэй болоод литературно-уран зохёолой талаар хүдэлмэри хэр ябуулагдааб гэжэ дэлгэрэнгыгээр хоорэжэ үгоо. 2000 оной январийн 30-да энээнэй урда тээхи хуралдаан үнгэргэгдөө һэн гэжэ хануулаа.

Мүнөө үеын зохёохы холбооной зэргэдэ 83 гэшүүд тоологдоно. Тэрэ тоодо 63-ниинь Россин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүд, тинхэдэнь 20-ниинь Буряадай Уран зохёолшодой холбооной гэшүүд юм. Уран зохёолшод Сергей Бухаев, Владимир Гармаев, Доржи Сульдминов, Ким Полонных, Алексей Ершов, тинхэдэ уран зохёол шэнжэлэгшэ Саян Балданов болон бусад элдхэл тушаа үгэ хэлэв.

Республикын соёлой министр В.Б.Прокопьев, Арадай Хуралай хорооной түүрүүлгэшын орлогшо А.С.Коренев, Улаан-Үдэ хотын мэр Г.А.Айдаев, мэрэй орлогшо М.А.Ян гэшээд хуралдаанай хүдэлмэридэ хабаадаа. Илангаа зохёохы холбоонуудые мүнгэнэй талаар дэмжэхэ асуудал эндэ хурсаар табигдаа.

Тус холбооной правленийн түүрүүлгэшын тушаалда үрэ бүтээс эхэтэйгээр хүдэлхэһэнь түлөө Ардан Лопсонович Ангархаевта Арадай Хуралай Хүндэлэһэй грамота үнэтэ бэлгэһэйгээр барюулагдаа. Тинхэдэ правленийн түүрүүлгэшын орлогшо Ю.И.Будаев, «Олимп»

гэһэн литературна нэгдэлэй хүтэлбэрлэгшэ С.А.Нестерова, Калашниковай нэрэмжэтэ хогын түбэй библиотекын директор Р.Ц.Цыденова, залуушуулай уран найханай театрай хүтэлбэрлэгшэ А.Б.Баскаков, республикын арадай уран зохёолшо Ц.Ж.А.Жимбиев, Буряадай Гүрэнэй университетэй факультэдэй декан В.В.Башкеева, Дурасхаалай номой найман ботинуудай редактор В.В.Зайкина гэшээдэ хотын мэр Геннадий Айдаев «М.Шолоховой түрлөөр 100 жэлэй ойдо» гэһэн Дурасхаалай медаль барюулан байна.

Энэ хуралдаанай дүнгүүдээр Уран зохёолшодой холбооной правленийн шэнэ бүрилдэ хурагадаа, Поэт, «Буряад үнэн» Хэблэлэй байшангай генеральна директорэй-ахмад редакторай орлогшо Г.Х.Базаржапова-Дашеева правленийн түүрүүлгэһээр хунгадаа. Орлогшо - харюусалгата секретаряй «Байгал» журналай харюусалгата секретарь, поэт С.Н.Тумуров хунгадаа.

Манай корр.

Январийн 30 болон 31-дэ Москва хотодо ехээр саһан ороо, Улаан Талмай дээрэ тодхогдоһон турникедүүд хүйтэн шанга һалхинһаа унажа байгаа һэн. Январийн 31-дэ сэтгүүлшэд Россин Президенттэй уулзахаа милицийн харуул дабан, Кремлийн Спасска байшангай үүдэн тээшэ тэгүүлэв.

Пресс-конференцидэ мянган шахуу сэтгүүлшэд хабаадаа. Тини тус хэмжээ ябуулга бүхыдөө гурба хахад часай хугасаада үргэлжэлһэн, харин хоёр часайн туршада дэлгэгдэһэн хөөрөлдөөн сэхээр дамжуулагдаһан байна. Түүрүүшын 15 минутын үедэ Президент фотоаппаратуудай таһалгаряагүй гэрэл ялалзаан доро асуудалнуудта харюусаа. Бүхыдөө 66 асуудал табигдаа юм.

Ельцинэй габьяа тухай ФЕВРАЛИЙН 1-дэ Россин түүрүүшын Президент 75 наһатай болоо. Ушар тинимэһээ «Комсомольская правда» «Ельцинэй хүтэлбэрлэһэн хугасаада сэргэлтэ үгэхөөр саг ерээ бэшэ аал?» гэһэн асуудал табыа.

Путин Агууехэ Француз хубисхалай дүнгүүдтэ сэргэлтэ тухай асуудалда Дэн Сяо Пинэй харюуень хануулаа: «Иймэрхүү сэргэлтэ үгэхын тула үшөө нэгэ хэды саг үнгэрхэ ёһотой, мүнөө эртэшэ байна». Тини Владимир Владимирович үнэн зүрхэниие ингэжэ харюусаа: «Тэрэ үе сагые ямарааршые элрэхэйлхээр, таанадай Россин түүрүүшын Президенттын ажал ябуулагдаа ямаршые сэргэлтэ үгэхэдэ болохо. Зүгөөр нэгэ юумэн арсашагүй: имагтаал Ельцинэй Россида толгойлоһон үедэ гүрэнэймэй арадай хуби заяагдаа тон шухала үйлэ хэрэг болоо - бидэндэ эрхэ сүлөө олгогдоо. Энэмнай Ельцинэй тон ехэ түүхэтэ габьяа гэшээ».

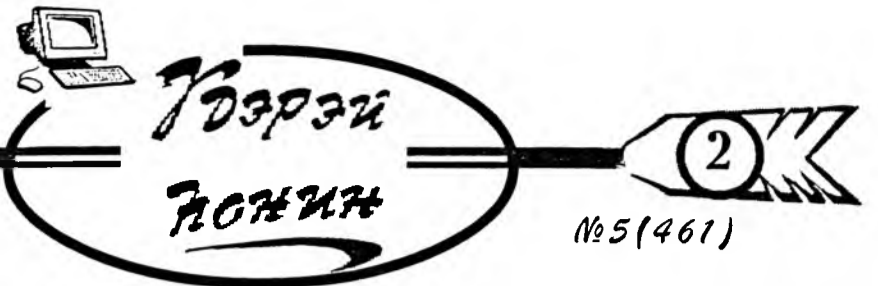
«Бурятия» ГТРК-һаа асуудал БУРЯАД Республикыне зургаан хүнтүлөөлөө, тээднэгэмнай асуудалаа табиха аза талаалгай байгаа. Сугларгагдай алыга ташалгаанда хүртэһэн нэгэһэн лэ асуудалай автор БТРК-гай буряад дамжуулануудай редактор Баярма Раднаева гэжэ тэмдэглэлтэй. Тэрэ Россин Президенттыне зүүн зүгэй литээр гараһан улаан Нохой жэлээр халуунаар амаршалаад, гүрэнэймнай эгээл хөмөрөөгүй амгаан болон эбтэй зетэй байдалтай регионуудай нэгэн болохо Буряад орон руу хээээ айлшалха тухайнь һонирхоо.

- Уриһандатнай баярые хүргэнэб, - гэжэ Путин харюусаа. Тини республикынай Президенттэй уулзаһанаа тэмдэглээд, «Буряад орондо үнэхөөрөшые хөмөрөөгүй амгаан, тус регион хүндэ анхаралтайгаар хандаагаараа бусадһаа илгаатай. Гэбэшье шиндхэгдээгүй асуудалнуудшые бии, тээд яахаб, энэмнай ажабайдал ха юм даа. Бүхыдөө республика яһала урагштай хүгжэжэ байна», - гэжэ онсолоо. Сохом ерэхэ тухайгаа Путин хэлээгүй, зүгөөр найдахал гүбди.

2005 оной дүнгүүд тухай АСУУДАЛАА Баярма Раднаева пресс-конференцийн бүри эсэстэ табиһан юм, харин Россин Президент түбхын түүрүүндэ 2005 оной дүнгүүдые согсолоон, пресс-конференцине эхилэв.

Путин ВВП-гэй, ажаһуугтадай дунда зэргын салынгай болон олзо оршын ургалтые тэмдэглэн, Россин хүгжэлтын эршэдэ һайн сэргэлтэ үгөө. Илангаа Центробанкын алтан мүнгэн хэсэгэй ургалтые болон жасата дэлгүүрэй 88 процентээр дээшэлэлгые онсолоо. Гэхэтэй хамта мүнгэнэй сэнгэй бууралгын хэмжээ доошолуулгын нула эршэ болон экономикын болбосоруулгын һалбаринуудта түхэригэй сэнгэй ургалтын мугу нүлөөн тухай хэлэв.

Политическэ талада анхаралаа хандуулахадаа, Ниитын палата тогтоолгые, Чечен Республикын Россин Федерацийн Үндэһэн хуулида бусалгые, мүн тинхэдэ һунгалтада илаһан партида регионой толгойлогшын кандидатура дэбжүүлхэ эрхэ олгоһон хуули баталалгые илган тэмдэглэв.

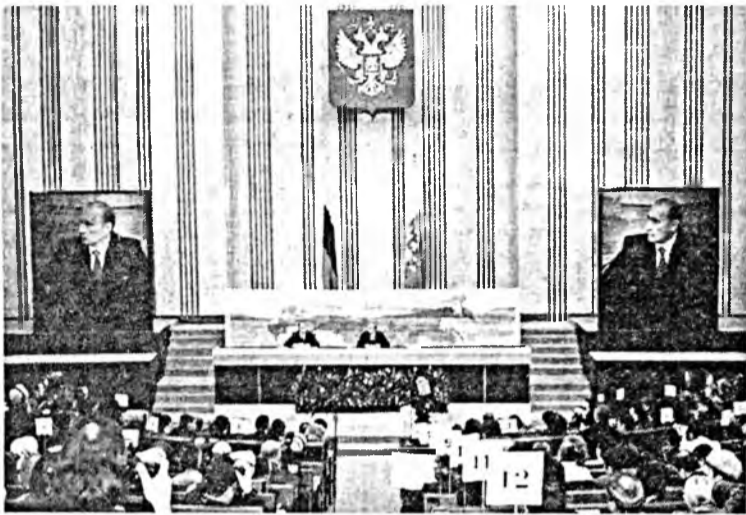
«БИ РОССИДА ПАРТИЙНА ПРАВИТЕЛЬСТВО БУРУУШАНАБ»

Президент В.В.Путин сэтгүүлшэдэй асуудалнуудта харюусаба

(Эхинийн 1-дэхи нюурта).

Сэрэгэй полици хэрэгтэй ЧЕЛЯБИНСКАДА тохёолдоһон бузар үйлэдэ (аха сэрэгшэдэй бүүдүзгэй аашааа сэрэгшын хүлгүй үлэһэн ушар) хабаатай асуудалай табигдахада, армида хүмүүжүүлгын хүдэлмэри найжаруулаха, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ хуули сахилгын хойноһоо хиналтые шангалха тон шухала гэжэ тэмдэглээ. Дабдээрээ сэрэгэй полици байгуулаха тухай обороньын министрэй оруулһан дурдахал зүбнэгдэжэ байна. 2007 оной эсэстэ арми ехэнхидээ хэлсээгээр алба хэгшэдхээ бүридэхэ. «Харин 2008 оной эхинһээ армида нэгэ жэлэй болзороор татадаг болоходо», - гэжэ гүрэнэй толгойлогшо хэлээ.

Автопром тухай ПУТИН Россин автомобильна компанинуудай ерээдүйн нэгдэл дэмжэхэ, зүгөөр гансал эздэдын

нимэ шиндхэбэри абаха эрхэтэй. Тийн хари гүрэнүүдэй 6 ехэ концернтэй Россия тэдэнэй автомобильнууды хабсаран суглуулха тухай хэлсээн баталагдаа гэжэ мэдэсээ. Тийхэдэ үшөө 14 компани тухай хэлсээнүүд эрхилэгдэжэ байна.

Үндээн проектүүд тухай ҮНДЭНЭН проектүүдэй гол зорилго - Россин эрхэтэдэй байдал найжаруулаха гэжэ гэжэ пресс-конференцидэ нэгэнтэ бэшэ хэлэгдэһэн юм.

Правительство, Ниитын палата болон депутатуудай корпус бюджетдээ гаргашалагдаһан горитой ехэ мүнгэн зөөри хубаан тараалгын хойноһоо хиналта хангаха гэхэн найдалаа Президент мэдүүлээ.

Үнэгүй гэр байрада хабаатай хуулинууд соо проект бэлүүлгэдэ муу нүлөө үзүүлхээр зүрилдөөтэй, бэе бээдээ харша хэдэн зүйлүүд олодо, мүн тийхэдэ Президенттэй сэхэ мэдэлтэй болон бүридэлдөө премьер-министртэй шэнэ байгуулга тогтоогоо гэхэн зэмэлэгдэнүүдэ шагнаад, Путин хэрэгтэй хубилтанууд оруулагдаха гэжэ хэлээ. Байгуулаа эдэ тон шухала зорилгонууды бэлүүлхын лэ болон бюджетдээ үгтэһэн мүнгэн зөөри хуулуухагүйн тулада эмхидхэгдэнэ.

Өөр тухайгаа СЭТГҮҮЛШЭД Владимир Путинэй 2008 оной удаадахи тусбүүд болон хэрэгшын гэгжэлжүүлхэ тушаал залгагша тухай ехэл хонирхоо. Президентын тэмдэглэхээр, гүрэнине толгойло шадаха хүнүүд Россияда олон. Тушаалаа орхиходоо, олзын хэрэг эрхилхэгүйн лэ сохом. Ходо сүлөөгүй байдагыһе наа, ном уншаха болон фильмүүдые хараха заба олодог заншалтай. Аудиозапись шагнаха дуратай. Мүнөө үедэ машина соогоо ябахдаа, Россин түүхээр Ключевский лекцинуудые шагнадаг байна. Телеканалнууд сооһоо ехэнхидээ «Культура» канал шэлдэг. Тийн соелой талаар үндэһэн проектын бэлдэхэгдээгүй байһые адууда тоолоно.

Ягаад ходоодоо сэмсэгэр сэбэр зандаа байжа шадана гэжэ хонирхоходонь: «Архи уудаггүйб, хара тамхи хэрэглэдэггүйб, нэгшые дахин туршаагүйб. Спортдо болон ажал хүдэлмэридэ дуратайб», - гэжэ харюусаа нэн.

Людмила ОЧИРОВА. Д.МАРХАДАЕВА хэлбэлдэ бэлдэбэ.

ГАЛ АЮУЛАЙ ГАЙ ЕХЭ

Эдэ үдэрнүүдтэ газар аргагүй хүйтэн уларил тогтожо, хүн зон ооһэдэнтөө гараар элдэб дулаасуулгын хэрэгсэлнүүдые бүтээжэ тодохо баатай болоно. Эгээл эдэ шанар муутай хэрэгсэлнүүдын түймэрэй нүжэрхэ хэрэгтэ харшаар нүдөөлнэ, гадна зориута гал үүсэхэ ушарнуудые олоһороо гэжэ Онсо байдалай министрествын Буряад Республикадахи гол управленидэ мүнөөдэр үнгэрһэн пресс-конференци дээрэ онсолгодо.

Байгша оной январь соо Буряад орондо бүхыдөө 154 түймэр бүридхэгдөө, тэдэнһээ боложо, 15 хүн нүгшөө, 8 хүн элдэб хэмжээгээр гэмэлтээ, гадна 5,5 миллион түхэригэй гарза ушараа гээд тэмдэглэһэй. Галай аюулааа нэргылхэ талаар Буряад Республикадахи гүрэнэй ахмад инспектор Василий Применский дуулаһанай ёһоор, хүн зоной нүгшэжэ ушарнууд үсөөрһэн байха юм. Гол түлэб, элдэб муу шанартай дулаасуулгын хэрэгсэлнүүдые хэрэглэхэһээ боложо, түймэр соробхило. Мүн зарим зон хоорондоо үнөөрхэлдэжэ, бэе бэеынгээ хубини зөөри галдажархина.

Энэ талаар тоо, баримтанууды дурдаха болоо наа, үнгэрһэн январь нарада болоһон түймэрнүүдэй 32-ын зориута үүсхэгдээ гэжэ элнүүлэгдээ. Жэшээхэдэ, Баунтын аймагта хаяхана үмсын магазин шатажа, 2,5 миллион түхэригэй хохидо ушаруулаа. Эдэ хуули буса ябадалнуудые үүсхэхэн зон барилшаладаашы наа, түрмэдэ хаагдангүй, юрэл услово гуримаар хэлсэгдэнэ. Гадна эдэ түймэрнүүд иматгал хүдөө нотагуудта ушардаг байна. Үшөө нэгэ онсоор тэмдэглэһэй зүйл гэхэдэ, түймэртэй тэмсэхэ тухай техник аргагүй ехээр хуушаранхай.

Мүнөөдэрэй байдалаар, тэдэнэй 75 процент шэнэлэгдэхэр болонхой. Нүүдэй үедэ Улаан-Үдэ хотодо олон даххартай абарга томо байшанууд баригдана. Хэрбээ тодор туджа, тэдэн соо галин аһаа гээшэ наань, тэрэнине мүнөө дээрэ болуула шадахагүй байнабди, - гээд, Василий Применко тэмдэглэнэ. Ушарын гэхэдэ, эдэ байшануудые түймэрһөө абархын тула, 50 метрэй гэхүүр худалдажа абаха хэрэгтэй. Тэршэлэн эдэ бүхн бэрхшээлнүүдые шиндхэхын тула, ганса МЧС-эй эмхи зургаанууд ханаата болохо бэшэ, мүн нотагай өөһэдэн хүтэлбэрин албанууд тэдэндэ хамтаралсаха ёһотой шуу.

ШҮЛХЫ ҮБШЭН ШЭРҮҮН

Хүршэ Шэтын областинн Калганска районий Дунда-Бооржо нууринда шүлхы үбшэн дэлгэржэ, аргагүй хэсүү байдал тогтонхой. Энэ үбшэнһөө боложо, хаяхана үшөө нэгэ тугал хосорбо.

Мүнөөдэрэй байдалаар тэндэ шүлхы үбшэндэ нэрбэлдэн 70 гаран үхэр бүридхэгдэнэ, харин бүхыдөө 600-гаад эбэртэ боло мал үбдэн аад, эдгээ гэжэ тоологдоно. Үбшэлэн гахайнууд Дунда-Бооржодо даб дээрээ угы: 41 поршоонхо үбдэн аад, эдгээ. Январин 28-наа эхилжэ, бүхы район доторхи мал адуубанһаа нэргылэмжын тарилга хэгдэжэ байнхай. Шэтэ можодохи Ветеринаринн управленин дуулаһанай ёһоор, үнөөхи тугал шүлхы үбшэнһөө боложо хосороо гэжэ хэлэхын аргагүй, юуб гэхэдэ, тэрэ урдань үбшэлэншые наа, гүйсэд эдгэһэн байгаа.

Гэбэ ябашые, тэрэнине малай хүүр дээрэ абааша шатааха гэхэн шиндхэбэри абтанай байха юм. Энэнь нэргылэмжын удах шанартай хэмжээн гээшэ ааб даа. Үнгэрһэн долоон хоногто Дунда-Бооржодо үшөө нэгэ үхэрэй нэе шатаагдаа нэн гээд хануулаа. Буряад орондо мүнөө дээрээ шүлхы үбшэнэй нүжэрхэ ушарнууд бүридхэгдөөгүй. Харин Шэтэ можын хилэ шадархи аймагуудта нэргылэмжын хүдэлмэринүү ябуулагдажа байнхай.

А.БОЛОТОВ.

«БУРЯТХЛЕБПРОМ»: ХИЛЭЭМЭНИНЬ АМТАТАЙ...

Мэнэ наа хотын киоскһоо «Бурятхлебпроем» шэнэ солодтой хилээмэ абажа, тон амтархажа сайгаа уугаабди. Тийн тус предпринтэ ганса хилээмэрээ суурхана бэшэ, тэдэнэр шэнэ кондитерска цех нээбэ. - Республика дотор манай үйлдбэрлэһэн эдеэн дэлгэржэ байбал тон лэ найн, - гээд, предпринтин генеральна директор Б.Б.Цыденов хэлэнэ. Тахаар баригдан эдэ хоолые үни удаан байлгажа болохогүй, тэрэ дары шэнэ зандань худалдаха хэрэгтэй. Элдэб мэдэгдээгүй предпринтнуудай хилээмэ худалдажа абаад, дураа гутаха, ганирха гэмэрхшые саг ердэг юм. Тээд тэдэнине ямар технологитой байһыень хэн мэдэхэб?

«Бурятхлебпроем» Сагаалганай һайндэртэ шэнэ тортнуудые буйлуулаа, февралын 23-най һайндэртэ гоёхон бүтээлнүүд хэгдэжэ эхилэнхэй.

Шэнэ кондитерска цехэй нээлгын баярта хүдөө ажахын ба эдэ хоолой үйлдбэрлэгын министр В.В.Бубнов предпринтин үйлдбэрлэг үндэрөөр сэгнээбэ. Кондитерска цех соо бак-лаборатори баригдана, шэнэ кафетерий нээгдэхэ. Амтатай пирожно, торт тэрэ дары эндэхи магазинда худалдана.

Янжам ЖАПОВА. Р.Н.БАЗАРОВАЙ фото.

ШЭНЭЛЭГДЭҺЭН ТРАМВАЙНУУДАЙ ТОО ОЛОШОРХО

Улаан-Үдэ соогуур ябадаг трамвайнууд нэгэ бага хуушараа гээ наа, адуу болохогүй. Юундэб гэхэдэ, тэдэ хэдэн жэлээ шэнэлэгдээгүй байна. Тийн нимэ транспорт худалдажа абаханшые тон үнэтэй: нэгэниинь долоон мянганай юм.

Энэ шиндхэгдээгүй асуудал бодхоогдожо, шэнэ жэлһээ эхилээд, трамвай, автобусуудай нэблэн шэнэлэгдэхэ тухай хотын захиргаанда хэлсэгдэбэ. Тиймһээ ЛВРЗ хотын транспорт 50 миллион түхэригөөр нэблэн шэнэлэх аргатай болоно. Нэгэ трамвай шэнэлэхэдэ, хоёр мянган түхэригэй болохо юм. Арбан жэлэй саада тээ ЛВРЗ түрүүшынхнээ трамвай шэнэлжэ эхилэн байна. Тэрэ гэхэнһээ хойшо шэнэлэгдэһэн трамвайнуудай тоо 58 болоо.

Хотын мэр ингэжэ хэлэнэ: «Бидэ заводой ажалтай тон дүтөөр танилсабабди. Тийгээд энэ манай хэлсээн хэгдэбэ».

ЛВРЗ-гэй директор В.П.Мельников: «Манай завод элдэб захил бүтээдэг юм. Тийн ерэхэ жэлдэ бүришые оролдосотойгоор хүдэлхэбди, олон захиануудые бүтээхэбди».

Хотын мэр Геннадий Айдаевай хэлэхээр, «Улаан-Үдэстальмост» гэхэн заводтой хэлсээ баталжа, 20-дохи, 40-дэхи кварталнуудые нилүүлэн путепровод хэгдэхэ, тийн Степная протока гэхэн горхойной дээгүүр мост баригдаха түсэбтэй.

Янжам ЖАПОВА.

СПИД-ээр үбшэлэн зондо найнаар хандая

«Оставайтесь людьми» гэхэн СПИД үбшэниэ нэргылэгын кампани хаяхан нилсэлэ хотын «Гэгдэ» гостиничной-аппартагын комплекс соо үнгэрбэ. Аймагтагы үбшэнэ дайрагдаһан зонтой тоо жэл бүри олоһорно, ВИЧ инфицированнэ 2381 хүн гээд республика дотор тоологдоно. Республика аймагуудааршые үбшэн-тэдэй тоо үсөөрнэгүй, ганса Загарайн аймагта 136 хүн, тийн хотын аймагуудаар хоёр-хоёр үбшэнэн гээд тоологдоно.

Харин зон үбшэлэн хүнүүдые ехэ шоо үзэнэ, тэдэнһээ хошуур ябаха гэжэ оролдно. Яахадаа тийгэнэб? Мүнөөшье болотор энэ үбшэн хайшан гээд халдадаг юм бэ гэжэ зоной дундаһаа олонинь мэдэхэгүй шахуу юм.

Тиймһээ үбшэлэн зонине хардажа, шоо үзэжэ ябаха муу ябадал. «Фокус-Медиа» гэхэн фонд «СПИД-ээр үбшэлэн зондо найнаар хандая» гэхэн уриа хэлэжэ, «Оставайтесь людьми» гэжэ кампани ябуулаа. Москва хотһоо тус проектээр Юлия Молодцова ерээ юм. Волонтернуудаар «Танцуй ради жини» гэхэн проект хэгдэбэ. Манай талаһаа тус проектые Эрдэм ухаанай министрествын Залуушуулай таһаг, СПИД үбшэниэ нэргылэгын республиканска түб бэлүүлэнэ. Хотын болон республикын хуралсаалай газарнуудаар элдэб янзын хэмжээ ябууланууд үнгэрэгдэхэ түсэбтэй.

Янжам ЖАПОВА.

Хотын гудамжануудаар ябахань аймшагтай

Хотын үйлсэнуудээр хаа-яа ябаханда, ехэл аймшагтай болонхой. Юундэб гэхэдэ, эндэ тэндэ хүнгэн машинанууд, автобусууд гүйлгэдэжэ, арай-шамай гэжэ ябаһан ябаган зонине даражархин алдана гэжэ хэлэхээр лэ. Энэ асуудал хотын мэринн брифинг дээрэ хэлсэгдэбэ.

Нилсэлэ хотын мэрей орлогшо А.Н.Козловой хэлэхээр, нэдондо жэл харгыда 831 аюулта хэрэгүүд болобо. Мүнгэнэй талаар, 35 миллион түхэриг мүнөө жэлэй бюджеттэ транспортна налог гээд орохо, 25 миллион түхэригын республиканска бюджетдээ унаха.

Энэ орошо мүнгэн харгынудай шэнэлэгдээд үгтэхэ. Тийн трамвай, автобусуудааршые хотомнай тон тулюур. Түб хотые шэнэ автобусуудтай болгохо гэхэн программа бэлүүлэгдэжэ эхилээ. Мүнөө үедэ хотоор 71 трамвай ябадаг юм. Нэгэ шэнэ трамвайн үнэ сэн 7 мянган түхэригэй болоно. Нүүшын табан жэлэй туршада хото 65 шэнэ автобусуудтай болоо. Наян үдэрнүүдтэ хоёр шэб шэнэхэн автобусууд хотын гурбадахи маршрутдаар гараба. Мэрей орлогшо А.Н.Козловой хэлэхээр, тэндэхи ветеранууд баяр баясаланаа хүргэжэ, хотын захиргаан ерээ юм.

Хотын жолоошодой совет эмхидхэгдэжэ, тэдэнэй ажал бүри хүнгэн болонхой. Харин зарим жолоошод худал эмшээлэгын справканыудые харуулаа. 1200 автобусуудай жолоошодой 200 хүнини худал справкатай гээд баригдаба.

Хото соогуур 27 светофор, 25 - нини хуэдэнэ, хоёрын шэнэлэгдэхээр. Иймэ байдалтай тогтоогодо байхада, аймшагтай авариннуудай болодогынь ганхалгүй.

ГИБДД-эй управленин даргын орлогшо В.А.Борисовой хэлэхээр, республика дотор 1745 гэмтэ ябадал харгы дээрэ ушараа, 2500 хүн гэмэлтээ, 260 хүн наһа бараа. Тийн караад үзэхэдэ, хотоор 75 маршрут ябана, 60 маршрут республика дотор бии юм. Тээд тэдэнэй тоо нэгэ багаша болгохоор юм гэжэ ханагдана.

Хотоор харгын тэмдэгүүдые тон хомор гээд тэмдэглэгдэбэ. Нэдондо жэл 1345 харгын тэмдэгүүд хэгдэжэ табигдаа, тийн тэдэнэрэй тоо 5456 байха ёһотой юм. «Харгын тэмдэгүүдые табинхаар, харгынуддаа

Брифинг

забахаданнай тон хэрэгтэй», - гээд харгын управленин дарга В.Г.Мельников хэлээ юм.

Тийн хаа-яа хотоор ябахаш, ехэл халтируухай байдаг юм. Тиймһээ харгы хэр зэргээр сээрлэдэг юм гэжэ хотын харгын ажахын управленин дарга Т.Н.Вакуляк хэлэнэ: «Сээрлэдэг газарнуудай олоһорно, мүнөө дээрээ 200 үйлсэнууд бии. Элдэ хаядаг 14 машинанууд бии. 26 газарнуудта зайн гал хэгдэжэ, тэрэгүүр байдаг зондо тон зохио болоо. Нэдондо жэл хотын үйлсэнуудые сээрлэлэгдэ 16 миллион түхэриг үгтөө. Шэнэ жэлдэ 17 миллион үгтэхөөр хараалагдана».

Тийн сурбалжалагшад үхибүүдэй харгын аюулаа ородог тухайн ехэ шиндхэгдээгүй асуудал бодхообо. Мүнөө дээрэ хотын нургуулан бүхэндэ инспектор табигданхай, тэдэнэр нургуули ошожо үхибүүдээр хөөрлэдэнэ.

Тээд хүнһөө бэшэ хэн зэмэтэй байха ааб? Хотын болон гүрэнэй засагай зохидоор ажалаа ябуулжа, хүниие хамгаалгын гуримуудые зохибожо эхилээ наань, бидэндэ, жиирэй зондо, тон хэрэгтэй байгаал даа.

Янжам ЖАПОВА.

ИННОКЕНТИЙ ЕГОРОВ: «ВЕТЕРАНУДЫЕ ДЭМЖЭЛГЭ ХАДАА ЭГЭЭЛ ШУХАЛА ШЭГЛЭЛ БАЙНААР»

2005 он Агууехэ Илалтын бүлдэ тэмдэг доро үнгэргэгдэһэн ойн баярта жэл байгаа. Энэ дайн манай зүрхэ сэдхэхэдэ гүнзэги мур сараа үлээгээ, Илалтын найднэр ямаршые сагта бүтэдэ арадай гэжэ тоологдохо: бүлэ бүхэндэ Эхэ ороноо хамгаалхан эсэгэнэр болон үбгэн эсэгэнэр тухай дурасхаал хэтэдэ мүнхэ ха юм даа.

Манай республикада Правительствын 2002 оной ноябрийн 5-ай 986-р дугаарай захирамжаар республиканска Эмхидхэлэй комитет байгуулагдаа хэн. Тэрэниие Бурядай Президент А.В.Потапов өөрөө толгойлоо. Эмхидхэлэй комитет гүйсэхдэхы засагай зургаануудай, нотагай өөһэдн хүтэлбэрийн зургаануудай болон нийтын нэгэдэлнүүдэй Илалтын 60 жэлэй ойн баярай хэмжээ ябуулгануудые бэлдэн үнгэргэлгын талаар ажал ябуулгыень зохилдуулха үүргэтэй байгаа. Тинн «Илалта» эмхидхэлэй комитетдэй ажал ябуулгын үрэ дүнгүүд тухай тус нийтын эмхнин түрүүлэгшын орлогшо байһан республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо И.М.ЕГОРОВ хөөрэнэ.

Иннокентий Матвеевич, энэ ехэ, тон харюусалгатай хүдэлмэри юунһээ захиалаа?

Эмхидхэлэй комитетдэй бэлдэхдэн 1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда Илалтын 60 жэлэй ой тэмдэглэгдэдэ бэлдэлгын болон үнгэргэлгын талаар республиканска хэмжээ ябуулгануудай комплексно түсэбье (2003 онһоо 2005 оной октябрь болотор хугасаада) Буряад Республикын Правительствын баталһан сагнаа ажал хүдэлмэрийн най бабаша татагдаа. Түсэб ветерануудай социальна дэмжэлгын тодорхой хэмжээнүүдые бэлүүлгэдэ, залуушуулай сэрэгэй-патриотическа хүмүүжүүлгэдэ, тинхэдэ соёлой-гэгээрүүлгын, зохёохы, хэблэлэй ажал ябуулга бэлүүлгэдэ, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда совет арадай эрэлхэг зориг, Россин Эзбэсгэгтэ хүснүүдэй баатарлиг түхэ тухай олоңдо мэдээсэлгын хэрэгсэлнүүдтэ зураглан харуулха хэрэгтэ шгэлүүлгэдэһэн юм.

Иимэрхүү түсэбүүд республикын муниципальна байгуулгануудта бэлдэхдэн бэлүүлгэдэһэн байна.

Эмхидхэлэй комитетдэй ажал ябуулгын гол шгэлэл тухай хөөржэ үгыт.

Ажал хүдэлмэрийнмнай түрүү шгэлэл хадаа ветерануудта дэмжэлгэ болон, тинхэлээрээ гансал үр хэблэлэй жээдэ бэшэ, харин хэзээдэшье эдэ зондоо айнараала хандуудаг байгаабы, саашадаашье ветерануудта мартахта ёһогүйбди.

Республикын дэбисхэр дээрэ бүхыдөө 2618 хүн Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай инвалид болон саашанхи жэлнүүдтэ эрэмдэ бэтгэй болоһон хабаадагшад гэжэ тоологдоно. Гадна Буряадтаманай 1505 дайнда хабаадагшад, ара талын хүдэлмэрийн 29944 ветеран ажаһууна гэшээ. Тэдэнэй ажабайдалай социально-экономическа байдал хайжаруулгын талаар хэмжээ ябуулгануудые бэлүүлгын тула нилээд ехэ ажал ябуулгагдаа: Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветерануудай бүлэгүүдээр болон хаягуудаар пайсогууд тодологдоно; тэдэнэй нюур тудалһан амаршалгануудые хүргэлгэ эмхидхэгдэ; 2005 оной май-сентябрь харануудта дайнай ветерануудта 1000 түхэригэй, инвалидуудта 4300 түхэригэй хэмжээндэ нэгэ доро үтгэдэг мүнгэн түлбэри түлэгдөө.

2004 оной августын 22-ой 122 дугаарай федеральна хуулин ёһоор, 2005 оной январийн 1-һээ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветерануудые (федеральна тоо бүридхэдэ эродог) санаторно-курортно путевконуудаар хангалга Россин Федерацийн социальна страхованин жасын Буряад Республикадахи танагаар бөлүүлэгдэдэг, тинн 2005 оной 9 харн туршада 690 путевко үгтөө. Буряад Республикын Ажалай болон социальна хүтэлгэлгын министрствын республикын Геронтологическа түбтэ энэл хугасаада дайнай болон ажалай 726 ветеран социальна болон медицинскэ туһаламжада хүртөө юм. Дайнуудай ветерануудай республиканска клиникческэ госпитальда дайнай болон ажалай 2727 ветеран бээ эргалуулаа. 2005 оной түрүүлгын кварталда 50 инвалид «Ока» автомобильда хүртөө, гэгэбшые транспортод хэрэгтэй зоной тоо үшөөл ехэ заандаа - 2005 оной сентябрийн 1-эй байдалаар 1078 хүн гэжэ бүридхэгдэһэн байна. 2005 оной 9 харн туршада дайнай 25 инвалид федеральна бюджетдэй мүнгэн зөөрээр, мүн ара талын хүдэлмэрийн 1837 үр хэблэлэй республикын бюджетдэй мүнгэн зөөрээр (726,7 мянган түхэриг) протезино-ортотическэ туһаламжа абаа. Энэл хугасаада дайнай 745 ветеранда 372,51 мянган түхэригэй хэмжээндэ нюур тудалһан материальна туһаламжа үзүүлэгдэ.

Үндэр наһатай зоние, ветерануудые болон инвалидуудые стационарна социальна хангалгын 20 эмхи зургаануудта ажаһуулгын байдал хайжаруулха талаар хэмжээ ябуулганууд бэлүүлэгдэ.

Нотагай өөһэдн хүтэлбэрийн зургаанууд дайнай ветерануудта квартира худалдан абаха, гэр байрааа захибарилха хэрэгтэн мүнгэн туһаламжа үзүүдэг. Нотагай бюджетдэй мүнгэн зөөрээр дайнай ветерануудта гэр бодоолгодо барилгын материалууд, модон үтгэдэг. Үнгэргэгш жээдэ нилэ мүнхэлэгдэдэ дайнай 1034 ветеран хүртэһэн юм.

2004 ондо Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай 26 ветеран, инвалид болон хабаадагшад, нүхэрөө дайнда алдан эхэнэр гэр байраа хайжаруулаа. «Ветеранууд тухай» федеральна хуулин ёһоор тэдэнэй гэр байра худалдан абаха хэрэгтэ табта гаран миллион түхэриг гаргашаагдаа.

2003 онһоо 2004 он болотор болон үнгэрэгш жэлэй 9 харн туршада гэр байрын жасын бага сага болон капитална захибарилгын мүнгэн зөөрээр ЖКХ-гай предприятиюуд 8,15 миллион түхэригэй хэмжээндэ 2861 гэр болон квартира захибарилла. Энэ талаар эгээл ехэ ажал Баунтын, Хурамхаанай аймагуудта, Улаан-Үдэ хотодо бэлүүлэгдэ. Республикын нилсэл хотодо энэл хугасаада инвалид болон дайнда хабаадагшад 32 бүлэ гэр байрынгаа байдал хайжаруулаа. 2004 ондо

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын Захиргаан Советскэ Союзай Герой, Россин Арадай уран зурааша Георгий Николаевич Москальеве тэдхэмжээдэ абанһан байна. Мүлөө Георгий Николаевич наһанайнгаа нүхэртэй Ивалгын аймагай Сотниково хуурийн «Элүүр» гэхэн реабилитационно комплексдо ажаһууна. «Илалта» эмхидхэлэй комитетдэй хүдэлмэрийн бүлэгтэй байгша оной зүблөөндээр Алар солын орденуудай дүүрэн кавалер Петр Андриянович Поповто байра байдалаа хайжаруулхын тула республикын бюджетдэ 420 мянган түхэриг таһалжа үгэхэ тухай шиндхэбэри абтаа.

Буряад Республикын Элүүрые хамгаалгын министрствын мэдээнүүдээр, 2004 ондо 1702, 2005 ондо 1114 ветеран санаторно-курортно аргалалгада хүртөө.

Бүхэ энэ хугасаада Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай инвалидуудай болон хабаадагшад бэйэн тамирай жэл бүрийн шалгалта 100 процентээр хангалгын талаар хүдэлмэри ябуулгагдаа, тинхэдэ 2005 оной 9 харн туршада ветерануудай 89 процентнэ стационарна, 98 процентнэ амбулаторно аргалалгада хүртөө.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай инвалидуудай, хабаадагшад болон ветерануудай, гадна тэдэндэ адилдагшадан эрхэтэдэй бэйэн тамирые бүхы шгэлэлэй врачууд, тэрэ тоодо врачуудай нүүмэл бригаданууд тон гүнзэггээр үзжэ шалгалһан байна.

2005 оной 10 харн хугасаада 6574 хүн түлбэрийг эмээр хангагдаха эрхээ бөлүүлээ, энэй хүнзэлэлтэй зоной 80 процент гэгшэ, тэрэ тоодо дайнай инвалидууд - 99 процент, дайнда хабаадагшад - 79 процент. 7,5 миллион түхэригэй хэмжээндэ 15200 рецепт үгтөө.

Гадна дайнай ветерануудые худалдаа наймаанай болон ажаһуудалай хэрэглэл хангалгын талаар ехэ хүдэлмэри үнгэргэгдөө. Республикын бүхы муниципальна байгуулгануудта дайнда хабаадаһан зоние дэмжэлгын хэмжээ ябуулганууд эмхидхэгдэ: худалдаа наймаанай болон ажаһуудалай хэрэглэл хангалгын предпрятинууд ветерануудта хүдэлмэрийг хангалгануудаа дурадхаа, тэдэндэ найднэрэй сугауубари барюулагдаа. Республикын олзын хэрэг эрхилэгшэд «Бизнес ветерануудта» гэхэн хэмжээ эрхитэйгээр дэмжэжэ, дайнда хабаадагшадта болон ветерануудта нюур тудалһан туһаламжа үзүүлээ.

Илалтын 60 жэлэй ойдо бэлдэгдэ амжалтагайгаар үнгэргэгдэн соёлой, спортын болон мэдээсэлгэ-идхалгын хэмжээ ябуулганууд горитой нуури эзэлээ. Энэн тухай тодорхойгоор хөөржэ үгыт даа.

Республика дотор патриотическа шгэлэлтэй элдэб янзын фестивал, конкурснууд, конференциүүд үргэнөөр эмхидхэгдэ. Экскурсиүүд, выставкнүүд, видеосалонүүд, лекци-концертууд, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай ветерануудтай уулзалганууд, Эрэлхэг зоригтой болон Алар солын хэзээлүүд, үдэлнүүд, конкурснууд үнгэргэгдэһэн байна. Тинхэдэ бэдэрэгын хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэһээр, нургуулин музейнүүдэй, сэрэгэй, дайшалхы болон ажалай алдар солын булануудай конкурснууд үнгэргэгдөө. Хаа-хаангай патриотическа шгэлэлтэй республиканы спортивна мурсыөөнүүд эмхидхэгдэ: чемпионатууд, спартакиадаууд, спортивна нааданууд, сэрэгэй албада татагдаха болон залуушуулай республиканы спортивна Патриотическа хүдэлмэрие хайжаруулха зорилготойгоор Бурядай нуралсаай эмхи зургаануудта олон талата хүмүүжүүлгын технологиүүд хэрэглэгдэнэ. Жэшэнь, «Зарница» гэхэн сэрэгэй-патриотическа наадан хэрэглэгдэ.

Республика дотор нотагайнай Геройнуудта зориулагдаһан дурасхаалай спортивна хэмжээ ябуулганууд жэл бүри үнгэргэгдэдэ. Тэдэнэй тоодо Советскэ Союзай Герой В.Б.Борсовой дурасхаалда хүнгэн атлетикээр мурсыөөн, СССР-эй Герой Г.А.Гармаевтай дурасхаала да боксоор республиканска мурсыөөн, Советскэ Союзай Герой Д.Д.Жанаяевтай болон Б.Р.Ринчиногтой дурасхаалнуудта бүхэ барилдаагаар республиканска мурсыөөнүүд ороно.

Республикаманай «Илалта» хэмжээ абалга» гэхэн хэмжээндэ эрхитэйгээр хабаадаа. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда Бурядай оруулан хубита харуулган сайт байгуулагдахтай. Республикын нуралсаай эмхи зурган бүхэн «Великая Отечественная война 1941-1945 гг.» гэхэн энциклопедийтэй болонхой. 2005 оной апрель һарада «Агууехэ арадай Агууехэ Илалта» гэхэн республиканска эрдэмтэй-практическа конференция ажаһуулаа. Республикын нуралсаай эмхи зургаануудай 5 жэлэй хүдэлмэрийн дүнгүүд согсологдоо.

Дайнай түхэтэ дурасхаала үдэрнүүдтэ - агууехэ байлдаануудай ойнуудта хабаатой хэмжээ ябуулгануудта ойсо анхарал хандуулагдаа гэжэ тэмдэглэгдэ. Курскын, Сталинградтай байлдаанай, Ленинградтай хүрээлэлһээ

сүлөөрэлгын 60 жэлэй ойнууд үргэнөөр тэмдэглэгдэ, дурасхаала байлдаануудай баатарнуудые хүндэлгэн хэмжээ ябуулганууд эмхидхэгдэ. Үнгэргэгш жэлэй февраль һарада «Россин хубүүд - аха үетэнһөө жэшээ абатгы» гэхэн конкурс, тинхэдэ «Эдиршүүлэй үетэн-ветерануудта» гэхэн урьяа доро «Газар, ажамидара!» гэхэн зохёохы хүдэлмэрийн республиканска выставкэ дэлгэгдэ. 2005 оной мартын 31-дэ Буряад Республикын Президент А.В.Потаповтай дайнда, ара талын хүдэлмэридэ хабаадаһан эхэнэриүүдтэй баяр ёһололой уулзалга эмхидхэгдэ, тэрэнэй хэмжээндэ Буряад Республикын Архивуудай хэрэгүүдэй талаар комитетдэй бэлдэхэн «Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ Бурядай эхэнэриүүд» гэхэн номой презентация үнгэргэгдэ.

Республикын Правительство Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветерануудай делегацийн - Бурядай түлөөлэгшэдэй Волгоград, Курск, Санкт-Петербург хотонуудта (2003 болон 2004 онуудта), тинхэдэ 2004 оной май һарада Севастополь хотодо үнгэргэгдэһэн бүхэроссин найднэрэй хэмжээ ябуулгануудта хабаадаһын тула мүнгэн зөөрээр хангаһан байна. Дайнай ветерануудай хабаадагшадтай Бурядай делегация манай нотагай баатар, Буряадһаа түрүүлгын Советскэ Союзай Геройнуудтай нэгэн Г.А.Гармаевта хүшөөгэй нээлгэдэ болон 2003 оной май һарада Илалтын үдэртэ зориулагдаһан хэмжээ ябуулгануудта хабаадаһа Беларусь Республика (Брест хот) элзэгдэһэн юм.

Эрхэтэдэй үндэр патриотическа хараа бодол, Эхэ ороноынгоо тала хамгаалха талаар гүрэнэй уялга дүүргэхээр бэлэн байгые хорлодүүлгын талаар албан хоорондын харилсаа болон оюунуудай ашаг үрэ дэснэлүүлгын тула Буряад Республикын Правительствын 2004 оной мартын 3-ай 137-р дугаарай Захирамжаар эрхэтэдэй патриотическа хүмүүжүүлгын талаар албан хоорондын республиканска совет байгуулагдаа хэн.

Республикын соёлой эмхи зургаанууд Илалтын 60 жэлэй ойн баяр бэлдэн үнгэргэлгын талаар республиканска гол хэмжээ ябуулгануудай комплексно түсэб бэлүүлгэдэ хабаадаа. Бурядай музейнүүд болон номой сангууд Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай жэлнүүдтэ арадай гарган баатаршалга тухай дурасхаал мүнхэлхэ талаар шуухала хүдэлмэри эрхилээ. Ц.Сампиловтай нэрэмжэтэ республиканска уран найханай музей, Бурядай түүхын музей хэмжээ ябуулгануудта ветерануудай хабаадагшадтайгаар, тинхэлээрэ ганса Улаан-Үдэдэ бэшэ, харин республикынгаа хүдөө аймагуудта эмхидхээ. Республикын музейнүүдтэ дэлгэглэгдэн найднэрэй 40 хэмжээ ябуулгада 28 мянган 350 хүн хабаадаһан, номой сангуудтай элдэб янзын 125 хэмжээ ябуулгада 11 мянган 660 хүн ерөөһн байна.

Республикын театрай-концертнэй эмхиүүд 80 спектакль дураджаа, тэдэниен 40 мянган 500 хүн ержэ хараа. Хоёр жэлэй туршада, 2004 онһоо 2005 он болотор, республиканска мурсыөөн - муниципальна байгуулгануудай эмхи зургаануудай «Соёлой илалтын марш» гэхэн конкурс үнгэргэгдөө. Тус мурсыөөнэй үедэ хүдөөтэй соёлой байшануудта, клубуудта, номой сангуудта, арадай музейнүүдтэ, хүүгэдэй искусствын нургуулинуудта 4699 хэмжээ ябуулга эмхидхэгдэжэ, 450000 харалгад хабаадаа.

Красноярск хотодо болон уран найханай бэлгэй «Илалтын салют» гэхэн бүхэроссин фестивалин Сибириин федеральна тойрогой зональна харалгада 115 хүнөө бүридэһэн Бурядай делегация лауреадтай нэрэ эрэгдэ, фестивалин түгээсэлэй хэмжээ ябуулгануудта Сибириин федеральна тойрогые түлөөлхэ эрхэдэ хүртөө. 2004 оной август-сентябрь харануудта «2002-2005 онуудта Россин соёл» гэхэн федеральна программаар «1939 ондо Халхин-Гол мурэн дээрэ байлдаануудта хабаадаһан гүрэнүүдэй уласхоорондын уулзалга болон уран бэлгэй фестиваль» гэхэн проект бэлүүлэгдэ.

Ойн баярта хэмжээ ябуулгануудта ветерануудай уран бэлгитэ ехэ анхарал хандуулагдаа. «Ветеранууд дуулана» - нилэ нэрэтэй фестиваль эмхидхэгдэ. Тинхэдэ «Россин, урлгашаа!» гэхэн сэрэгэй-патриотическа дуунай регион хоорондын конкурс хүмүүжүүлхы ехэ удаа шанартай байгаа.

Хүмүүжүүлгын хүдэлмэрийн байгуулгада нургуулин музейнүүдэй ажал ябуулга шуухала нуури эзэлэ. Республикын нургуулинуудтай 226 гаран музей, мүн сэрэгэй болон ажалай алдар солын булануудта 5 мянгад шахуу анха түрүүлгын хэсэг экспонат бии. Бэшүүрэй аймагта 1-дэхи нургуулин дэргэдэ Россин

эрхим музей болохо «Эхэ орон» гэхэн музей (хүтэлбэрийлэгшэнь Нелли Коробенкова) ажалаа ябуулдаг. Тимуровска хүдэлөөн эршээе абажа захиаланхай. Жэшэнь, Улаан-Үдэдэ 400 хүүгэдэ эндэ хабаададаг. Загарайн болон Эздын аймагуудта «Ветерануудта туһалыт» гэхэн хүдэлөөн хэрэгдэ.

Илалтын 60 жэлэй ойдо зориулагдаһан хэмжээ ябуулгануудта бэлдэлгын болон тэдэниие үнгэргэлгын ябаса республикын олондо мэдээсэлгын бүхы хэрэгсэлнүүдтэ үргэнөөр харуулагдаа. 2004-2005 онуудта Бурядай СМИ-нүүд болон сэтгүүлшэдэй дунда «Россин патриот» гэхэн конкурс эмхидхэгдэ. Тинн 860 томилоолгонуудта эрхимүүдын шээлгэжэ, саашадаа Москва хотэ элзэгдэ. Тус конкурсн илашдадай нэгэн - Бурядай радиогой сэтгүүлшэн А.Мальцева.

БГТРК-гай телевизионно мэдээсэлэй «Вести Бурятия» болон «Байгал» дамжуулангуудта Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадагшад, дайнай түүхын дурасхаала үдэрнүүд, Илалтын 60 жэлэй ойдо зориулагдаһан хэмжээ ябуулганууд тухай саг үргэлжэ харуулагдажа байгаа.

Хэнишье мэдэрхүү, Илалтын уряануудай нэгэн - «Хэнишье мартагдагүй, юунишье мартагдагүй», Нютагаархидаймнай баатаршалга тухай арадай дурасхаала мүнхэлхын, дайнай удаахи сагуудта мартагдаһан хүнүүдтэ нэрэ хүмэдиень бусаахын тула юун хэгдэб?

Республикын болон аймагуудай сэрэгэй комиссариатууд сэрэгэй шагналда дэбжүүлэгдэһэн аад, ямар нэгэн шалтагаанаар тэрэнэй абажа шадаагүй дайнай ветерануудые болон хабаадагшадые элзүүлхэ талаар хүдэлмэри ябуулаа. Тинн тэрэнэй дүнгүүдээр 2003 ондо Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадаһан 15 болон эзбэсгэгтэ буналгаанда хабаадаһан 28 хүндэ медалинууд («Жуковой медаль» болон «Дайшалхы габьянай түлөө») барюулагдаа, харин 2004 оной 1-дэхи кварталда дайнда хабаадагшадтай гурбан гэр бүлэдэ «Вайшалхы габьянай түлөө» медалини үнэмшлэгдэһэн болон эзбэсгэгтэ буналгаанда алдан унаһан гэр бүлэдэ Эрэлхэг зоригтой орден үгтөө. Үнгэргэгш жэлэй III кварталда «Сэрэгэй нинэ габьянай түлөө» гэхэн долоон медаль болон «Александр Суворовтой I медаль Россин дэбисхэр дээрэ сэрэгэй байлдаануудта хабаадагшадта, 2004 оной IV кварталда Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветеранда «Сэрэгэй габьянай түлөө» медаль барюулагдаа.

2005 оной февраль һарада республикада «Илалтын 60 жэл» гэхэн ойн баярта 44 медаль элзэгдэһэн байна. Шагнадаһан зоной комиссарууд Республикын болон аймагуудай сэрэгэй комиссаруудтай болон нотагуудай ветерануудай советүүдтэй зүбшлөгдөө хэн.

Сэрэгэй-мүнхэлэлгын хүдэлмэрийн үшөө нэгэ шуухала тала гэгээ, сэрэгэй алдар солын мемориалуудые болон хүшөөнүүдые захибарилга, нэлбэн шинэждэхгэ, сэрэгсэдэй хүдэлмэригдэһэн газарнуудые болосооруула болон.

Гүрэнэй хамгаалгада мүнөө дээрэ дайнай түүхын 446 хүшөө тоологдоно.

Энэ асуудалда анхарал хандуулхын тула республика дотор Илалтын 60 жэлэй ойдо зориулагдаһан хүшөөнүүдтэй байдал тухай конкурс сонсохгодо. Бүхы аймагуудта үе объектиүүдэ ёһогтой түхэлдэн оруулха талаар хүдэлмэри эрхилэгдэ. Тинн гаргашануудай ехэни хубиниен муниципальна байгуулганууд болон предпрятинуудта хабаадаа. Конкурсн үнгэргэгдэһэн хугасаада 325 объект захибарилгадаа. Бүхыдөө гаргашаладаһан мүнгэн зөөрийн хэмжээн - 13 миллион түхэриг, тэрэ тоодо республикын бюджетдэ 626,4 мянган түхэриг үгтэһэн байна. Гансал 2005 ондо Тарбагатайн аймагта Советскэ Союзай Герой Г.Гусляковтой, тинхэдэ Улаан-Үдэ хотодо Советскэ Союзай Герой, генерал-майор И.В.Балдыновта хүшөөнүүд үгдэгдэ. Республикада Советскэ Союзай Герой Ж.Е.Тулаевтай 100 жэлэй ойдо зориулагдаһан хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдөө.

Илалтын ойн баярта Улаан-Үдэ хотодо Геройнуудай галерий болон Илалтын мемориалай 3-дэхи эзлэгшэй барилга түгээсэгдөө. Энэ проект республикын бюджетдэ 5 миллион 758 мянган түхэриг гаргашаагдаа.

Тинхэдэ «Буряад Республикын Дурасхаалай Ном», гадна «Илалта хотодо залуу», «Абагадаһан дэлхэй наһана» гэхэн ном болон альбомууд хэблэгдэ бэлдэгдэ.

Республикаманай нотагай баяр туршада дайнай үедэ алдан унаһан Бурядай сэрэгсэдэй нэрэнүүдые сугауулан толихо талаар горитой ажал ябуулаа. Республикын Дурасхаалай Номой найһан боти соо Бурядай сэрэгсэдэй 93200 нэрэ мүнхэлэгдэнхэй, энэй Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ сэрэгэй албада татагдаһан зоной 85 процент болон, тэдэнэйнь 49925 хүн алдан унаһан байна. 2005 оной март һарада Республикын дурасхаалай Номой түгээсэлэй боти мүнхэлэв.

Бүхыдэнь хэлэхэ болоо хаа, «1941-1945 онуудта Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда Илалтын 60 жэлэй ойн баяр бэлдэхэн үнгэргэгш тухай» Буряад Республикын Правительствын захирамжын ёһоор хараадагшан бүхы хэмжээ ябуулганууд саг соотго эмхидхэгдэ. Тэдэнэй онсо илгаа - олон шөглэгтэй байла, олон ондоо үеын зоние холболго, олон зоние хабаадуула. Хэмжээ ябуулгануудай ашаг үрэ республикын бүхы министрствэйүүдэй болон албан зургаануудай, гүрэнэй болон нийтын нэгэдэлнүүдэй, эрдэмтэдэй, сэрэгэй таһагуудай, ветерануудай болон шажан мургалэй нэгэдэлнүүдэй хүсэл оролодогөө элсүүлэгдэдэ дуудыда. Тинн миши наһахада, зорилгөө бэлүүлэбди.

Дмитрий КОРКИН,
Буряад Республикын Правительствын
мэдэхэлэй таһар.

Буряад Республикын Хүдөө ажыхын министрствэдэ

ХҮДӨӨГЭЙ ХҮГЖЭЛТЫН АРГА НҮХЭСЭЛНҮҮД

Хүдөө ажыхыда булюу анхарал хандуулагдажа, тэрэниие хүгжөөхэ хараа түсэбүүд табигдажа байна гэжэ булта мэдэнбди. Агропромышленна комплексые хүгжөөхэ үндэһэн проект гурбан бүлэгһөө бүридэнэ. Тэрэнэй түрүүшын хоёр соонь мал ажал яаралтайгаар хүгжөөхэ, тиихэдэ агропромышленна комплексоор бага предприятинуудые олошоруулха, хүдэлмэринень эдэбхижүүлхэ, урмашуулха зорилго табигдаханай. Хүдөө ажыхын министрство энээнэй түлөө харюусаха болоно. Гурбадахи бүлэг соонь хүдөөдэ хүдэлхээ ерэнэн залуу мэргэжэлтэдые гэр байраар хангаха тухай хэлэгдэнхэй. «Хүдөө нютагай социальна байдал хүгжөөхэ» гэнэн федеральна программын ёһоор энэ зорилго бэелүүлэгдэхэ. Россин Федерациин Хүдөө ажыхын болон эдэе хоолой министрствэтэй хамта Региональна хүгжэлтын министрство Россин Правительствын зүгһөө энээнэниие бэелүүлхын түлөө харюусалга даажа абанхай.

Һүүлэй хоёр нарын туршада республикын Хүдөө ажыхын министрствэдэ булюу анхарал хандуулагдажа байһан үндэһэн программануудые ажабайдалда бэелүүлгэдэ ехэжэн бэлэдхэл хэгдэжэ байнхай. Дээрэ нэрлэгдэһэн министрствын коллеги үнгэргэгдэжэ, эдэ шэглэлнүүдээр хүдэлхэ хүдэлмэринийн бүлэгүүд байгуулагдаа. Хүдөөгэй аймагуудай захиргаануудаар энэ асуудалаар зүблөөнүүд болоно.

Мал ажал шууд хүгжөөхэ түрүүшын шэглэлээр манай министрствэдэ документтүүд бэлэдгэнхэй. Эгээл түрүүн Хяагтын гахайн комплекс хольбэн шэнэлэгдэхэ юм хаш. 600 миллион түхэригэй опһон хэрэгсэлнүүд эндэ хабсаргагдаха. Тиихэдэ Мухар-Шэбэрэй аймагай һутайн хүдөө ажыхын үйлэдбэрийн кооперативайхид 116 миллион түхэриг мүнэг гаргашалха проект зохёожо, министрствэдэ тушаанхай. Монгол оронһоо 1500 толгой хонидые худалдажа абахаар, хонидой 6 хашаа, бодо мал хараха долоон байра барихаар түсэблэнхэй.

Тэрэшэлэн «Искра» гэнэн хүдөө ажыхын үйлэдбэрийн кооператив, «Николаевский» гэнэн хаамал түхэлэй акционернэ бүлгэм, «Талаан-2» болон Борьёогой хизаарлагдамал түхэлэй бүлгэмүүд малай байрануудые хольбэн шэнэлэхэ проектно-сметнэ документацинуудые болоод, бизнес-түсэбүүдые бэлдэжэ байнхай.

Мал ажал хүгжөөхын тула һайн үүлтэрэй мал, лизингын гуримаар түхээрэлгэнүүдые худалдан абаха хэрэгтэй. Хүдөө ажыхын министрствэдэ үүлтэртэ малтай болохо дуратай ажахануудһаа, фермернүүдһээ, хубийн хамһабарийн ажыхын эзэдһээ мэдүүлгэнүүд оронхой. Хамта дээрэ 5000 толгой эбэртэ бодо мал, тэрэ тоодо 1100

толгой эмэ үхэрнүүдые худалдажа абаха тухай тэдэ мэдүүлгэдэ байна. Гадна мяханай шэглэлтэй 3700 толгой бодо мал, 7000 хонид, 400 гахайнууд, 223 морид оцдоо тээһээ асарагдаха болоно. Бүхыдөө 158 миллион түхэриг үүлтэртэ мал худалдажа абаха хэрэгтэ гаргашалагдахаар түсэблэгдэнэ.

Республикымнай ажыхынуудай олонхиинийн «Россельхозбанкһаа» 1-һээ эхилээд, 3 миллион хүрэтэр түхэриг мүнгэндэ һайн үүлтэрэй адууһа мал худалдажа абаха бизнес-түсэбүүдые бэлдэжэ байнхай. Россин хүдөө ажыхын министрствэдэ акционернэ «Росагролизинг» бүлгэмөөр 356 миллион түхэригтэ - үүлтэртэ мал, тиихэдэ малай фермернүүдые онһожоруулха хэрэгсэлнүүдые 342 миллион түхэригтэ худалдажа абаха мэдүүлгэнүүд Буряад Республикаһаа оронхой.

УРЬҺАЛАМЖЫН
КООПЕРАТИВ ЮУГЭЭР
ТУҺААХАБ?

Агропромышленна комплексдо мал ажалай продукция тушаан абаха, бэлэдхэхэ, буйлуулаха предприятинуудые байгуулха шэглэлээр ехэ хүдэлмэри ябуулагдахань ха. 2006 ондо хүдөө ажыхын эд хэрэгсэлжын кооперативуудай мүнэг зөөри энээнэдэ шэглүүлэгдэхээр түсэблэгдэнэ. Урьһаламжын кооперативууд 250 миллион түхэриг гаргашалха ёһотой. Эд хэрэгсэлгэдэй 10 кооперативууд байгуулагдаха хараатай. Тэрэшэлэн тарьяан болон фермерэй ажыхынуудта 100 миллион түхэриг, хубийн хамһабарийн ажыхынуудта - 150 миллион түхэриг урьһаламжын мүнгэн үгтэхэ.

Урьһаламжын мүнгэ абанан тарьяан,

фермерэй болон хубийн хамһабарийн ажыхынуудай үйлэдбэрилжэ байһан продукция дунда зэргээр 5 процентээр дээшлэхэ ёһотой. Манай Буряад орондо үйлэдбэрилэгдэжэ байһан бүхы продукция хэмжээндэ хүдөө ажыхын 1 процентээр дээшлэхэ юм. Тэрэ тоодо тарьян болон малажалай продукция ехээр үйлэдбэрилэгдэдэг болохо. Жэл ерэхэ бүри мал ажалай продукция үйлэдбэрилгэ ехэ боложол байха хараатай. Юуб гэхэдэ, мал ажалай ашаг шэмэ гансата туйлагдадаггүй, хэдэн жэлээр хүлээхэ хэрэгтэй ха юм.

Гүрэнһөө мүнгэнэй урьһаламжа үгтэхэ гэлсэнбди. Зүгөөр урьһаламжын мүнгэ хүсэд хүрэхэ хэмжээндэ абаха хэрэгтэй. Хубийн ажыхынуудай эзэд гүрэнһөө урьһаламжын мүнгэ баһал абаха аргатай.

Тиимэһээ нютагтаа нэгэ хубийн хамһабарийн ажыхы хүгжөөхын тула хэды мүнгэ зөөри хэрэгтэйб гэжэ тооложо гаргаха шухала. Энэ мүнгэн урьһаламжын кооперативһаа гү, али хүдөө ажыхын эмхиһээ гү, али гэбэл тэрэнэй байгуулан эд хэрэгсэлгэдэй кооперативһаа һомологдохо болоно. Нэгэ хубийн ажыхыда хэрэгтэй мүнгэ багсаажа абабал, дам саашаа бүхы нютагай хэмжээндэ үмсдөө мал адууһаа олон болгохо гэбэл, урьһаламжын кооперативуудһаа хэды шэнэн мүнгэ урьһаламжа абаха хэлсэжэ болохо арга бии.

Энээнэниие шийдэхын тула январийн 17-до хүдөөгэй урьһаламжын кооперативуудай хүтэлбэрилэгшэд, аймагуудай муниципальна байгуулануудай захиргаануудай мэргэжэлтэд, тиихэдэ «Агросоюз» гэнэн хубийн хамһабарийн ажыхынуудай толгойлогшонорой бүридэлдэнь ородог эблэлэй дарганар сугларжа, ехэ суглаа хээ. Тиигээд хүдөө нютагай хэмжээндэ мал ажал хүгжөөхэ түсэб табиһанайнгаа удаа аймаг доторой арга боломжо түсэблэхэ тухай эндэ хэлсэгдээ. Энэ түсэбын дам саашаа министрствэдэ тушаагдаха ёһотой. Тиихэдэни министрствын мэргэжэлтэд нютаг бүхөөнөөр мониторинг хэжэ, саг соонь дэмжэлгэ үзүүлэхэ болоно.

Юрэнхыдөө хүдөө ажыхыгаар ямар шухала зорилгонууд бэелүүлэгдэхэб, энээнэдэ хэды мүнгэн хэрэгтэйб гэнэн һүүлэй мэдээнүүд Россин Хүдөө ажыхын

министрствэдэ тушаагдаха. Энээнһээ уламжалан, Буряад орондо хүдөө ажыхы хүгжөөлгэдэ хэды шэнэн мүнгэ зөөри хэрэгтэй болохо гэжэ тодорхойлогдохо. Февраль нарада Россин Хүдөө ажыхын министрство хадаа Буряадай Правительстватай зохио хэлсээ баталха юм. Россельхозбанкын Буряадай филиалтай, проектно-сметнэ документаци бэлдэдэг, бизнес-түсэбүүдые зохёодог эмхинүүдтэй, Буркоопсоюзтай байгуулагдаһан хүдэлмэрийн бүлэгүүд эдэбхитэйгээр хүдэлнэ.

Үндэһэн проектын зорилгонууд ажабайдалда хэр бэелүүлэгдэнэб гэжэ хинажа байхын тула квартал бүхэндэ Хүдөө ажыхын министрствын коллегийн зүблөөнүүд үнгэргэгдэжэ байха. Энээнһээ гадуур муниципальна байгуулануудай, хүдөө тосхонуудай захиргаануудай толгойлогшонортой, тиихэдэ газарай харилсаануудые бүридхэн бэшэдэг эмхинүүдэй түлөөлэгшэдтэй дүхэриг-шэрээнүүд үнгэргэгдэхэ. Эрдэмтэд, нийтын эмхинүүдэй түлөөлэгшэд, хүдөөгэй урьһаламжын кооперативуудай мэргэжэлтэд дүхэриг-шэрэгэй дэргэдэ болоһон хөөрлэдөөнүүдтэ хабаадаха.

Республика дотор бэелүүлэгдэхэ үндэһэн проектүүдэй асуудалнуудаар эрдэмэй-практическа конференцинууд эмхидхэгдэхэ.

Республикын агропромышленна комплексые богони болзорто хэргээн хүгжөөлгэдэ абтажа байһан хэмжээнүүд гансата нүлөөлхэ бээ.

Буряад Республикын
Правительствын мэдээсэлэй таһагай
материалнуудаар Эльвира ДАМБАЕВА
хэблээдэ бэлдэб.

ҮНДЭҺЭН ПРОЕКТНҮҮД
ХЭР БЭЕЛҮҮЛЭГДЭНЭБ?

Элүүр энхэ ажабайдал хангаха талаар бүхэроссин үндэһэн проект үнгэргэжэ жэлэй октябрь нарада Пенза хотодо олоной һонорто анха түрүүшынхнээ дуралдаһан байгаа. Удаань тэрэ Москвада Элүүрые хамгаалгын болон социальна хүгжэлтын министрствэдэ зүбшэн хэлсэгдээд, байгша оной январийн 1-һээ бэелүүлэгдэжэ эхилбэ.

Гурбан шухала шэглэлээр энэ проект бэелүүлэгдэнэ. Тодорхойлол, амбулатори болон поликлиникэнүүдтэ түрүүшын медико-социальна туһаламжа үзүүлгын шанар дээшлүүлхэ, тиихэдэ эдэб үбшэнүүдһээ хэргылхэ талаар ябуулагдадаг ажал улам һайжаруулха, мүн шэнэ үеын түрүү технологиуудай ашаар медицинскэ туһаламжа үзүүлгэ эмхидхэхэ гэнэн шэглэлнүүд болоно. Тиихэдэ материально-техническэ бааза һайжаруулха гэшэ тон шухала.

Мүнөө дээрэ Буряад орондо краснуха үбшэнһөө хэргылгын тарилга хэгдэжэ байнхай. Тиигэжэ жэлэй туршада республикадаманай 400-гад мянган хүн тарилга хүлээхэ зэргэтэй. Тиихэдэ 1 үдэртэ дунда зэргээр 10-аад мянган хүн тарюулаха болоно. Гадна энэ проектын үндэһөөр врач бүхэндэ 10 мянган түхэриг, дунда мэргэжэлтэй хүдэлмэрилэгшэдэ 5 мянган түхэриг нэмэлтэ мүнгэн үгтэхэ ёһотой. Медицинскэ онһон түхээрэлгэнүүдээр республикын эмнэлгын байшануудые хангаха хэрэгтэ 111 миллион түхэриг, санитарна автомашина абалгада 27,5 миллион түхэриг федеральна бюджетһээ һомологдохо юм ха. Гэбэшье энэ проект бүхы бэрхэшээлнүүдые шийдэхэ аргагүй гэжэ эли ха юм даа. Жэшэнь, мэргэжэлтэд үсөөн, мүн стационарта орожо эмшэлүүлхэ хэбтэрийн газарнууд дутадаһаар.

ҺЭРГЭГ БАЙГТЫ:
ШУБУУДАЙ ХАМШАГ!

Һүүлэй хоёр-гурбан жэлэй туршада шубуудай хамшаг хүжэржэ, бүхы дэлхэйе хүлгүүлжэ байнхай. Анха түрүүн Хитадта иимэ үбшэндэ нэрбэгдэһэн хүнүүдэй элирүүлэгдэхэдэ, Зүүн-Урда Азийн гүрэнүүдтэл энэ хамшаг хүжэрхэ аюултай гэжэ тоологдодог байгаа. Харин һүүлэй үедэ Турцида шубуудай гриппээр 18 хүн үбшэлөө гэжэ бүридхэгдэбэ. Гэрэй шубуудай энэ үбшэндэ дайруулаа һаань, үбшэлэһэнэй тэмдэг дары түргэн тодордог. Харин аянай шубууд тус хамшагта дайруулдаггүй, гансал тэрэниие үүсхэдэг вирус дамжуулдаг гэжэ тоологдоно. Энэнь аргагүй аюултай. Юуб гэхэдэ, иигэһээр үбэл дүүрэгжэ, хабар болоходонь, дулаан оронһоо аянай шубууд бусаха.

Буряад ороной олон тоото нуур сөөрэмүүдтэ аянай шубууд тогтожо амархаада, республикымнай ажаһуугшадта энэ хамшаг халдахаа аюултай, гэжэ Роспотребнадзорой Буряад Республикадахи территориальна хэлтэсэй таһагые даагшын орлогшо Сергей Демин онсолно.

Тиимэһээ аянай шубуудай бусахатайнь хамта, тэдэниие буудажа алаад, тусхай шэнжэлгэнүүдые үнгэргэхэ шухала. Энэ үбшэндэ дайруулахагүйн түлөө, һэжэг түрүүлһэн шубуудай мяха, үндэгэ эдихгүй, эдешье һаа, тэрэнэ һайнаар бусалгаха хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, энэ грипп үүсхэдэг вирус 70 градус халуунда огто үгы болошодог юм. Гадна үбшэн шубуудай тогтоһон нуур сөөрэмүүдтэ шунгабал, мүнһее тэндэй уһа уугаа һаа, энэ үбшэндэ нэрбэгдэхэ аюул бии гээд онсоллодои. Гэхэтэй хамта энэ үбшэнэй хүнһөө хүндэ халдаха ушарнууд мүнөө дээрэ бүридхэгдөөдүй. Гэбэшье хэргэ байха гэшэ эгээн шухала.

ТҮҮХЭ НАМТАРАА
ТҮҮРЭЭН БАЙНАШ,
ҺУРГУУЛИМНАЙ!

Республикын эгээл үнинэй һуралсалай гуламтануудай нэгэн болохо Хорин дунда һургуулийн байгуулагдаһаар эгсэ 200 жэл үнгэршэбэ. Энэ хугасаа соо тус һургуулиие хэды үе залуушуулай дүүргэжэ гараһыень тооложо барахаар бэшэ гэжэ эли ааб даа.

Хорин талын дэбисхэр дээрэ оршодог хэдэн бишыхан һуруинуудай эдиршүүлые суглуулжа, үзэг бэшэгтэ хургаха зорилготойгоор аяар холын 1806 ондо приходской училищи байгуулагдаһан хэбэ. Тэрэ үедэ оройдоол нэгэ классһаа бүридэдэг байһан энэ училищида бусадһаа булюу ухаатай, һүбэлгэн хурса хубүүд һурадаг байгаа. Тэдэниие хургаха хэрэгтэ Хорин дүүмэ болон тойроод байһан хэдэн дасанууд хамтаралсажа, училищиин ажабайдалда ушардаг түбэг бэрхэшээлнүүдые шийдэхэлсэдэг, бодото туһаламжа үзүүлдэг байһан юм.

Тэрэ гэхээр, эрхэ байдалай эрид шууд хубилаашье һаань, энэ һургуулийн үндэһэ һури табилсаһан багшанарай түрүү заншалнууд сахигдаһаар лэ даа. Тиигэжэ мүнөөдэрэй байдалаар, Хорин дунда һургуули республикын эрхим һургуулинуудай нэгэн байхын хажуугаар, шэнэ үеын түрүү гуримаар ажалаа ябуулдаг һуралсалай эмхи, федеральна туршалгын талмай юм. Энэ һургуулиие түгэсхэнэн хүнүүдэй зэргэдэ олон тоото эрдэмтэд, уран зохёолшод, шүлэг найруулагшад, бэлигтэй бэрхэ хүтэлбэрилэгшэд, багшанар бии. Тиигэжэ эндэ һаяхана үнгэрһэн һайндэрэй үедэ тус һургуулида һураһан Советскэ Союзай Герой Дарма Жанаевич Жанаевай дурсахаалай самбар нээгдэбэ.

Баян түүхэтэй, бардам заншалтай Хорин һургуулийн ойн баярта зорюулагдаһан хэмжээ ябууланууд байгша оной сентябрь соо үргэн дэлсэтэйгээр үнгэрхэ гээд дуулганабди.

Д.БОЛОТОВ.

Хүдөөгэй ажабайдалһаа

ХУЖАРЛАН АЖАЙ УУНА ГҮ, ХУЖАРАЙХИД?

Түнхэнэй аймагай түб болохо Хэрэн нууринай баруун талада Хужар нютаг түбхүнэнхэй. Жэл үнгэрхэ бүри эдэ нууринуудта шэнэ гэрнүүд баригдажа, тэдэ нэгдэшөө юм. Тон Москва Химки хотонуудтал адли.

Һүүлэй мэдээгээр, Хужарта оройдоол нэгэ мянга зуу гаран хүн ажайууна. Хэзээб даа, эндэхи хүнүүдэй тоо хоёр мянганһаа үлүү байгша һэн. Хүн зоной тоо үсөөрһэнэй шалтагаанууд олон ааб даа.

Һууринай олон хүн ажалгүй болошонхой. Ганса аймаг соогоо түрүү бэшэ, республикадаа мэдээжэ «Тункинский» совхозой гол конторо Хужарта Совет үедэ байгаа. Харин мүнөө, тэрээнэй зааханшье хуби харагданагүй. Хэды тиигэбшье, аймагай түбтэ хужарайхид хүдэлнэ. Үглөөгүүр зүүн тээшэ харгыгаар ябагшадай тоо зуу гарадаг, тэдэ хүдэлмэридөө ярана.

Долоо-найман жэл соо Хужарта наһа баралгын ушар тон олоор тохёолдодог болоо. Заал һаа нэгэ хүн нүгшэбэл,

Дамби Шаглаев

хойноо хэдэн дахабаритай байна. Тиймэһээ арбаад хонго соо таба-зургаан хүн наһа барана. Һүүлэй жэшээ табибал, 2005 оной ноябрь-декабрь һаранууд соо Хужарта юһэн хүн мордоо. Харин 2006 он һайн мэдээсэлһээ эхилээгүй юм. Январин 4-нэй үдэр гэр соогоо амидыгаар жэл хахадтай үхибүүн шаташоо. Тэрэниие хүгшэн эжынь галаа түлээд, гэрэнь гансаарынь үлөөгөөд мбашан байна.

Нютагайнгаа байдал һайжаруулхын тула ехэ ажал хэгдэнэ. Үнгэрэгшэ зун Тэбхэрэй оройдо Жалсан (бурханай номдо зориулагдана туг) бодхоогдоо. Тэбхэр хадаа Хужар, Хэрэн нютагуудые урдаһаань хаража байдаг үргэлтэй үндэр хада юм. Нютагай залуу хүбүүн Владимир Бадмаевич Доржиев энэ туг Монголһоо асарһан байна. Энэ хүн бүхы хужарайхидай хада бурхадта мүргэдэг Болдог гэжэ нэрэтэй газарта субарга бодхоохо дуралдал оруулахадань, нютагай зон хамсыгаа шуун хүдэлжэ эхилээ. Александр Сырендоржиевич Зарбаевай хүтэлбэри доро залуушуул октябрь соо арба гаран үдэр соо үсөөнөөр тохёолдохо бээ гэжэ найдагдана.

Хүүгэдэй сэсэрлигтэ

Хэды сагай хүндэ байбашье, Хужар нютагта хүтэлбэрин захиргаан, хургуули, хүүгэдэй сэсэрлиг, номой байшан хүдэлһэн зандаа.

Мүнөө үедэ поселени болоһон хүтэлбэрин захиргаан ажалаа шэнэ гуримаар ябуулжа байнхай. Поселениин гулваа Григорий Шоенович Ошоров арбан депутатуудтаяа хоёр нууринуудай ажал хэрэг бүтээхээр бэлэн. Тээд шэнэ гуримаар хүдэлмэри хүндэһэнөөр ябана. «Энэ талаар хэжэ юумээ сагтань хээд байбал, айлтагүй», - гэжэ Григорий Шоенович хэлэнэ.

Нютагай зон номой санда ходо гаража, орожо байдаг. Эндэ Саяна Жамсаевна Таряшинова 1990 онһоо хүдэлнэ. Саяна Жамсаевна 1996 ондо республиканска библиотекарь-нүүдэй конкурсо илажа гараһан намтартай. Мүнөө номой санда 8 мянга шахуу ном бии. «Номой санда ганса хургуулин үхибүүд ябанагүй, мүн аха захатаншье ном, газетэ, журнал уншахаа ородог», - гэжэ Саяна Жамсаевна хэлэнэ.

1989 ондо Хужарта шэнэ хургуули баригдаа һэн. Урдань тус нютагта ганса эхин классуудай хургуули байһан юм. Хужарай үхибүүд 2-5 километр гаталжа, Горхоной дунда хургуулида эрдэм мэдээсэ дээшэлүүлдэг байгаа. Мүнөө үедэ Хужарай хургуулида оройдоол 130 гаран хүүгэд һурана бшуу. хургуулин директор, залуу мэргэжэлтэн Булат Владимирович Доржиев

гурбадахи жэлээ хүдэлжэ байна. хургуулингаа материально-техническэ бааза дээшэлүүлхэ, багшанарай шадабари дээшэлүүлхэ болон бусад гол зорилготойгоор хургуули хүдэлнэ. Спортын талаар ехэ анхарал хандуулагдана. Залуу багша Цырен-Ванчик Михайлович Цыренов барилдаанай ноусануудтай хүбүүдые танилсуулна. Шэнэ жэлэй һүүлээр тэрэ эхин классай үхибүүдые һорижо эхилбэ. Мүн тиихэдэ шатарай, даам наадалгын кружогуудые Түнхэн соогоо мэдээжэ шатаршан Доржо Габаевич Дондоков заана. Дарма Манзаров, Дулма Дондокова, Санжидма Халхаева регион хоорондын мурьсөөнүүдтэ түрүү нууринуудые эзэлнэ. «Мүнөө үедэ информатикын ба англи хэлэнэй багшанар дуталдана. Гол ажалайнгаа хажуугаар Хэрэнһээ багша ержэ, тус предметүүдые заана», - гэжэ Булат Владимирович хэлэнэ.

Урда жэлнүүдтэ орходоо, Хужарта 2005 ондо олон үхибүүд түрөө. 20 хүбүүд, басагад хужарайхидай тоо нэмээгээ. Харин хүүгэдэй сэсэрлигтэ оройдоол 10 гаран хүүгэд ябана. Хүүгэдэй сэсэрлиг Хужарта 1960-аад онуудһаа хүдэлнэ. һайн сагта 200 гаран хүүгэд сэсэрлигтэ ябагша һэн. һуралсалай жэл октябрь сооһоо эхилээ. Гүрэнэй түймэр сахилгын инспекци, санитарно-эпидемиологическа албан нээхэ заабари үгэнгүй байгаа. Бүхы ажалшад мүнөө саадта хүдэл-

Номой сан соо

нэ. Алдар Армаев, Алдар Таряшинов, Будажап Батлаев, Гэралма Хартаева болон бусад үглөөһөө үдэшэ болотор гэртээ байһан шэнги эрхэлээд, һайн юумэндэ һураад, садатараа эдэлнэ.

Алтан гартайшуул, бэрхэ хүнүүд Хужарта ходоодо байгаа, мүнөөшье бии. Залуу хүрэг сооһоо Серёжа Хадагаев ба Дамби Шаглаевыенэрлэхээр. Үшөө бага ябахадань, Серёжа Хадагаевта Лопсон таабайнь дарханай аза үгһэн юм. Лопсон таабай хадаа харадагыһегүй һаа, зээ хүбүүгээ модоор дархалуулжа хургаа. Заахан Дагбания (шүхэд соогоо) таабайнгаа хэлһэн юумэ хэжэ байхадань анхаралтайгаар хараа. Мүнөө Дагбания модоор гэрэй хэрэгсэлнүүдые тон паринаар хэнэ. Шадамар бэрхэ хүбүүндэ Хэрэнһийше хүнүүд ержэ, оро, стол, стул болон бусад юумэ хүүлэнэ.

Сергей Хадагаев

Дамби Шаглаев Бурядай республиканска багшанарай колледж 1999 ондо дүүргээд, түрэл хургуулидаа хүдэлхөө ерээ. Мүнөө 11-дэхи классай хүтэлбэрлэгшэ мүн. Дуратай багша тухай түрэлхитэн Людмила Юрьевна Хохоньева иигэжэ хөөрһэнэ: «Дамби Николаевич хэзээшье аха хүнтэй мэндэшлэхэс мартахагүй, үнэнсэхэ хүн гэжэ ханагшаб. һурагшадын багшаддаа дуратай юм. Мүнөө хүндэ сагта мүнэгэ яагаад олохоб гэжэ манай үри хүүгэдые хургана. Үбэлдөө һурагшадараа баашиин хуһан веник бэлдэжэ наймаална. Манай хүүгэдэй үшөө юһэдэхиин байхадань, үбһэ бэлдээ һэн. Тэрэ мүнгөөрөө классайнгаа таһалга заһабарилга хэжэрхөө бэлэй. Дамби Николаевич хүн бүхэнтэй хөөрлөдөө, тэрэндэ туһалха гэжэ оролдодог. Иимэ багшатай байһандаа баяртайбди».

Хужар нютагта урагшаа ханаатай хүнүүдэй байхада, нууриин доройтохогүй гэжэ ханагдана. Саашадаа хүгжэн ургаха бээ гэжэ найдагдана.

Борис БАЛДАНОВ.
Авторай фото-зурагууд.

ТҮРҮҮ ХҮБҮҮНЭЙ ДУРАСХААЛДА

Үнгэрэгшэ амаралтын үдэрнүүдтэ заншалта ёһоороо спортын мурьсөөнүүд олоор эмхидхэгдээ. Тэдэнэй зэргэдэ Эдуард Ивахиновай дурасхаалда зориулагдана мини-футболоор турнир онсо нуури эзэлнэ. Ушарынь гэхэдэ, эндэ гансал ветерануудай команданууд хабаадаа. Түнхэнэй аймагһаа урган гараһан түрүү хүнүүдэй зэргэдэ Эдуард Ивахинов бодото нуури эзэлхээрээ эзэлнэ. Тэрэ сүлөөтэ барилдаагаар спортын мастер байханаа гадуур, «Динамо» бүлгэмэй футболно команда байгуулагдана габьяатай. Мэндэ ябаа һаа, үшөөшье үндэр амжалтануудые туйлаха байгаа ааб даа.

Табадахия үнгэрэгшэ байһан тус турнирта энэ удаа 6 команда хабаадаа. Шангай нуури эзэлжэ, эгээл эрхим гэжэ элһрһэн командануудые нэрлэе. 3-дахы нуури эзэлхын тула шанга гэгшын тулалдаанай эсэстэ «Локомотив» гэгшэн команда эрхимэлбэ. Тус командын гэгшүүн Арснок Озиев турнирэй эрхим хамгаалагша гэжэ тодорлоо. Финалда Борис Будаевай нэрэмжэтэ Спорт хүгжөөлгын жасын түлөөлэгшэд Зүүн-Сибирин гүрэнэй технологическа университетэй командатай уулзажа, тэрэниие 3:6 гэгшэн тоотойгоор илажа гараа. Тус командын вратарь Раф Галимов бартаа хамгаалагшадай дунда эгээл эрхим гэгшэ нэрлэгдэбэ. ВСГТУ-гай командын Александр Лоскутников мүн ээ эрхимээр наадаһанай түлөө урмашуулагдаа. Шангай нуури эзэлһэн командануудта заншалта ёһоор тусхай бэлэгүүд барюулагдаа. Ингэжэ Сагааланай үдэрнүүдтэ үнгэрһэн энэ турнир тамирта дуратайшуудта ёһотой баяр асараа бшуу.

Цырен НАЙМАНОВ.

«ЭХЭ ЭСЭГҮН БУЯНГААР»

Иимэ нэрэтэй концерт наадаа Түнхэнэй аймагай эгээл мэдээжэ Шобоевтой гэр бүлын ансамбль хүүлшын хоёр жэл соо нютагаархиндаа дуралдажа байнхай.

«ХХI зуун жэлэй гэр бүлэ» гэгшэн республиканска конкурсын гол шанда хүртэһэн энэ бүлэг Соёлой министерствын грант шүүжэ, эдэ концертүүдые табижа эрхэдэ хүртэбэ бэлэй. Шобоевтой бүлгын мүндэлһөөр 40 жэлэй ойдо ба тэдэнэй хүгшэн эжы Сэлээ Мармасеевна Дандаровагай 100 наһанай ойдо тус наадаан зориулагдаа.

1904 ондо Хуурай-хубайта Мармаса Шагалаевай гэр бүлэдэ Сэлээ түрөө бэлэй. 20 наһагадаа тэрэ Лопсон Тускеновтэ хадамда гараа. Агууехэ дайнай үедэ 1943 ондо Лопсон нүхэрэнь үгы болошоо гэгшэн мэдээсэл тэрэ абайһан байна. Дайнай һүүлээр Добшон Дандаровтай хуби заяагаа нийлүүлжэ, дүрбэн хүүгэдые гарынь ганзагада, хулын дүрөөдэ хүргөө. «Сэлээ тэбни алтан гартай хүн байгаа. Бүхы юумэ оёжо шадхаһаа гадна, тэрэ эльбээд үбшэн зоние эмнэжэ шадагша һэн. Мүн хүгшэн эжыһий аргагүй гоёор дуулагша бэлэй. Тэрэниие дуу буялаадаанда булиха хүн олдогшогүй байгаа», - гэжэ зээ басаган Эржена Александровна ханамжална.

Мүнөө гэр бүлын ансамблин дэргэдэ хори гаран аха дүүгэр оролсоно. Тэдэнэй концерт наада харахая олоор хүнүүд сугларна гээд хэлэхэ шухала. Юуб гэхэдэ, Сэлээ тэбниин аша зээгэр, үри хүүгэд булгандаа шадамар бэрхэ хүнүүд юм. Ород мэдээжэ үгүүлэлые ондоо болон хэлээ һаа, «таряашье тариха, хүгжэмшье гаргаха». Гэр бүлын эсэгэ Александр Ширипович Буряад Республикын габьяата энергетик юм, эжынь Мария Лопсоновна багшын ажалай ветеран, Ажалай Улаан Тугай ордной кавалер мүн. Эдуард ба Батор хүүбүүдын хур харбалгаар спортын мастерта кандидатүүд байха. Эржена, Соёла, Оюна басагадын мүн ээ урмашамаар бэрхэ талаһаань өөлздыгөө харуулжа шадаһан байна.

Иимэ концерт нааданууд хүн зондо ехэ туһатай. Энээгээр нютагаархиндаа гэр бүлын, эхэнэрэй үүргэ дэлгэрэнгыгээр харуулаха, тэрэндэ анхарал хандуулаха талаар зорилго табигданхай.

Борис БАЛДАНОВ.

«БЫТЬ ПЕРВЫМ ПОД СОЛНЦЕМ И САМЫМ ПРЕМУДРЫМ...»

К 80-летию со дня рождения и 60-летию научно-педагогической деятельности Дамнина Данжаевича ОШОРОВА

Дамнин Ошоров родился 20 февраля 1926 года в местности Туткул Жемчугского сомонного Совета Тункинском аймаке Бурят-Монгольской АССР. В 1934 году поступил в первый класс Бог-Горхонской начальной школы, а затем продолжил учебу в Путь-Ленинской семилетней школе (ныне Охор-Шибирская средняя школа).

В 1940 году он, получив тяжелую травму, был госпитализирован в КТС, который находится на курорте «Аршан». В санатории он пролежал целых три года и после выздоровления в 1943 году начал свою трудовую деятельность в должности счетовода колхоза им. Ворошилова Жемчугского сомсовета.

А осенью того же года Д.Ошоров был направлен Тункинским отделом образования на учебу в г.Улан-Удэ, в десятый педагогический класс, открытый при Бурят-Монгольском ИУУ для под-

готовки учителей начальных классов. После успешного окончания педкласса Дамнин Данжаевич направляется в Тункинский аймак (приказ наркома образования БМАССР № 65 от 15.08.44 г.) заведующим Толтойской начальной школой, в которой проработал два учебных года.

В 1946 году Д.Ошоров поступил в педагогический институт им. Д.Банзарова на бурят-монгольское отделение. Несмотря на то, что со дня окончания института прошло свыше полвека, Дамнин Данжаевич с благодарностью вспоминает своих учителей: Д.Д.Амоголонова, зав. кафедрой, кандидата филол. наук, доцента, Д.А.Абашеева, кандидата филол. наук, доцента, И.В.Бараникова, впоследствии доктора филологических наук, профессора, министра образования, директора НИИ национальных школ академии педнаук РСФСР, А.И.Уланова, впоследствии доктора филологических наук, профессора, А.Н.Танятю, впоследствии кандидата филол. наук, доцента и других.

Д. Ошоров после окончания института (1950 г.) был направлен в Кяхтинское педагогическое училище преподавателем бурятского и русского языков и литературы, в котором он проработал до его закрытия (1957 г.).

В этом же году Дамнин Данжаевич назначается директором Больше-Лугской средней школы Кяхтинского района и на этой должности трудился три года.

В 1960 году он освобожден от занимаемой должности в связи с направлением на учебу в аспирантуру НИИ национальных школ АПН РСФСР. Однако по семейным обстоятельствам ему выехать на учебу тогда не удалось. А Бурятский Обком КПСС направил его на работу в редакцию газеты «Буряад үнэн» литературным сотрудником отдела культуры, науки и образования. За два года работы Дамнин Данжаевич успешно освоил профессию журналиста, поэтому в 1962 году он был принят членом Союза журналистов СССР. С тех пор, т.е. свыше 40 лет, он принимает самое активное участие в работе СМИ, в частности, в газете «Буряад үнэн», за этот период им опубликовано около 500 статей, зарисовок, очерков, рассказов и других материалов.

В 1962 году Дамнин Данжаевич выдвигается на должность старшего инспектора по бурятскому языку и литературе Министерства

просвещения республики. С первых же дней работы на Д.Д.Ошорова была возложена весьма ответственная задача: в целях коренного улучшения преподавания бурятского языка и родной литературы необходимо было разработать и осуществить следующие мероприятия:

1. Добиться создания учебно-методических кабинетов бурятского языка и родной литературы при всех бурятских школах в течение одной пятилетки;

2. Развернуть широкую работу по изучению, обобщению и, главное, внедрению в практику передового опыта работы таких известных по всей республике учителей, как Ц.Н.Номтоев, Н.Н.Намсараев, Б.Ш.Шойдоков, Х.Д.Дамдинова, Н.А.Тулусоева, Д.Д.Лыгденов, Ц.Б.Бальжинмаева, А.Ж.Доноев, С.Д.Сотникова и других;

3. В целях распространения передового опыта работы учителей-новаторов систематически проводить межшкольные, межрайонные семинары учителей-родноведов по актуальным вопросам методики преподавания родного языка и литературы в таких школах, как Кижингинская, Ульдургинская, Хоринская, Кыренская, Толгойская, Санагинская, Республиканская школа-интернат № 1 и других.

Следует особо сказать о творческой деятельности Дамнина Данжаевича, который, успешно выполняя обязанности старшего инспектора, занимался научным исследованием таких актуальных вопросов, как обучение детей 6-летнего возраста родной грамоте, развитие устной речи школь-

ников начальных классов, изучение трудных правил правописания и другие. Так, например, в жизни Дамнина Данжаевича в 1965 году произошло знаменательное событие - это издание его первого творческого труда - учебника для 1 класса «Родная речь с элементами правописания», выдержавшего республиканский конкурс. По этому учебнику дети 6-летнего возраста занимаются до сих пор, т.е. почти 40 лет, и который за этот период переиздавался 15 раз.

ОТ УЧИТЕЛЯ ПЕРВОГО КЛАССА ДО ДОКТОРА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК

Другим не менее важным событием в истории методики преподавания бурятского языка явилось издание первых дидактических материалов по бурятскому языку для 2-4 классов. Они были изданы в 1967 году тысячным тиражом. Составителями являются Д.Д.Ошоров и Е.С.Куриганова.

Действующий учебник «Бурятский язык. Фонетика и Морфология» для 5-7 классов, изданный в 1939 году, не отвечал современным требованиям педагогики, филологии, методики и практики. Поэтому автору действующего учебника Ц.-Ж.Ц.Цыдыпову и соавтору Д.Д.Ошорову было поручено составление нового учебника, который был издан в 1972 году. Также Д.Ошоровым в соавторстве с Ч.Н.Намзатовой был составлен новый «Сборник диктантов по бурятскому языку для 5-8 классов», изданный в 1974 году и которым учителя-родноведы пользуются до сих пор.

А в 1965 году была издана брошюра «Двадцать лет работы без второродников», написанная Д.Ошоровым в соавторстве с А.П.Чайвановой. В ней подробно описывается творческий труд заслуженного учителя школы РСФСР Е.С.Куригановой. Ее творческому труду была дана высокая оценка на Всероссийской научно-практической конференции по начальному обучению школьников, которая проходила в г.Ростов-на Дону в 1966 г. Д.Д.Ошорову и Е.С.Куригановой были вручены Почетные грамоты Министерства просвещения РСФСР и Республиканского Комитета профсоюза работников просвещения, высшей школы и научных учреждений.

В 1975 году в культурной жизни республики произошло знаменательное событие: решением Совета Министров РСФСР в Улан-Удэ было открыто новое научно-педагогическое учреждение - Бурятский филиал НИИ национальных школ Министер-

ства просвещения РСФСР. Первым руководителем филиала был назначен профессор М.Н.Мангадаев. А Д.Д.Ошоров был приглашен на должность старшего научного сотрудника по начальному обучению в национальных школах.

Основное внимание научных сотрудников с первых же дней было направлено на научные исследования, связанные с переходом национальных школ на новое содержание образования. Они также начали активно работать над созданием новых учебных программ, учебников и учебно-методических пособий по бурятскому и русскому языкам, родной литературе для бурятских школ и педучилищ. СНС Д.Д.Ошоров сразу же подключился к научно-исследовательской работе, выбрав такие актуальные

вопросы, как методы и приемы обучения 6-летних детей родной грамоте, развитие речи детей дошкольного и младшего школьного возрастов на родном языке, проблемы создания современных учебных программ, учебников и учебно-методических комплексов по родному языку для начальных классов и др.

Многолетние исследования Д.Д.Ошорова по актуальным вопросам составления учебников по бурятскому языку для начальных классов легли в основу кандидатской диссертации на тему: «Принципы отбора и подачи лексического материала в учебниках родного языка для начальных классов бурятской школы», которую он успешно защитил в Москве, в Научно-исследовательском институте национальных школ Минобразования РСФСР в 1980 году.

Необходимо отметить о том, что Д.Д.Ошоров один из тех ученых-исследователей, который на достигнутом не успокаивается и продолжает свою исследовательскую увлеченность, поднимая неизученные пласты методической науки. Например, в целях реализации концепции обновления и развития национальных школ Д.Ошоровым был составлен проект новой программы по бурятскому языку для начальных классов. Данный проект прошел экспериментальную проверку в опорных школах филиала с 1 по 4 класс. После чего проект был утвержден Минобразованием. Экспериментальная работа, проведенная в дошкольных учреждениях, расположенных в трех основных территориях (западный, восточный и южный диалекты), позволила определить частоту употребления детьми всех звуков родного языка. Таким образом, был составлен и издан в 1986 году новый «Үзэглэл» («Букварь») на частотном принципе, т.е. на научной основе. Авторы - Д.Д.Ошоров и В.Д.Цыденова.

На основе новой программы Д.Ошоровым в соавторстве с учителями в 1987-90 годы также были составлены и изданы новые учебники: «Родная речь» и «Бурятский язык» для 1 класса, «Книга для чтения» и «Бурятский язык» для 2 класса, которые до сих пор являются основными учебниками для начальных классов.

Монографические научно-методические труды и многочисленные статьи, написанные Д.Д.Ошоровым, внесли весомый вклад в развитие педагогической и методической наук Республики Бурятия. Здесь назовем несколько основных его работ, например:

1. Развитие устной речи детей в подготовительном классе. (1979 г.);

2. Развитие монологической речи учащихся на уроках родного языка (начальные классы, 1982 г.);

3. Методы и приемы обучения бурятскому языку в начальных классах, (1983 г.)

4. Методика развития родной речи учащихся 2-4-ых классов, (1986 г.);

5. Методика начального обучения бурятскому языку, (2000 г.), соавторы Э.Р.Раднаев, С.Ц.Содномов; и другие.

Научные труды Д.Д.Ошорова опубликованы не только в Улан-Удэ, но и в других научных центрах (Москва, Санкт-Петербург, Улан-Батор, Оттава (Канада), Иркутск, Элиста, Якутск и др.). Примером тому является обращение составителей многотомной международной Социалистической энциклопедии с просьбой представить аналитическую статью о бурятском языке. В соавторстве с И.Д.Бураевым эта работа была выполнена и опубликована в энциклопедии «Письменные языки мира. Языки Российской Федерации». - Москва-Оттава, 2000, с. 83-100. Энциклопедия издана в двух вариантах: в России - на русском языке, а в Канаде - на английском и французском для распространения во всех странах мира. Научно-исследовательский центр по национально-языковым отношениям Института языкознания РАН выразил особую признательность 9 авторам из 40, принявшим участие в создании труда, в том числе И.Д.Бураеву и Д.Д.Ошорову.

Д.Д.Ошоров вошел в историю образования и педагогической

науки республики как новатор и создатель первых методических руководств к учебникам бурятского языка для 1-2 и 5-6 классов, дидактических и аудио-визуальных пособий по родному языку, которые ныне являются основными пособиями обучения бурятскому языку учащихся начальных классов, например:

1. методические руководства к учебникам бурятского языка и книг для чтения (6 названий)

2. дидактические материалы к учебникам грамматики бурятского языка (4 названия)

3. стенные и настольные таблицы по грамматике бурятского языка (40 таблиц).

4. Фонохрестоматии к учебникам «Книга для чтения» (1-4 классы).

5. кубики-спутники к «Букварю бурятского языка» (65 кубиков). Д.Д.Ошоров является автором более пятидесяти научных и учебно-методических работ; 5 монографий, 11 программ по бурятскому языку, 6 стабильных учебников для начальных классов и 35 учебно-методических, аудиовизуальных пособий для учителей и учащихся начальных классов. Общее количество публикаций составляет 195 названий.

Дамнин Данжаевич как руководитель научно-исследовательского учреждения основное внимание уделял вопросам повышения научно-теоретического уровня сотрудников коллектива. Так, за период его руководства филиалом в течение семнадцати лет докторские диссертации защитили четыре сотрудника: Ж.-Д.Б.Батоев, Ш.-Н.Р.Цыденжапов, Д.Д.Ошоров, С.М.Бабушкин (он защитил после перехода в БГУ, но основная часть работы была выполнена им в филиале), кандидатские диссертации защитили: Т.Д.Замбалова, Д.Ц.Жапова, Л.Н.Намжилон, И.Б.Нимаева, В.Ж.Хамаганов (работал совместителем в филиале). А всего за период функционирования филиала кандидатские диссертации защитили 10 человек.

Поэтому руководство Института национальных проблем образования МО РФ в своих годовых отчетах особо выделял Бурятский филиал из 35 филиалов.

Многолетние исследования Д.Ошорова легли в основу его докторской диссертации на тему: «Проблемы создания учебных программ, учебников и учебно-методических комплексов по бурятскому языку для начальных классов», которую успешно защитил при Монгольском государственном университете в 1996 году. Актуальность настоящего исследования определялась социальной значимостью и практической необходимостью создания научно-обоснованных учеб-

председателем президиума Бурятского отделения ПО РСФСР. А на VII Всероссийском съезде педагогического общества, который проходил в Москве в 1987 году, Дамнин Данжаевич был избран членом Центрального Совета педагогического общества РСФСР.

Заседания Центрального Совета ПО РСФСР регулярно проводились 2 раза в год в областных центрах и столицах автономных республик. Поэтому Дамнину Данжаевичу удалось принимать активное участие в 16 выездных заседаниях Центрального Совета педобщества, которые проходили в таких городах, как Санкт-Петербург, Ульяновск, Саратов, Казань, Якутск, Владивосток и других.

Также необходимо сказать о том, что Дамнин Данжаевич в течение почти 20 лет активно со-

ных программ, учебников и учебно-методических пособий по родному языку для начальных классов. Например, по теме исследования автором было написано и опубликовано свыше 50 названий научных трудов, в том числе 5 монографий, 7 учебных программ, 6 учебников, 18 учебно-методических пособий и 20 статей.

Рассказывая о научно-педагогической деятельности Дамнина Данжаевича, необходимо особо отметить одно знаменательное событие, которое произошло в жизни нашего юбиляра в 2002 году, т.е. спустя 6 лет после защиты им докторской диссертации в Улан-Баторе. Высшая аттестационная комиссия Министерства образования РФ, принимая во внимание актуальность докторской диссертации, защищенной в Республике Монголия, своим решением от 15 февраля 2002 года за №11 ОШОРОВУ ДАМНИНУ ДАНЖАЕВИЧУ присудила ученую степень доктора педагогических наук. Таким образом, наш уважаемый юбиляр является доктором педагогических наук двух дружественных государств: Российской Федерации и Республики Монголия.

После защиты докторской диссертации Дамнин Данжаевич был приглашен в БГУ профессором-консультантом на кафедру начального обучения языком ФНО. Так, за прошедшие годы под его научным руководством четыре аспиранта защитили кандидатские диссертации. А два его аспиранта, завершив свои диссертационные работы, представили их в диссертационный совет для защиты.

Д.Д.Ошоров принимал активное участие в общественной жизни республики и России. Например, в 1986 году на республиканской конференции Бурятского отделения педагогического общества РСФСР он был избран

трудничал с Научно-исследовательским институтом преподавания русского языка в национальной школе Академии педагогических наук СССР в качестве нештатного сотрудника. Он по заданию заместителя директора института по науке, профессора И.В.Баранникова в национальных школах республики изучал состояние умений, навыков, знаний учащихся начальных и 5-8 классов по русскому языку и проводил опытно-экспериментальную работу по специальной программе, разработанной Научно-исследовательским институтом.

За достигнутые успехи в научно-исследовательской работе по преподаванию русского языка в национальных школах Бурятской АССР решением Высшей аттестационной комиссии при Совете Министров СССР от 27 июня 1990 года, № 24 ОШОРОВУ ДАМНИНУ ДАНЖАЕВИЧУ было присвоено ученое звание старшего научного сотрудника по специальности «Методика преподавания русского языка» и выдан аттестат старшего научного сотрудника.

Дамнин Данжаевич также выполняет одну весьма ответственную работу, возложенную на него после защиты им докторской диссертации: в 1996 году он был утвержден ВАК-ом МО РФ членом диссертационного Совета при Институте национальных проблем образования МО РФ. Поэтому он выступает официальным оппонентом при защите аспирантами кандидатских диссертаций по актуальным вопросам методики обучения родному языку учащихся начальных классов в национальных школах Якутии, Калмыкии, Тывы и других.

Д.Д.Ошоров также на высоком профессиональном уровне занимается литературным творчеством, много лет пишет художественные рассказы для детей младшего школьного возраста.

Сегодня, пожалуй, трудно найти детей-бурят в сельских глубинках республики, которые бы не читали на своем родном языке его интересных, забавных рассказов, но всегда поучительных и познавательных. Много детских рассказов опубликовано в журналах «Хараасгай» и «Байкал», в газетах «Буряад үнэн», «Мундарага» (Тунка), «Толон» (Ага), «Усть-Ордын үнэн» и других. Также его рассказы вошли во все учебники «Родная речь», «Бурятский язык» для начальных классов и в хрестоматию для детских садов «Пять пальцев», «Барбаадай», «Шэгшуудэй» и других.

Первая книга рассказов Дамнина Данжаевича «Кто льет дождик?», изданная в 1989 году, была встречена юными читателями очень тепло и радостно, поэтому она разошлась мгновенно. Издание было адресовано самым маленьким, т.е. дошкольникам. Всем известно о том, что это самая сложная «отрасль» трудного жанра детской литературы. Поэтому Дамнин Данжаевич сразу же попал в число «редких и смелых» литературного цеха Республики Бурятия.

Вторая его книга «Ровесники» вышла в свет в 1992 г. А третий сборник «А ночью солнце тоже спит?», изданный в 1997 году на двух языках (переводчик Ю.Е.Будяев), был признан высокохудожественным произведением не только из-за того, что в последние годы хорошая книга - редкость, ее значимость определило высокое литературное мастерство самого автора. «А ночью солнце тоже спит?» по заявкам городских учителей, обучающихся русскоязычных детей бурятскому языку, была переиздана в 2004 году в издательстве «Бэлиг». Книга на республиканском смотре-конкурсе была признана лучшей детской книгой года, а ее автор награжден дипломом первой степени и денежной премией.

Дамнин Данжаевич за достигнутые успехи в деле развития образования и личный вклад в педагогическую и методическую науку республики был удостоен высоких званий и наград, например, таких, как «Заслуженный учитель Республики Бурятия», «Заслуженный учитель Российской Федерации», лауреат Премии Правительства Республики Бурятия им. академика П.Р.Атутова в номинации «Образование и наука», также награжден значками «Отличник народного образования РСФСР», «Отличник народного просвещения СССР» и Почетными грамотами Бурятского Обкома КПСС и Совета Министров Бурятской АССР, Министерства просвещения РСФСР (трижды), Института национальных проблем образования (дважды), Министерства образования Республики Бурятия (трижды), Издательского дома «Буряад үнэн» (четырежды) и др.

Рассказ о Дамнине Данжаевиче был бы неполным без Ринчины Балдыновны, которая свыше полвека была верной спутницей его жизни, хранительницей домашнего очага семьи Ошоровых и, главное, мудрой советницей во всех его больших и малых делах.

Род Ошоровых достойно продолжают: сын Баир Дамнинович - выпускник школы № 3 г. Улан-Удэ и Санкт-Петербургского электротехнического университета. После окончания вуза он трудился в Петербургской металлургической компании до середины 2004 года. В 2004 году он был приглашен на работу в Московское акционерное общество «Комтех».

Старший внук Дамдин - студент экономического факультета СПб университета авиакосмического приборостроения. Младший внук Далай - гимназист 9 класса Классической гимназии № 610 Санкт-Петербурга.

Высокий научный профессионализм, огромный творческий потенциал характеризуют личность Дамнина Данжаевича Ошорова. В свои 80 лет наш коллега полон энергии и научно-педагогических замыслов. Об этом свидетельствуют его творческие труды, опубликованные в издательстве «Бэлиг» за последние три года. Например, новая программа «Бурятский язык и литературное чтение» для начальных классов (2004 г.), книги для внекласс-

ного чтения (2-4 классы) «Уран үгүн абдарһаа» (2003 г.), «Шэгшуудэй» (2004 г.), «Наран һүниндөө унтагад гу?» (2004 г.), рассказы (мемуары) под названием «Багшын нэрэ мүнхэ» (2005 г.).

Рассказ о нашем юбиляре, заслуженном учителе Бурятии и России, профессоре БГУ, докторе педагогических наук двух государств, талантливым писателе и журналисте Дамнине Данжаевиче завершаем словами генерального директора Издательского дома «Буряад үнэн», народного писателя Республики Бурятия, заслуженного деятеля культуры Российской Федерации и ученого Ардана Лопсоновича Ангархаева: «Самые крупные, самые яркие звезды горят дольше!» Пусть звезда Д.Д.Ошорова горит дольше и ярче среди других! Его коллеги, друзья, ученики, родственники и земляки горячо и сердечно поздравляют Дамнина Данжаевича с юбилеем и от души желают ему сибирского здоровья, долгих и счастливых лет жизни.

ем и от души желают ему сибирского здоровья, долгих и счастливых лет жизни.

Дамнин Данжаевич в сентябре 2005 года назначен на должность ведущего научного сотрудника ФГНУ (Федеративное государственное научное учреждение) «Института национальных проблем образования».

В связи с выдвижением его на новую должность желаем ему творческого долголетия и новых успехов в научно-исследовательской деятельности.

Президент Тункинского землячества «Саяны»
В.Д. ТАХАНОВ.
Доктора наук и профессора:
У-Ж.Ш. ДОНДУКОВ,
Д-Н.Д. Доржиев,
С.Ж. Балданов,
Б-Д. Б.Батоев,
М.Д. Зомонов,
С.М. БАБУШКИН.

НА СНИМКАХ: отец Данжа Гармаевич со старшим сыном Дамнином (1955); мать Долгоржаб Сыреновна Ошорова (1937); дочь Донара Данжаевна с правнучкой Сарюной (с. Жемчуг, Тунка, 2005); юноша Д. Ошоров (в последнем ряду) среди лежащих больных при КТС на курорте «Аршан» (1941); молодой учитель 1 класса Д.Д.Ошоров (с.Толтой, Тунка, 1944); Д.Ошоров и Ринчина Балдыновна в день бракосочетания (с.Кырен, Тунка, 1947); семья Ошоровых: отец Дамнин, сын Баир, дочь Таня и мать Ринчина (1964); Баир Дамнинович со своей семьей: супруга Ирина Артемовна, старший сын Дамдин, младший сын Далай (Санкт-Петербург, 2001); первые выпускники бурятского отделения пединститута им. Д.Банзарова (1950). Сидят слева: Р.Баглаев, Д.Д.Амоголонов, А.Н.Танятова, Д.А.Абашеев, Ц.Егунова. Стоят слева: Д.Замбалов, Б.Цыденов, А.Сарапулова, А.Алексеева, С.Бандеева, Ш.Санжиев, Н.Нимаева и Д.Ошоров (отсутствуют Ц.-Ж.Цыдыпов и Б.Базаров); жильцы комнаты №25 по ул. Ранжурова. Сидят А.Н.Шишмарев, впоследствии 1-ый секретарь райкома КПСС Кяхтинского района, зав. отделом бурятского обкома КПСС, помощник 1 секретаря обкома А.У.Модогоева, Д.Д.Ошоров и С.Ш.Чагдуров, впоследствии известный ученый и профессор, заслуж. деятель науки Республики Бурятия. Стоят Ш.Д.Санжиев, впоследствии заслуженный учитель школы РСФСР, Р.П.Баглаев и И.Н.Алаев (1947); выпускники бурятского отделения Кяхтинского педучилища (1955). Сидят преподаватели М.Н.Марактаева, И.П.Мадасов, Д.Д.Ошоров и А.П.Мотышова.

Из семейного фотоархива.

Есть у народного поэта Бурятии Шагдара Байминова - земляка Д.Д.Ошорова, такие строки:

*«Быть первым под солнцем
Хозяином полным,
Умелым и смелым
И самым премудрым...»*

Да пусть будет воистину так, пусть года будут не тяжелой ношей, а богатством его, юбиляра.

Монголой Зурхайн судлалай академидэ

БЭЭ АРГАЛУУЛЫТ, ЭМНЭЛҮҮЛЫТ

Монголой Зурхайн Судлалай академитэй Буряад орондо ажаһуугшадай харилсаан үргэдээр. Энэ удаа зурхайн болон баряашын мэргэжлээр тусгаар курс 16 хүн түгэсэжэ бусба.

- Иймэ курснуудта иматгал түрэлхини бэлитгэй, саанаһаа

табисууртай зон хурахые хүсэдэг гэшлэл даа. Академидэ үнэхөөр эрдэм мэдэсэ ехэтэй, эртэ урдын эмнэлгэ, аргаламжын ноусануудтай танилсуулаха аргатай багшанар хүдэлжэ, гэжэ академийн багша Оюунчимэг хөөрэхэ зуураа: нуралсал эрхим һайнаар гаража, диплом,

медальнуудта хүртэһэн зоние дурдаба. Эдэнь хэд бэ гэбэл, зурхайшадай бүлэг соо Яруунаһаа гарбалтай Буряад Республикын габыата багша, шүдэнэй эмшэн М.Д.Дашиндокова, 2005 ондо 21 Дара эхын һайндэртэ хабаадажа, Ногоон Дара эхэ болон тодорһон дээдэ категориин багша В.Б.Бадмаева, түбэд хэлэ һайн мэдэдэг Ц.Д.Б.Цыренов, багшын ажалай ветеран Г.П.Бильдуева, үзэл үзэжэ, зоний хэрэг бүтээдэг удаган Э.М.Гармаева, К.Ю.Чимитдоржиева, экономист мэргэжэлтэй Д.В.Егорова, багша Ц.Б.Гуродармаева гэгшэд болоно.

Баряашадай бүлэгтэ шүдэнэй эмшэн Т.Ж.Дульчаева академич гэхэн олон улсын солодо хүртэһэн байна. Бухгалтер мэргэжэлтэй К.М.Гатанова, Ж.Ж.Цыденов, А.Д.Дашиндоков, С.Д.Будуева, Ц.Х.Ц. Бубеева, Ц.О.Найданова, Г.А. Бильдуев гэгшэд яһа бариха, массаж хэхэ арга шадабаряа

нарижуулан мүдижэ, тусхай үнэмшэлгэнүүдтэй боложо ерээ. - Юрэнхыдөө, дээрэ дурсагдаһан зоний али нэгэндэ туһа хайра эрижэ хандахада болоно. Эдэмнай парин зүн мэдэрэлтэй, эрхыдээ эмтэй, долёобортоо домтой зон гэшэ, гэжэ Оюунчимэг багша онсолбо.

Юрэнхыдөө, баряашадые олохо гээ һаа, 42-15-06, зурхайшадай хэрэгтэй болоо һаань, 21-78-04 гэхэн утаһаар хандажа болохо юм ха. Галина ДАШЕЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: зурхайшадай бүлэг; баряашадай бүлэг.

ҮНДЭР СОЁЛТОЙ, ҮЛЗЫ ХЭШЭГТЭЙ

Нохой жэлтэн амаршална

УИШАГШАДАЙ ЖЭЛЫЕ УРМАТАЙГААР УГТАЯ!

Саржана Дашинмаевна ЭРДЫНЕЕВА - республикын Соёлой министрствын дэргэдэхи РЦИТ-гэй уран зурагай, гоёолгон шэмэглэлгын искустваар ахамад мэргэжэлтэ;

- Үнгэрһэн жэлдэ элдэб жанраар зурадаг, гоё бүтээлнүүдые хэдэг уран бэлитгэнэй выставкэнүүд хоёр дахин эмхидхэгдэ. «Мастера Бурятия-2005» гэхэн выставкэмнай 3 хубиһаа бүридөө, нэрлэбэл, буряад, ород, эвенк арадуудай уран гартанай эд хэрэгсэлнүүдтэй, зурагуудтай танилсуулаа. Жэшэнь, Сэсэгма Дашиневагай моринной дэлһээр бүтээһэн хибэсүүд (гобелен), Эдуард Павлович модоор хэһэн гунгарбаа, Эржена Бушновагай бүдүүдэй үргээр бүтээһэн бурхадай танкпууд тэдэнтэй бэлитшадарыне гэршлэб. Минеральна шэрээр хэдэһэн бурханай танкпууд, хуша модоор бүтээгдэһэн бишыхан тамхиной хайрсагууд, оёһон хүүхэдэйнууд, нэхэһэн хубсаһан алтан гартай зонтой танилсуулаа.

Ивалгын үндэһэн лицейн багша Н.Ц.А.Будожановагай хэһэн мүнгэн зүүдхэлнүүд, һинихэ, хутаганууд, оёһон пальто (мүнгэн шэмэглэлнүүдтэй) олоной һонирхол татаа. Н.В.Абидуевагай моринной дэлһэ, һүүлээр бүтээгдэһэн «Минин Ивалга» гэхэн гоёолгон үндэр сэгилэтэдэ хүртөө. Улаан-Үдэн 32-дохин һургуулийн багша Константин Стрижковой модон дээрэ һинилэһэн зүйлнүүд, омогдорюун заигтай Татьяна Федоровагай бүтээлнүүд, «Бурятия» газетэдэмнай бэшэдэг А.А.Романовагай оёһон вышивкэнүүд, хубсаһан, нааданхайнууд сэдхэлдэ баяр түрүүлээ.

Эвенкийскэ буландамнай «Арун» гэхэн соёлой түбэй ажалшадан, мастернуудай арһаар оёһон зурагууд, хибэсүүд табигдаа.

Улаан-Үдэ хотын музей соо нэгдэһэн выставкын оёһон, хэһэн нааданхайнуудые хүүгэд хаража баясаа, гар дээрээ абажа жаргаа. Би өөрөө Новосибирскһээ «Лоскутная мозаика» гэхэн выставкэ Улаан-Үдэдоо асаржа, харагшадые һонирхуулаа.

Шэнэ Нохой жэлдэ үшөөл олон выставкэ нээжэ, хүн зоний һонирхол татаха хүсэлтэйбди. Урдамнай - «Алтаргана-2006». Бүхы зоние гайхуулжа, баясуулжа ябахад даа. һанаһан, хүсэһэн түсэбтэй бэсүүдэгдэхэнь болтогой!

Бато-Доржо Гончикович СОДНОМОВ - уран зохёолшо, журналист, химин эрдэмэй кандидат;

- Үнгэрһэн Тахья жэлнай зохёохы зондо, уран зохёолшодто, бэшэдэг зондо урма зориг түрүүлһэн жэл болоо. «Встречи и расставания» гэхэн туужадээрэ хүдэлжэ эхилэб. Олон номуудые оршуулан байнаб. Жэшэнь, Доржопалан Дымбрыловэй «Ажалшаархин» гэхэн туужые ородшолон бэшэжэ. Агуусхэ Илаалтын 60 жэлэй ойдо зориулаа. Тиихэдэ Самбу Норжимаевэй «Созвездие Ориона» гэхэн романы 1-дэхи хубине - «Зугадагнад» гэхэн томые оршуулаа. Байр Эрдэнеевэй «Мать и сын» гэхэн туужые Москвагай журналда гаргахаар оршуулжа байна. Нёдондо «Бурядад

түрүү хүнүүд» гэхэн «Буряад үнэн-Дүхэргэй» конкурсно миний бэшэһэн 4 герой - суута эрдэмтэ Г.Н. Дандарон, бэлитгэй уран зохёолшо С.Н.Норжимаев, мэдээжэ дуушан В.Е.Цыдыпова, Гүрэнэй Дүүмын тү-рүүшын депутадуудай нэгэн Н.Я. Кондаков гэгшэдни илажа, зүрхэ сэдхэхэлемни баясуулаа.

Шэнэ Нохой жэлдэ хубинимни ажабайдал һайн тээшэ хубилһай гэжэ сэдхэхэб. «Последняя любовь поэта» гэхэн инаг дуран тухай ном бэшэжэ түсэбтэйб: поэдэй, артисткын зүрхэ сэдхэхэли халуун энхэрэл, мэдэрэл тухай хөөрхэ һанаатайб.

Бүхы зон материалына талаһаа, оюуһа сэдхэхээрэ баян, зол жаргалтай, элүүр энхэ ябахань болтогой!

Зохёохы ажалтай нүхэдтөө, уран зохёолшодтоо, артистнуудта амжалттай хүдэлхыень хүсэнэб! Бэелүүлһэн ажалтай, хүсэл зоригонуудтай үндэрөөр сэгнэгдэхэ байха. Сагаан сэдхэлтэй, сагаан һанаатай, урма зоригтойгоор Уишагшадайнгаа, Соёлойнгоо жэлые (2006 он иимэ нэрэ-тэйгээр элэрхэйлэгдэнхэй) угтаял гэжэ үрсэнэб! Сагаан һараар! Сагаалганаар!

Бэлигма ОРБДОЕВА Нохой жэлтэнтэй хоорэлдэб.

«БАЙГАЛ» СЭТГҮҮЛДЭЭ БАЯРТАЙБ

ДУУНУУДАЙ ШЭНЭ НОМ

«Байгалдааш», Баргажандаан һуухадаан, Буряад хэлээ мартаагүйб. «Баргажанай булагташ»

ажаллахадаа, Бараниетнай дурсанхайб.

1996 оной зүн БГУ-гай журналистикын бүлгэм дүүргэжэ, «Байгал» тээшэ зорёо һэм. Зохёохы замайм эхиндэ минин журналистикын багша Л.М. Баддуева, шотагаймни уран зохёолшо Д.Р. Доржиева гэгшэд ехэ хубитаяа оруулаа бшуу.

Тиихэдэ ори ганса сэтгүүлнай орёошог, хүшэр хэсүү байдалда оронхой байбашье, саг зуура болоод лэ зохёол бүтээлнүүдээрэ арад зоноо хужарлуулдаг һэн. Ахамад редакторай уялгые уран зохёолшо С.С. Цырендоржиев дүүргэжэ ябаа. Буряад таһагта уран зохёолшо Г.Д. Дамбаев хүдэлдэг бэлэй. Гэхэтэй хамта, хоёр жэлэй туршада ахамад оршуулагшаар ажаллаһамни, ажабайдалдам яһала нүлөө үзүүлээ гэхэ дурамни хүрэдэг. Ородхоо буряадта оршуулжа эхилхэдээ, ород-буряад толийн хуудаһанууд ирагдаа. Аха нүхэдэй туһамжаар түргэн болзорто, саарһа

харангүй оршууулжа, алдуунуудые усадхажа һураһандаа, аргагүй ехээр баярлагтаб. Тэрэ сагта һаял ерэхэн сурбалжалагша ябахандаа, саашанхи харгыгаа хаанаһаа мэдэхэшин даа. Зүгөөр мүнөө дээрээ һургуулида буряад хэлээ ургажэ ябаа залуу үетэндэ дамжуулаханда, яһалашье зүбөөр ажалайнгаа түрүүшын алхамуудые хэһэн байгаа гэжэ омогорходогби.

Заримдаа «гуурһаа пугалан», үбэлэй ута һүниинүүдые үнгэргэхэш, тиигэжэ һуухадаа, суг ажаллаһан аха нүхэдөө дурсан һанахаш.

Һургуулийн шаби ябахандаа, номой хуудаһан дээрэхээ харан байгаа уран зохёолшодтой нэгэ шэрээдэ һуужа, ажал ябуулхаб гэжэ хэн һанаа юм.

Сагай хүрдэ түргэн лэ эрьсэдэнэ. Би хүдөө ерэхээр, долоон жэл болобоб. Долоон жэл гэшэмнай түргэн лэ үнгэршэнэ. һаяхан «Буряад үнэн» сонингоо уншажа, «Байгал» сэтгүүл нээгдээ гэжэ дуулахадаа, ехэтэ баярлаба гэшэб. Ахамад редакторай үүргэ дүүргэгшэ шотагайнгаа хүбүүн Алексей

Гатаповай бэлэн бэшэ ажалдань амжалта хүсэхэ байнаб.

Урид намтай ажаллаһан манай хүндэтэ уран зохёолшо Гунгаа Чимитовтэ амар мэндые хүргэһэб. Шог ёгто зугаагаараа маанамдые хүсэхэжэ ябаһаниетнай ходо һанадагби. Ород таһагта редакторай орлошоор хүдэлһэн С. Бухаев, В. Балданов, Ц. Галанов, В. Корнаков болон бусадта амар мэндэсэ аяар холын Хурамхаанһаа эльгээнхэйб.

Бухгалтерай үүргэ дүүргэдэг байһан Е. Батуевнае, корректор Т.А. Будаевые, компьютер дээрэ ажалладаг Н.Д.Сангажапова болон бусдааа үгылэн һуудагаа хэлэхэдэм хайшаа юм.

Эдэ бүгэдэ ахатанаа һанахадаа, буурал сагаан һаншагтай зон болонхой аад, зохёохы замаа орхингүй ябаһандань баярлагшаб.

Дамба Зодбич Жалсарасевай 80 жэлэй ойн баярта зориулагдаһан дамжуулга хаража, дээдэ-Онгостойдо танилсажа, мэндэ ябахадань хараһандаа мүн лэ омогорходогби. Иимэл даа минин зохёохы замайм түрүүшын харгы, ажалаймни түрүүшын алхамууд.

Ушөө дахин «Байгал» сэтгүүлнай гэрэл харан, мүнхэдөө «арюун долгидоо миралзуулан» байг даа гэжэ үрээгдэ лэ, суг ажаллаһан нүхэдтөө, гэр бүлэдэнь Шэнэ жэлдэ һайн һайханисе, элүүр энхые, сөбэр арюун бодолтой уран зохёолоо бүтээн байхатнай болтогой гээд дүүргэһүү.

Соёлма РАДНАЕВА. Хурамхаан тосхон.

Һаяхан Республиканска типографи Янжима БАЗАРОВОЙ согсолһон дуунуудай ном хэблэн гаргаба.

Һайн шанартай саарһан дээрэ, хатуу гадартай, шодэндэ дулаахан үнгэ будагуудаар шэмэглэгдэһэн ном олоной анхарал татахань лабтай. Ном соо буряад арадаймнай эртэ урда саһаа хойшо дуулажа ябаһан дуунууд, хүүгэдэй дуулаха дуунууд, мүн мүнөө үеын композиторнуудай зохёолон арад зоний дуртай дуунууд оруулагдаһанай. Энэ ном Улаан-Үдэн номой магазинуудта худалдагдана.

Манай корп.

«ЗАМБУУЛИН ЕХЭ ТЭНГЭРИНЭЭ ЗОЛ ХУБИ ЭРИБЭБ...»

Агын автономисто округой Могойтын аймагай литературна нэгдэлэйхид Жаргал Жербаев түрүүтэй Буряадай Уран зохёолшодой 13-даху съездгэ хабаадажа ошобо. Гуурнаяа хурсагдахан туршажа байһан элдэб мэргэжэлэй зон – Гомбо-Дугар Болотов, Баирма Баторова, Наталья Елифанцева, Сэсэг Дамбаева «Найдалай хүлдэ» гэхэн хамтын согсолборидо зохёолнуудаа толилууланхай.

Сэсэг ДАМБАЕВА 1951 ондо Могойтын районий Ага-Хангил номагта түрэнэ, үгдээн намтартай. Бүри эдирхэн, хургуулийн хурагша ябаха үедөө уран үгын, угха зохёолой абьяас хорхой үзэжэ, хананан ханалаа, бодоһон бодолоо үгөөр зураглажа эхилхэн, саашадаашье гуурнаяа нарижуулжал, зохёохы шадабарияа дээшлүүлжэл ябаһан. 1994 ондо «Голон» газетын шюурнуудта шүлэгүүдгээ толилуулжа, уншагшадай урма сэдхэлдэ дурагдажа забгаа. «Буряад үнэнэй» редактор А.А.Ангархаев тэдгээндэ үндэр сэгилтэ үгдээн юм. Мүнөө Сэсэг Цыдыловна Могойто тосхондо ажаһуудга, эмнэлгын ажал эрхилнэ. Тэрэ хадаа уран гартай, зохёохы бэлиг ехэтэй, юрэ бусын, угаа онсо сэдхэл бодолтой хүн. Шүлэг найруулха, зураг зураха, могоор һилэхэ, дуу дуулаха, оёгол хэхэ, хажуугаарынь мэргэжэлтэ ажалаа – эмнэлгын массаж хэхэ, үзэл номнол буулгаха мэтэ олон янзын шадабары нэгэ хүнэй хуби талаанда бууха байна бшуу. Мүнөө С.Дамбаевагай зохёолнуудыг дурагдаха.

Урдандаа буряад үндэһэтэ дархаша зоной сахюусан Дамдин Дорлиг бурхание айл бүхэн тахижа, тэгшэ ажаһуудга байгаа. Нүүлэй үедэ тэрэ ёһо заншал мартагдажа, Дамдин Дорлиг бурхан ууртайгаар бууна. Ууртай дошхоноор буухадаа иимэ үгдэнүүдые хэлэдэг байна:

(онго оруулаад шагнаһан)
«Хара хүхэ онготонби,
Хүниие урдаа табидаггүй!
Нүүшэ алхаяа баряад,
Хүлэетнай хуха сохихоб!
Харгын тоондондо
дарагдаагүйб,
Хормой доро ороогүйб!
Хажуу тээшэе унаагүйб,
Хатуу харада диндээгүйб!
Хуушан хубсаһа үмдөөгүйб,
Хүнэй хэлэндэ тороогүйб!
Хуули шийдхэжэ ябаһан
Дархан сагаан тэнгэрийн
Дамдин Дорлиг сахюусанби.
Байжа ядаад хэлэнгүйб,
Багтажа ядаад дуугарнагүйб!
Мүнөө сагта түрэнэ
Мяхан бэеетнай абархамни,
Шаргал ямааем унуулагты,
Шара сайем ууллагты!
Мүртэм захатые үмдэхэгты,
Хүлдэм олбог асаратгы!
Хүхэ торгон хадагыем
Хоёр гартам барюулагты,
Бариха ябаһан зэмсэгыем

Убэр дээрэм табигты!
Сагаан эдээнэй дээжэһээ
Садатарни хэншүү хэгты,
Хара хээр мориемни
Харамгүй нэтэрлэжэ табигты!
Буряад гое эмээлыемни
Бээлүүлэн мүнгалжэ хэгты!
Адаһан сагаа сагаалжа,
Убдэг дээрээ мүргэгты!» - гэжэ

Байн-байн хуудхаржа,
Бэлигтэй хүүгдээ эльбэжэ,
Улаан зандан бардагаараа
Уриханаар адислан хууба:
«Нүүшэ буян гэшые
нэргэг ухаандаа хадагалатгы!
Буян бурхан гэшые
Бэе махабадтаа шэнгээгты!
Үбшэ зоболонһоо мултархат,
Мяхан бээетнай арилгагдаха,
Эбтэй эетэй болохот,
Хаалтын харгы нээгдэхэ!
Үхэр малтай үдэхэ,
Үри бээетнай тэгшэрхэ,
Үнэн бээе бээлэхт!» - гэжэ,
Дамдин Дорлиг сахюусан
һүн сэржэмээ үргөөд,
Олбог дээрһээ бодожо,
Отгоргойдоо дэгдэн мордобо.

НҮЗЭГ

Жаргалтай сагые үзэхээс
Жаран бурханиее унша,
Наһанай жаргал эдлэхээс
Наһажал зониее дуула.

Буянтай газарта түрэхээс
Бурхан гарбалдаа хүзэглэ,
Байдалай тэгшые харахаяа
Буусаяа арюуханаар байлга.
Үдэрэй тодхорһоо зайсахаяа
Үглөөгүүр сайгаа үргэ,
Үбшэ зоболонһоо мултархаяа
Үнэн сэхэтэй нүхээс.
Үелэхэ нүхэртэй болохоёо
Ухаа һонортой яба,
Танил талатай байхаяа
Таамаг бү шаша.
Ута наһа наһалхаяа
Урма зориггоо тэжээ,
Улада хүндэтэй хуухаяа
Урихан сэдхэлээ бэлэглэ.

САГААН НАРААР!

Сагаа нараар!
Сагаан бүрээгээр үлэжэ,
Шэнэхэн жэлээр
Сайхан сэдхэлээ дэлгэбэ.

Сагаа нараар!
Сайгаа бурхандаа үргэжэ,
Заяанай харгы
Зондоо гуйн оролдобоб.

Сагаа нараар!
Домтой долоон үдэртэ
Дунда түбидэ
Дүүрэн жаргал гуйбаб.

Сагаа нараар!
Замбуулин ехэ тэнгэринээ

Залуухан нүхэдтөө
Зол хуби эрибэб.

Сагаа нараар!
Бүүһгөөгөө ёһоорынь табяад,
Бурхан багшадаа
Бүгдэйн түлөө мүргэбэб.

ШАМТАЯА

Айдарлан зүрхэмни ябахаяа
ханана,
«Дуратайб» гэхыешни
дуулахаяа хүлээнэ.
Зоболон зүрхэмни зугаалхаяа
найдана,
«Шамтаяа» гэхыешни
шагнахаяа жүдхэнэ.

Улаахан зүрхэмни ушархаяа
хэлэнэ,
Уулзаяа гэхыешни уйдан
тэгүүлнэ.

Хоёрхон зүрхэмнай
холболдон дүтэлхэ,
Хоюулаханаа зэргэлхэдэ
холшорлон жаргаха.

Һүнийн сууряагаар
сүлдэтэйш уулзанаб,
Һарын толонһоо
шэгыеш харанаб

Һалхинай долгөөр
шамайе тэбэринэб!
Уйданаш, мэдэнэб,
зобонош, ойлгоноб.

Манай айлшан

Һананаш намайгаа,
хүлээнэб шамайгаа.
Үглөөнэй паранаар
үүдээ нээһэб,
Үдэшин харанхыда
үрхээс хаанаб.
Зүрхэмни уярна
сэдхэлни доһолно.
Шиний һаналнууд,
миний бодолнууд,
Нэгдэн урданал
ниилэн уулзанаб,
Хэлэһэн үгдээш
хээсэдэш найдахаб.
Уйданаш, мэдэнэб,
зобонош, ойлгоноб.
Һананаш намайгаа,
хүлээнэб шамайгаа!

Һойрсонһон шамдаа
айлшалан ошоноб,
Ойрош унганаб, толгойеш
эльбэнэб.

Шэбэнэнэб шэхэндэш
дүтэлэн ерээжэ,
Зүүдэлнэ гүш намайгаа?
Хасарыешни таалаһааб уяран
байжа,

Хажуудашни һуунаб,
миһэрэн харанаб.

Бээдэшини шэнгэнэб, энхэрэн
Һананаб,
Ойлгоно гүш намайгаа?

Сэдхэлдэмни дүтэхэнши,
Һанаандамни һайханши,
Зүрхэндөө хадгаланаб,
ухаандаа оруулнаб,
Олонһоо шэлэнэн онсоһон
гансамни,
Мэдэнэ гүш, намайгаа?

Хүндын доһолтор табарха
Хүндэл хүлтэйхэн морин гү?
Хэлэһэн үгдөө хүрэхэ
Хээсэдэш найдамтай нүхэр
гү?

Онон мүрэнэй халитар
Орөөжол гүйхэ морин гү?
Олоной сэндэ хүрэмэл
Омогтой нэрэтэй нүхэр гү?
Һоримол бээдэ найдажа,
Һайбарлан гэххэхэ морин гү?
Һананан бодоһоо бүтээхэ
Һайхан заигтай нүхэр гү?
Шуурга, һалхи гатаалха
Шадалтай, хүсэтэй морин гү?
Шамбай шадалаа мэдэнэн
Шамдаа сэдхэлтэй нүхэр гү?

МҮНӨӨНЭЙ САГТАЙ УУЛЗАЛГА

Мүнөөнэй саг мүнхэ сээсэгтэл, мүндэлэн ерээб. Миний гэртэ мэндэшлэн ороод, миһэрэн байжа, магнай дээрэһээни үндээб. Тойрон хараашалаад, тохонгоһоом тулан, таб байса түшэн хууба. Шэгыем адаган, шэхэндэмни нэнгэжэ, шэнэхэн үгдэнүүдые шэбэнээд абаба.

Түшэлгэ харанагүйб, тулгаад абахамни, тамир сэдхэлэешни тойруулан бүхэлхэмни. Тамгалжа шамайгаа таалаад, таатайхан сагые харуулан үргэхэмни. Олохон жэлые тоолон хуугааб, одоол шамтаяа оролдожол үгдэнгүйб. Үри хүүгдэшини түбхинэхэ даа, хүлэһэн жэригалаа эдлэхэш даа. Хубийн заяан холо бээшэ, холын харгы һонор, арюун.

Хүнэй табисуур хонхо сээсэгтэл бууха. Тооһогүй сээрхэн, таарамжатай олбогто хуулгаарай. Тоогүй олон маани тоолонгүй уншажа, тэнгэрийн бурхадта тэнгэр байдал тэгшээр барилсахыень гуйхаш. Хүнэй һанан мүнхэ бээшэ, асарһан жаргалые адангүй яба, арбан хургаараа адхан бай, тэгшэ байдал тэмсэжэ олдохо, тэнюун саг толотожол ерэхэ. Энэ ерэнһэн сагые эльбэжэл хуугыш даа. Эхын сэдхэлээр энхэрэн һанаарай, эхэнэрэй жаргал дүмэжэл абаарай. Үнгэрһэн сагые хүндэлэн үдэшөөрэй. Мүнөө сагай мүртэн түшэ, ерэхэ сагые найдамтай хүлээ, хэлэһэн үгыемни хэтэдэ бодо. Асарһан хэшэгыемни алтандал хадагаа, олгоһон харгыемни одондол үргэ. Золтой үдэрнүүдые золгон хуулаш, найдамтай үдэрнүүдые найруулан, хэлэн буянгаа хэлтэлэнгүйхэн яба. Захиһан үреэлые үргэлжэлүүлэн, үрэлтэй һанаяа бээдээшнэгэ. Һананан хэрэггээ һаадгүй бүтээжэ, зорюулан эрмэлзэлээ зондо бэлэглэ», - гэжэ зааба.

Мүнөөнэй саг гартаа баряад хууһан хэшэггээ миний үбэр дээрэ табижа, түбхинэн ороһоноо ойлгуула. Аалихан боложо, арад түмэнэй түлөө оролдолсоһоо тобоһолон, альган дээрээ амгалан байдал зохоолсоһоо мэдүүлэб.

ЭРЫН ЭНДҮҮРЭЛ

Нэгэтэ үбгэн һамган хоёр үдэрэй тодхороор хүбүүн үриэ алдаад, мэдэлхэндэ ошохо баатай болобо ха. Мэдэлхэн абаралдажа:

- Зай, һамганайнни мэдэлхэн, үзэлхэн болоогүйдэ аргагүйл даа. Шамдуухан ябажа хэрэг үйлээс бүтээгты, - гэбэ.

Гэртээ бусажа ерээд, үбгэнийн: - Яһан һүрхэй хүмши. Мэдэлхэнби гээд миний дээрэ гаража дэбхэрээд, мэргэн ухаатайб гэхээс һанаба гүйн? Үзэлхэнби гээд зүүнэй хүбөөр гаража толгойемни эрыюулээд, үгы болохоёо һанаба гүш? Минигэ мэнгээр тархи үгы! Энэ дороо өөрыгөө ажаллуула эхэнэрые олохоб. Түргэн тонилоо һаамни дээрэ, - гэжэ байгаад хамараа һарнагануулба, шүүдээ ялалзуулба, нюдаргаяа зантагашуулба.

Зүрхээс хөөршөөд байһан үбгээс ойлгоходоо, һамганинни дариуугаар хуужа, даасатайгаар шагнаба. Үбгэнгүй болохон бэрхэ, үбгэһөө айгаад, зондо туһалангүй байхань баһал бэрхэ. Хоёр шандаган хормой соомни багтахаар гэжэ һапахалаараа, ухаанайнгаа гүйлтэ шармайлаба.

- Хоёрдохи һамгатай болоходоо, үглөө бүри үгын һайханиее дуулажа, үдэр бүри эдээнэй дээжые эдижэ байгаарай. Үдэшэ бүхэндэ унтариин зөөлэние үзэжэ, һүни бүри һамганайнгаа амта мэдэржэ унтаарай, - гэжэ хажуудаа хууһан үбгэндөө эхэ мэтээр сэдхэжэ захиба.

Удаань буруу хараад, таахадал хоёрдохи һамганинни болохо танигдаагүй эхэнэрэй зүрхыень бээдээ шаажа оруулаад, тэнгэри өөдэ хараад лэ гуйшаба:

- Үбгэмни һалаашье һаа, нэгэ дабаанһаа холо бээшэхэнэ түбхинг лэ. Хаа-яхан аргаахан, «Алэ, наашаа» гэжэ далахадамни, эанисэг хулинсагай табисуураар, эрэ хүнэй заншалаар мяхан бээшнэгэ баялиг болохо ганса зонгогор ёһото үнэтэй зөөриһөө олондо оролто болгон, олоной буянда хүртэлсэхүүб гэжэ зальбараад, намтаяа хонтоод гараха шадалтай байг лэ. Газар уһан дээрэ гансахан үбгэмни намайгаа гасаланда унагангүй, гарзада гаргангүй, гайда дариулангүй, гарыем ганзагада, хүлыем дүрөөдэ хүргэлсэг лэ. Хүн бээым бээлүүлжэ, үнэн нэрыем нэрлүүлжэ, арадтаа туһатай ябахыемни хамһалсаг лэ. Газар дуулаг, гахай шагнаг, аманай адуу, толгойн эрыюу, хормойн ута үбгыемни бү гугааг лэ. Ухаатай һаа, гол удхыень ойлгожо, намтаяа үлэг лэ. Хоёр мүрээ дээрэмни хара толгой, толгойн бооридо холшортой хамар, хамар доро хажархай аман, аман соомни сагаан шүүдэнүүд, шүүдэнүүдэмни саана байгша улаан хэлэн хамһалсыг намдаа. Нангин бээыем, наартай матаргайем хасардалсаа һаань, үбгэһөө хой-мортгоо хуулгаад, һунажа мүргөөд, хүлһөөн адиста хүртөөд, тооһыень аршаад, толгойень эльбээд, тойруулан арюудхажа утаад,

тоомтой зохидоор хууха һэн хаб. Намтаяал үлэхыень үндэр түрэлтэ тэнгэри үршөөгыт, - гэжэ табарһан мориндол табжаганахадань, үбгэнийн гэнтэ ойгожорхөөд:

- Байза, ошожо үрдеэдүйдэмни юун эрээс дуудаба, дуулаба гээшэб, хэние энхэрхэ, эрхэлүүлхээс дурдабаб, юугтээ долёохо добохоёо хэлэнэб. Үгы даа, өөрхөнөөл үндүүлжэ жаргал эдлээ һаамни дээрэ ха, - гэжэ, табсан дээрэ лабхан хуугаад, тамхяа бааюулхадаа, һамгаяа шэртэн шэртэн хаража зөөлрөөд, урданайнгаал хэмдэ орожо хуудхарба.

Амаршалнабди!

Росси Федерациин Журналистнуудай холбооной гзшүүн, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, «Буряадай түрүү хүнүүд» гэхэн конкурсын лауреат Дарима Данзановна ЭРДЫНИЕВАДА

Анхан дэлхэйдэ мүнцэлхэдэтай,
Ага ниотагтай
Агулатаяа, талатаяа амаршалан
хэлбэлээ бэлэй гү даа,
Арадай агуу баатар Бабжа Бараснаа
эхитэй
Алтан угай үхин заяае мандуулхаа
ерээ бэлэй гүт?

Үхибүүн шарайтнай үдэрһөө үдэртэ
сэлмэхээр, тодорһоор
Үнгэтэ дэлхэйн үзэсхэлэн толидол
үзэгдөө һэн ха,
Эртын монголжоон
хатанай түһөө түһөөлэн,
Эрхэшье, бэрхэшье дангина мэтэ
үндыгөө бэлэйт.

Багаһаа номдоо хүбэлгэн онсо
шуналтай,
Байгаалин үршөөһэн тэсэмгэй
оюун ухаатай,
Бии бэлигэй, дүүрэн хэшэгэй заяатай
Байдалаа зохёон,
урагшаал ходо шуумайгаат.

Наартайхан үглөөгүүр сэитэй бодол
гиигүүлжэ,
Намхан хүни сэдхэлэй хонхо
жонгирүүлжэ,
Наһанай гансатай уулзан уяран
ушараат,
Найдалай эхин - хүүгэдтэй болон
жаргаат.

Эхэнэр хүн эсхэнцдээ гэхэн үгэ
Эгээл Танда - урлалша хүндэ хабаатай,
Ургамал ногоосыһе, замбиин гайхал
сэсэгышье
Ургуулахадатнай, дэльбэсэ дэлгээн
баясадаг.

«Буряадай залуушуул», «Буряад үнэн» -
«Дүхэригэй»
Гуламтын дэгжээн, буянга ажалаа
үүсхээлта,
Бултал зоной хужарлан, һонирхон
ушшамаар
Гайхал боломоор, шэмэглэн,
удхалан үргөөлта.

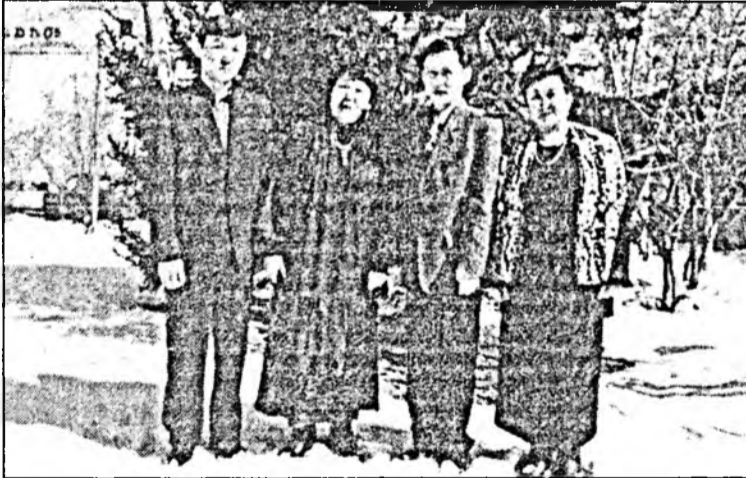
«Сэсэг», «Санзай» хуудануудые
зохёон найруулжа,
Сэитэй анхаралда хүртэн, хүндэтэй
ябаалта,
«Гуа сэсэн хатан» болон тодоржо,
Угаа найхан мэдэрэл түрүүлээт
бидэнэртээ.

Бэшэһэн статья, очерк,
зураглалнуудтай
Бэлэн мартагдахаар бэшэл,
ходол һанагадаг,
Бэрхэгэйшье, урматайшье
холо, ойрын командировконууд
Бэсдээл дурсан, сагаа сэгнэн
ябамаар лэ.

Нагин гэрэл сэдхэлдээ
бадараан дүлэтүүлжэ,
Найман зүгэй орон ниотагуудаар
аяншалаат,
Эртэ урдын Египедэй, Хитадай улас
түрэнүүдэй
Элшэ гэрэлые бэсдээ шэнгээн
баясаалта.

Үри хүүгэд, аша зээнэр дэбжэлтэтэй,
Үндэр зэргэ, үнэн ажалаар
Дэмжэлэгтэй,
Эрдэм номой эрхим дэжынь
шудалһаар,
Элдэб гүрэнүүдтэ элшэн сайдтал
айшалһаар.

Зохёохы ажалаа бадаргаан үшөө
ябахалта,
Зохидхон номуудые, магад,
хойноһоонь һубариюулат,
Золтой, азатай, жаргал эдлэн ходоодоо
Зоной сэдхэлдэ баяр түрүүлэн
ажалуутыт.
«Буряад үнэн» Хэблэлэй
байшангай коллектив.
2006 оной февраль һара.

Понедельник, 13

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»
11.20 Х/Ф «ЛЮБИТЕЛЬНИЦА ЧАСТНОГО СЫСКА ДАША ВАСИЛЬЕВА»
12.30 «КРИВОЕ ЗЕРКАЛО»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Т/С «ЧЕРНЫЙ ВОРОН»
14.10 М/С «ПО СЛЕДАМ МИККИ МАУСА»
14.50 Х/Ф «ПРОПАЛ ДРУГ»
16.00 НОВОСТИ
16.10 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
16.50 Т/С «ХОЗЯЙКА СУДЬБЫ»
17.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.00 ХХ ЗИМНИЕ ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ. БИАТЛОН. ЖЕНЩИНЫ. 15 КМ. ИЗ ТУРИНА
21.00 ЖДИ МЕНЯ
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ГРОЗОВЫЕ ВОРОТА»
23.40 Д/Ф «АННА ГЕРМАН. ВОПРЕКИ СУДЬБЕ»
00.30 Х/Ф «МАЛЕНЬКИЕ ЖЕНЩИНЫ»
02.20 Х/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ЭЛМО В ГРЯЗЕЛАНДИИ»
03.35 Д/Ф «ЖЕРТВЫ РЕВНОСТИ»
04.25 ХХ ЗИМНИЕ ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ. ФИГУРНОЕ КАТАНИЕ. ПАРЫ. ПРОИЗВОЛЬНАЯ ПРОГРАММА. ИЗ ТУРИНА

«РОССИЯ»

- 06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
09.45 Х/Ф «КРАСИВАЯ ЖИЗНЬ»
12.00 ВЕСТИ
12.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.50 «КОМНАТА СМЕХА»
13.45 «ЧАСТНАЯ ЖИЗНЬ»
14.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.00 ВЕСТИ
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Х/Ф «ЖЕНСКАЯ ИНТУИЦИЯ»
17.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
18.00 ВЕСТИ
18.15 «СМЕХОПАНОРАМА»
18.50 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.45 Т/С «ЧЕРНАЯ БОГИНЯ»
20.45 ВЕСТИ. ПОДРОБНОСТИ
21.00 ВЕСТИ
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «ГРОМОВЫ»
22.55 Т/С «БУХТА ФИЛИППА»
00.00 «ВЕСТИ+»
00.20 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР. ДМИТРИЙ ПЕВЦОВ»
01.15 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
01.30 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
02.05 «СИНЕМАНИЯ»

НТВ

- 07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
10.00 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ»
11.55 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС»
12.55 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.30 Т/С «РИЭЛТОР»

- 16.35 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.20 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ-6»
КАНАЛ БГТРК
19.35 ТЕЛЕВИЗИОННАЯ ПРИЕМНАЯ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.40 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-2»
21.50 Х/Ф «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
23.00 «СЕГОДНЯ»
23.40 Х/Ф «ВИНТ»
01.20 «ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ»
02.15 «ВСЕ СРАЗУ!»
02.40 Х/Ф «ВЕНЕЦИАНСКИЙ КАПИРИЗ»
04.10 Х/Ф «ПОЛЯ СМЕРТИ»
06.35 «АНАТОМИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ»

Ариг Ус

- 07.30 «С УТРА ПОЛЕЗНО»
08.15 М/С «СЕЙЛОРМУН»
08.45 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
08.55 «ФОРМУЛА УСПЕХА»
09.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙТРОНА»
09.30 «ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬ»
09.45 НАШИ ПЕСНИ
09.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
10.00 «ХИТ ПАРАД ДИКОЙ ПРИРОДЫ: КОШКИ - УБИЙЦЫ»
11.05 Х/Ф «ОРЕЛ ИЛИ РЕШКА»
13.15 М/С «КАК ГОВОРIT ДЖИНДЖЕР»
13.40 М/С «ЭЙ, АРНОЛЬД!»
14.05 М/С «ДИКАЯ СЕМЕЙКА ТОРНБЕРРИ»
14.30 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
14.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.00 Т/С «ДЕВСТВЕННИЦА»
16.00 Т/С «ПЛОХИЕ ДЕВЧОНКИ»
17.00 М/Ф «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
18.00 «ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬ»
18.15 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ РЕКСА»
18.40 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
18.45 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
19.00 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
19.30 «ТАКСИ»
20.00 «ЗНАКОМЫЕ НЕЗНАКОМКИ»
20.25 «ФОРМУЛА УСПЕХА». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»

- 20.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
21.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
23.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.30 Х/Ф «ПОЛИЦЕЙСКАЯ АКАДЕМИЯ-2»

Тивиком

- 07.30 «ШКОЛЬНОЕ ТВ»
07.50 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
07.55 М/С «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС, ИЛИ МОГУЧИЕ РЕЙНДЖЕРЫ»
08.40 «ОЧЕВИДЕЦ»
09.30 «МЭШ»
10.30 «24».
10.50 «ЧАС СУДА»
11.50 «ЧАС СУДА»
13.00 «ИСЧЕЗНОВЕНИЯ. «ПРОПАВШИЕ НОРФОЛКЦЫ»
13.30 «24».
14.00 «НЕВЕРоятные ИСТОРИИ»
15.00 «МИСТЕР БИН»
15.15 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»
16.15 «МОЗГОЛОМЫ. НАСИЛИЕ НАД НАУКОЙ»
17.30 Т/С «АФРОМОСКВИЧ-2». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
18.45 Т/С «СОЛДАТЫ-2»
20.00 М/С «СИМПСОНЫ»
20.30 «НА КОЛЕСАХ»
20.50 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
21.00 Т/С «АЛЬПИЙСКИЙ ПАТРУЛЬ»
22.10 Т/С «СТУДЕНТЫ». «ЛОСК»
23.20 Т/С «ТРОНУТЫЕ»
00.30 «24».
01.00 «TV-SLAV»
01.15 «ПРОВЕРЕНО НА СЕБЕ»

- 11.00 Х/Ф «СПЕЦНАЗ ПО-РУССКИ-2»
13.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»
13.30 М/С «СОНИК ИКС»
14.00 М/С «ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ»
14.30 М/С «КОРОЛЬ АРТУР И РЫЦАРИ БЕЗ СТРАХА И УПРЕКА»
15.00 М/С «ГОДЗИЛЛА»
15.30 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 Т/С «ДОРОГАЯ, Я УМЕНЬШИЛ ДЕТЕЙ»
17.30 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
18.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД...»
19.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
21.30 Х/Ф «ПОЛЕТ НАВИГАТОРА»
23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ. ПРОГНОЗ ПОГОДЫ
00.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
00.30 ДЕТАЛИ

ДТВ

- 10.00 М/Ф
10.30 М/Ф
11.00 Т/С «НЯНЯ»
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». «ИГОРЬ ЛЕДОГОРОВ»
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
12.50 Х/Ф «ГАРАЖ»
15.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.35 Т/С «РОЖДЕННЫЙ ВОРОМ»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.00 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». «ИГОРЬ ЛЕДОГОРОВ»
18.55 Х/Ф «КТО ТЫ, ВСАДНИК?»
20.50 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
03.50 ШОУ БЕННИ ХИЛЛА
22.55 Т/С «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ. АДВОКАТ»
00.00 Д/С «ОПЕРГРУППА, НА ВЫЕЗД!»
00.40, 03.30 АГЕНТСТВО КРИМИНАЛЬНЫХ НОВОСТЕЙ
01.00 Х/Ф «ПИСТОЛЕТ В СУМОЧКЕ БЭТТИ ЛУ»
03.10 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
04.20 «ДЕВУШКИ НЕ ПРОТИВ...»

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Вторник, 14

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»
11.20 Х/Ф «ЛЮБИТЕЛЬНИЦА ЧАСТНОГО СЫСКА ДАША ВАСИЛЬЕВА»
12.40 «КРИВОЕ ЗЕРКАЛО»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Т/С «ЧЕРНЫЙ ВОРОН»
14.10 Х/Ф «ШИНА - КОРОЛЕВА ДЖУНГЛЕЙ»
16.00 НОВОСТИ
16.10 Т/С «ХОЗЯЙКА СУДЬБЫ»
17.00 ХХ ЗИМНИЕ ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ. ЛЫЖИ. КОМАНДНЫЙ СПРИНТ. ИЗ ТУРИНА
19.10 НОВОСТИ
19.20 КРИМИНАЛЬНАЯ РОССИЯ. «КЕМЕРОВСКАЯ ЗАЧИСТКА». 1 С.
19.50 Т/С «МОСКОВСКАЯ САГА»
21.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ГРОЗОВЫЕ ВОРОТА»
23.40 Д/Ф «ДЕТСКАЯ ЛЮБОВЬ»
00.50 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
01.10 ИСКАТЕЛИ. «РИТУАЛЬНАЯ ЧАША ЦАРЯ СКИФОВ»
02.00 Х/Ф «СТРАННЫЕ ДНИ»
03.30 Х/Ф «УЧИТЕЛЮ С ЛЮБОВЬЮ»
05.10 «СИДНЕЙСКИЙ АКВАРИУМ»
05.35 Д/Ф
06.00 НОВОСТИ
06.05 Д/Ф

- 15.00 ВЕСТИ
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ЛЮБОВЬ МОЯ»
16.10 «СУД ИДЕТ»
17.25 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
17.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
18.00 ВЕСТИ
18.10 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.00 Т/С «ВОЛЧИЦА»
19.45 Т/С «ЧЕРНАЯ БОГИНЯ»
20.45 ВЕСТИ. ПОДРОБНОСТИ
21.00 ВЕСТИ
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «ГРОМОВЫ»
22.55 Т/С «БУХТА ФИЛИППА»
00.00 «ВЕСТИ+»
00.20 «ПОСЛЕДНЯЯ ТАЙНА ВТОРОЙ МИРОВОЙ»
01.15 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
01.30 Х/Ф «НОТТИНГ-ХИЛЛ»

НТВ

- 07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.55 Т/С «НЕБО И ЗЕМЛЯ»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.15 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ»
11.50 «ПРИНЦИП «ДОМИНО»
12.55 Т/С «РУБЛЕВКА. LIVE»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.30 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-2»
15.35 Т/С «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
16.35 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА-2»
КАНАЛ БГТРК
19.35 ПАЗЗЛЫ. ИНТЕРАКТИВНАЯ ИГРА
19.45 СПОРТИВНАЯ ПРОГРАММА «ТАМИР»
КАНАЛ НТВ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.40 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-2»
21.50 Т/С «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
23.00 «СЕГОДНЯ»
23.40 Х/Ф «Я - СУДЬЯ»
01.50 Х/Ф «ДЕНЬ СВЯТОГО ВАЛЕНТИНА»

- 03.35 Х/Ф «ОНА»
05.30 Т/С «ВАВИЛОН 5»
06.15 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА»

Ариг Ус

- 07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
07.30 «С УТРА ПОЛЕЗНО»
08.45 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
08.55 «ФОРМУЛА УСПЕХА»
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
09.30 «ИГРАЕМ В КИНО»
09.50 НАШИ ПЕСНИ. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
10.00 «ТАИНСТВЕННЫЙ МИР МУМИЙ»
11.00 Х/Ф «ПОЛИЦЕЙСКАЯ АКАДЕМИЯ-2»
13.15 М/С «КАК ГОВОРIT ДЖИНДЖЕР»
13.40 М/С «ЭЙ, АРНОЛЬД!»
14.00 М/С «ДИКАЯ СЕМЕЙКА ТОРНБЕРРИ»
14.30 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
14.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.00 Т/С «ДЕВСТВЕННИЦА»
16.00 Т/С «ПЛОХИЕ ДЕВЧОНКИ»
17.00 М/Ф
17.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
18.00 ЭКСПЕДИЦИЯ
18.15 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ РЕКСА»
18.40 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
18.45 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
19.00 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
19.30 «ТАКСИ». «ФОРМУЛА УСПЕХА»
20.00 «БУДНИ»
20.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
20.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
21.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
23.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.30 Х/Ф «Я ЛЮБЛЮ ТЕБЯ»

Тивиком

- 07.30 М/С «ГАРГУЛЬИ»
07.50 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
07.55 М/С «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС,

- ИЛИ МОГУЧИЕ РЕЙНДЖЕРЫ»
08.25 Т/С «СОЛДАТЫ-2»
09.20 Т/С «МЭШ»
10.30 «24».
10.50 «ЧАС СУДА»
11.50 «ЧАС СУДА»
13.00 «ИСЧЕЗНОВЕНИЯ. «ЛЕТЧИК, ПРОПАВШИЙ В ПУСТЫНЕ»
13.30 «24».
14.00 Т/С «ТРОНУТЫЕ»
15.15 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»
16.15 Т/С «АЛЬПИЙСКИЙ ПАТРУЛЬ»
17.30 Т/С «СТУДЕНТЫ». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
18.45 Т/С «СОЛДАТЫ-2»
20.00 М/С «СИМПСОНЫ»
20.30 «ВЭБ-ЭКСПРЕСС»
20.50 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
21.00 Т/С «АЛЬПИЙСКИЙ ПАТРУЛЬ»
22.10 Т/С «ТРОНУТЫЕ»
23.20 Т/С «СТУДЕНТЫ»
00.30 «24».
01.00 «TV-SLAV»
01.15 Х/Ф «СПОСОБНЫЙ УЧЕНИК»

- 15.00 М/С «ГОДЗИЛЛА»
15.30 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 Т/С «ДОРОГАЯ, Я УМЕНЬШИЛ ДЕТЕЙ»
17.30 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
18.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД...»
19.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
21.30 Х/Ф «БОЛЬШОЙ БИЗНЕС»
23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ. ПРОГНОЗ ПОГОДЫ
00.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
00.30 ДЕТАЛИ

ДТВ

- 10.00 М/Ф
10.30 М/Ф
11.00 Т/С «НЯНЯ»
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». «ТАЛГАТ НИГМАТУЛЛИН»
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
12.50 Х/Ф «ПИСТОЛЕТ В СУМОЧКЕ БЭТТИ ЛУ»
15.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.35 Т/С «РОЖДЕННЫЙ ВОРОМ»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.00 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». «ТАЛГАТ НИГМАТУЛЛИН»
18.55 Х/Ф «ЗАЙЧИК»
20.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.55 Т/С «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ. АДВОКАТ»
00.00 Д/С «ОПЕРГРУППА, НА ВЫЕЗД!»
00.40, 03.30 АГЕНТСТВО КРИМИНАЛЬНЫХ НОВОСТЕЙ
01.00 Х/Ф «ЧОКНУТАЯ НЯНЯ»
03.10 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
04.25 «ДЕВУШКИ НЕ ПРОТИВ...»

ОТС - «БАЙКАЛ»

- 06.00 Т/С «МЕДИКИ»
06.40 М/Ф «ВЕСЕЛАЯ КАРУСЕЛЬ»
06.50 М/Ф «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ВЕСЕЛЫЕ МЕЛОДИИ»
07.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
08.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД...»
10.00 Т/С «ШПИОНКА»
11.00 Т/С «ЕВЛАМПИЯ РОМАНОВА. СЛЕДСТВИЕ ВЕДЕТ ДИЛЕТАНТ-2»
13.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»
13.30 М/С «СОНИК ИКС»
14.00 М/С «ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ»
14.30 М/С «КОРОЛЬ АРТУР И РЫЦАРИ БЕЗ СТРАХА И УПРЕКА»

Среда, 15

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»
11.10 Х/Ф «ЛЮБИТЕЛЬНИЦА ЧАСТНОГО СЫСКА ДАША ВАСИЛЬЕВА»
12.30 «КРИВОЕ ЗЕРКАЛО»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Т/С «ЧЕРНЫЙ ВОРОН»
14.10 М/С «ПО СЛЕДАМ МИККИ МАУСА»
14.50 «ЗИМНЯЯ ШУТКА»
16.00 НОВОСТИ
16.10 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
17.00 Т/С «ТАЛИСМАН»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.00 НОВОСТИ
19.20 КРИМИНАЛЬНАЯ РОССИЯ. «КЕМЕРОВСКАЯ ЗАЧИСТКА». 2 С.
19.50 Т/С «МОСКОВСКАЯ САГА»
21.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» С АНДРЕЕМ МАЛАХОВЫМ
22.00 «ВРЕМЯ»
22.20 Т/С «ГРОЗОВЫЕ ВОРОТА»
00.20 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
00.30 УДАРНАЯ СИЛА. «МОРСКОЙ ДРАКОН»
01.20 Х/Ф «ТРИ ПОМОЩНИКА»
03.00 ХХ ЗИМНИЕ ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ. ХОККЕЙ. СБОРНАЯ РОССИИ - СБОРНАЯ СЛОВАКИИ. ИЗ ТУРИНА
05.30 Т/С «24 ЧАСА»
06.00 НОВОСТИ
06.05 Т/С «24 ЧАСА»

РОССИЯ

- 06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
09.45 Т/С «ГРОМОВЫ»
10.45 «ЕВГЕНИЙ ЛЕОНОВ. «А СЛЕЗЫ КАПАЛИ...»
11.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00 ВЕСТИ
12.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.50 Т/С «БУХТА ФИЛИППА»
13.45 «ЧАСТНАЯ ЖИЗНЬ»
14.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ

- 15.00 ВЕСТИ
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ЛЮБОВЬ МОЯ»
16.10 «СУД ИДЕТ»
17.25 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
17.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
18.00 ВЕСТИ
18.15 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.50 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.45 Т/С «ВОЛЧИЦА»
20.45 ВЕСТИ. ПОДРОБНОСТИ
21.00 ВЕСТИ
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «ГРОМОВЫ»
22.55 Т/С «БУХТА ФИЛИППА»
00.00 «ВЕСТИ+»
00.20 «ЗАВЕЩАНИЕ БАРОНА ШТИГЛИЦА»
01.15 «ПРОСВЕТ»
02.15 ПРЕМИИ КИНОФЕСТИВАЛЯ «КИНОТАВР» И «НИКА». НОМИНАНТ ПРЕМИИ «ОСКАР». Х/Ф «ИЗЫДИ!»

НТВ

- 07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.55 Т/С «НЕБО И ЗЕМЛЯ»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.15 «ОСОБО ОПАСЕН!»
11.50 «ПРИНЦИП «ДОМИНО»»
12.55 Т/С «РУБЛЕВКА. LIVE»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.30 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-2»
15.35 Т/С «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
16.35 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА-2»
КАНАЛ БГТРК
19.35 ТОЛИ. ХУДОЖЕСТВЕННО-ПУБЛИЦИСТИЧЕСКАЯ ПРОГРАММА
КАНАЛ НТВ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.40 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-2»
21.50 Т/С «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
23.00 «СЕГОДНЯ»

- 23.40 Х/Ф «БЫСТРЫЙ ОБМЕН»
01.30 Х/Ф «МИР ПО ГАРПУ»
04.00 Х/Ф «ПОБЕДИТЕЛИ ШОУ»
05.30 Т/С «ВАВИЛОН 5»
06.15 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА»

Ариг Ус

- 07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
07.30 «С УТРА ПОЛЕЗНО»
08.15 М/С «СЕЙЛОРМУН»
08.45 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
08.55 «ФОРМУЛА УСПЕХА»
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
09.25 «ГАРАЖ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
10.00 «ВО ВРЕМЕНА ДИНОЗАВРОВ»
11.00 Х/Ф «Я ЛЮБЛЮ ТЕБЯ»
13.15 М/С «КАК ГОВОРIT ДЖИНДЖЕР»
13.40 М/С «ЭЙ, АРНОЛЬД!»
14.05 М/С «ДИКАЯ СЕМЕЙКА ТОРНБЕРРИ»
14.30 «ИГРАЕМ В КИНО»
14.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
15.00 Т/С «ДЕВСТВЕННИЦА»
16.00 Т/С «ПЛОХИЕ ДЕВЧОНКИ»
17.00 «ИГРАЕМ В КИНО». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО ГАРАЖ
18.00 ГАРАЖ
18.15 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ РЕКСА»
18.40 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
18.45 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
19.00 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
19.30 «ТАКСИ». «ФОРМУЛА УСПЕХА»
20.00 «БУДНИ»
20.25 «ФОРМУЛА УСПЕХА». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
20.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
21.00 РЕАЛИТИ-ШОУ «ОФИС». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»»
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
23.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
23.30 Х/Ф «ПЯТЫЙ ЭЛЕМЕНТ»

Тивиком

- 07.50 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»»
07.55 М/С «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС, ИЛИ МОГУЧИЕ РЕЙНДЖЕРЫ»
08.25 Т/С «СОЛДАТЫ-2»
09.20 Т/С «МЭШ»
10.30 «24».
10.50 «ЧАС СУДА»
11.50 «ЧАС СУДА»
12.55 «ИСЧЕЗНОВЕНИЯ. «ПРОПАВШИЙ ЭКИПАЖ»»
13.30 «24».
14.00 Т/С «ТРОНУТЫЕ»
15.15 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»
16.15 Т/С «АЛЬПИЙСКИЙ ПАТРУЛЬ»
17.30 Т/С «СТУДЕНТЫ». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»»
18.45 Т/С «СОЛДАТЫ-2»
20.00 М/С «СИМПСОНЫ»
20.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК»
20.50 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»»
21.00 Т/С «АЛЬПИЙСКИЙ ПАТРУЛЬ»
22.10 Т/С «СТУДЕНТЫ»
23.20 Т/С «ТРОНУТЫЕ»
00.30 «24».
01.00 «TV-SLAV»
01.15 Х/Ф «СКРЫТОЕ»

СТС - БАЙКАЛ

- 06.00 Т/С «МЕДИКИ»
06.40 М/Ф «ВЕСЕЛАЯ КАРУСЕЛЬ»
06.50 М/Ф «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ВЕСЕЛЫЕ МЕЛОДИИ»
07.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
08.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД...»
10.00 Т/С «ШПИОНКА»
11.00 Т/С «ЕВЛАМПИЯ РОМАНОВА. СЛЕДСТВИЕ ВЕДЕТ ДИЛЕТАНТ-2»
13.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»
13.30 М/С «СОНИК ИКС»
14.00 М/С «ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ»
14.30 М/С «КОРОЛЬ АРТУР И РЫЦАРИ БЕЗ СТРАХА И УПРЕКА»

- 15.00 М/С «ГОДЗИЛЛА»
15.30 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 Т/С «ДОРОГАЯ, Я УМЕНЬШИЛ ДЕТЕЙ»
17.30 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
18.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД...»
19.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
21.30 Х/Ф «СЕАНС ПСИХОАНАЛИЗА»
23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ. ПРОГНОЗ ПОГОДЫ
00.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
00.30 ДЕТАЛИ

ДТВ

- 10.00 М/Ф
10.30 М/Ф
11.00 Т/С «НЯНЯ»
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». «ВЛАДИМИР МИГУЛЯ»
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
12.50 Х/Ф «ЧОКНУТАЯ НЯНЬКА»
15.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.35 Т/С «СТРОГО НА ЮГ»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.00 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». «ВЛАДИМИР МИГУЛЯ»
18.55 Х/Ф «ШЕЛЬМЕНКО-ДЕНЩИК»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.25, 03.50 ШОУ БЕННИ ХИЛЛА
22.55 Т/С «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ. АДВОКАТ»
00.00 Д/С «ОПЕРГРУППА, НА ВЫЕЗД!»
00.40, 03.30 АГЕНТСТВО КРИМИНАЛЬНЫХ НОВОСТЕЙ
01.00 Х/Ф «СКРЫТАЯ УГРОЗА»
03.10 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
04.25 «ДЕВУШКИ НЕ ПРОТИВ...»
04.50 Д/С «ОПЕРГРУППА, НА ВЫЕЗД!»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Четверг, 16

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»
11.10 Х/Ф «ЛЮБИТЕЛЬНИЦА ЧАСТНОГО СЫСКА ДАША ВАСИЛЬЕВА»
12.30 «КРИВОЕ ЗЕРКАЛО»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Х/Ф «КОДЕКС БЕСЧЕСТИЯ», 1 С.
14.20 М/С «ПО СЛЕДАМ МИККИ МАУСА»
14.50 «ЗИМНЯЯ ШУТКА»
16.00 НОВОСТИ
16.10 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
17.00 Т/С «ТАЛИСМАН»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.00 НОВОСТИ
19.10 Т/С «МОСКОВСКАЯ САГА»
21.20 «ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН»
22.00 «ВРЕМЯ»
23.00 ХХ ЗИМНИЕ ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ. ХОККЕЙ. СБОРНАЯ ШВЕЦИИ - СБОРНАЯ РОССИИ. ИЗ ТУРИНА
01.40 Х/Ф «СОЛДАТЫ БУФФАЛО»
03.30 Т/С «ДЕФЕКТИВНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
04.10 «ДОМ КУЛЬТУРЫ ДЛЯ АБОРИГЕНОВ»
04.35 ХХ ЗИМНИЕ ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ. ФИГУРНОЕ КАТАНИЕ. МУЖЧИНЫ. ПРОИЗВОЛЬНАЯ ПРОГРАММА. ИЗ ТУРИНА

РОССИЯ

- 06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
09.45 Т/С «ГРОМОВЫ»
КАНАЛ БГТРК
10.50 ТОЛИ. ХУДОЖЕСТВЕННО-ПУБЛИЦИСТИЧЕСКАЯ ПРОГРАММА
11.10 МУНХЭ ЗУЛА
11.30 «ТАМИР»
КАНАЛ «РОССИЯ»
11.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00 ВЕСТИ
12.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ

- 12.50 Т/С «БУХТА ФИЛИППА»
13.45 «ЧАСТНАЯ ЖИЗНЬ»
14.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.00 ВЕСТИ
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ЛЮБОВЬ МОЯ»
16.10 «СУД ИДЕТ»
17.25 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
17.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
18.00 ВЕСТИ
18.15 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.50 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.45 Т/С «ВОЛЧИЦА»
20.45 ВЕСТИ. ПОДРОБНОСТИ
21.00 ВЕСТИ
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «ГРОМОВЫ»
22.55 Т/С «БУХТА ФИЛИППА»
00.00 «ВЕСТИ+»
00.20 «НЕПЕТАЯ ПЕСНЯ АННЫ ГЕРМАН»
01.15 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
01.30 Х/Ф «ТЕМНЫЕ ВОДЫ»
03.35 ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ

НТВ

- 07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.55 Т/С «НЕБО И ЗЕМЛЯ»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА»
11.50 «ПРИНЦИП «ДОМИНО»»
12.55 Т/С «РУБЛЕВКА. LIVE»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.30 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-2»
15.35 Т/С «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
16.35 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА-2»
КАНАЛ БГТРК
19.35 АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ. ДЕПУТАТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ДУМЫ ФС В.КУЗНЕЦОВ
19.45 ТЕЛЕВИЗИОННАЯ ПРИЕМНАЯ
КАНАЛ НТВ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.40 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-2»

- 21.50 Т/С «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
23.00 «СЕГОДНЯ»
23.40 «К БАРЬЕРУ!»
00.55 Х/Ф «СЕРДЦЕ АНГЕЛА»
03.10 Х/Ф «ВЫЗОВ»
05.25 Т/С «ВАВИЛОН-5»
06.10 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА»

Ариг Ус

- 07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
07.30 «С УТРА ПОЛЕЗНО»
08.15 М/С «СЕЙЛОРМУН»
08.45 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
08.55 «ФОРМУЛА УСПЕХА»
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
09.30 «ВИРТУАЛЬНЫЕ МИРЫ»
09.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
10.00 Х/Ф «ПЯТЫЙ ЭЛЕМЕНТ»
12.55 М/Ф «ЧУДО-МЕЛЬНИЦА»
13.15 М/С «КАК ГОВОРIT ДЖИНДЖЕР»
13.40 М/С «ЭЙ, АРНОЛЬД!»
14.00 М/С «ДИКАЯ СЕМЕЙКА ТОРНБЕРРИ»
14.30 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
14.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
15.00 Т/С «ДЕВСТВЕННИЦА»
16.00 «ОФИС»
17.00 М/Ф
17.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
18.00 ВИРТУАЛЬНЫЕ МИРЫ
18.15 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ РЕКСА». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»»
18.45 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
19.00 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
19.30 «ТАКСИ». «ФОРМУЛА УСПЕХА»
20.00 «БУДНИ»
20.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
21.00 «ОФИС». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»»
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
23.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»»
23.30 Х/Ф «КОСМИЧЕСКИЕ ДАЛЬНОБОЙЩИКИ»

Тивиком

- 07.20 «ЛОСК»
07.30 М/С «ГАРГУЛЬИ»

- 07.50 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»»
07.55 М/С «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС, ИЛИ МОГУЧИЕ РЕЙНДЖЕРЫ»
08.25 Т/С «СОЛДАТЫ-2»
09.20 Т/С «МЭШ»
10.30 «24».
10.50 «ЧАС СУДА»
11.50 «ЧАС СУДА»
13.00 «ИСЧЕЗНОВЕНИЯ. «УДИВИТЕЛЬНАЯ ИСТОРИЯ ШЕКЛТОНА»»
13.30 «24». «ЛОСК»
14.00 Т/С «ТРОНУТЫЕ»
15.15 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»
16.15 «Т/С АЛЬПИЙСКИЙ ПАТРУЛЬ»
17.30 Т/С «СТУДЕНТЫ». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»»
18.45 Т/С «СОЛДАТЫ-2». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»»
19.55 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН»
20.20 «РАДАР-СПОРТ»
21.00 Т/С «АЛЬПИЙСКИЙ ПАТРУЛЬ»
22.10 Т/С «СТУДЕНТЫ»
23.20 Т/С «ТРОНУТЫЕ»
00.30 «24».
01.00 «TV-SLAV»
01.15 Х/Ф «БЕОВУЛЬФ»

СТС - БАЙКАЛ

- 06.00 Т/С «МЕДИКИ»
06.40 М/Ф «КАРАНДАШ И КЛЯКСА - ВЕСЕЛЫЕ ОХОТНИКИ»
06.50 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ВЕСЕЛЫЕ МЕЛОДИИ»
07.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
08.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД...»
10.00 Т/С «ШПИОНКА»
11.00 Х/Ф «СЕАНС ПСИХОАНАЛИЗА»
13.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»
13.30 М/С «СОНИК ИКС»
14.00 М/С «ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ»
14.30 М/С «КОРОЛЬ АРТУР И РЫЦАРИ БЕЗ СТРАХА И УПРЕКА»
15.00 М/С «ГОДЗИЛЛА»

- 15.30 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 Т/С «ДОРОГАЯ, Я УМЕНЬШИЛ ДЕТЕЙ»
17.30 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
18.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД...»
19.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
21.30 Х/Ф «ХОЛОСТЯК»
23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
00.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
00.30 ДЕТАЛИ

ДТВ

- 10.00 М/Ф
10.30 М/Ф
11.00 Т/С «НЯНЯ»
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». «АЛЕКСАНДР БАШЛАЧЕВ»
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
12.50 Х/Ф «ШЕЛЬМЕНКО-ДЕНЩИК»
15.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.35 Т/С «СТРОГО НА ЮГ»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.00 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». «АЛЕКСАНДР БАШЛАЧЕВ»
18.55 Х/Ф «ПЕРЕХВАТ»
20.50 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.25, 03.50 ШОУ БЕННИ ХИЛЛА
22.55 Т/С «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ. АДВОКАТ»
00.00 Д/С «ОПЕРГРУППА, НА ВЫЕЗД!»
00.40, 03.30 АГЕНТСТВО КРИМИНАЛЬНЫХ НОВОСТЕЙ
01.00 Х/Ф «СЕМЕЙКА АДАМС. СНОВА ВМЕСТЕ»
03.10 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
04.25 «ДЕВУШКИ НЕ ПРОТИВ...»
04.50 Д/С «ОПЕРГРУППА, НА ВЫЕЗД!»

Пятница 17
ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»
11.10 Х/Ф «ЛЮБИТЕЛЬНИЦА ЧАСТНОГО СЫСКА ДАША ВАСИЛЬЕВА»
12.30, 18.45 «КРИВОЕ ЗЕРКАЛО»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Х/Ф «КОДЕКС БЕСЧЕСТИЯ», 2 С.
14.40 М/С «ПО СЛЕДАМ МИККИ МАУСА»
15.10 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
16.00 НОВОСТИ
16.10 Т/С «ТАЛИСМАН»
17.00 ХХ ЗИМНИЕ ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ. ЛЫЖИ. МУЖЧИНЫ. 15 КМ. ИЗ ТУРИНА
19.00 НОВОСТИ
19.10 Х/Ф «ПАДЕНИЕ»
20.50 ПОЛЕ ЧУДЕС
22.00 «ВРЕМЯ»
22.25 «БОЛЬШОЙ СПОР С ДМИТРИЕМ НАГИЕВЫМ»
00.50 Х/Ф «ПОВОРОТ НЕ ТУДА»
02.25 Х/Ф «ОДИНОКИЙ ПАРЕНЬ»
04.10 Х/Ф «ПИКНИК»
06.00 Т/С «ДЕФЕКТИВНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
«РОССИЯ»
06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
09.45 Т/С «ГРОМОВЫ»
10.45 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР. ЯНИНА ЖЕЙМО»
11.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00 ВЕСТИ
12.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.50 «МУСУЛЬМАНЕ»
13.00 «ВСЯ РОССИЯ»
13.15 Т/С «БУХТА ФИЛИППА»
14.15 «ГОРОДОК». ДАЙДЖЕСТ
14.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.00 ВЕСТИ

15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ЛЮБОВЬ МОЯ»
16.10 «СУД ИДЕТ»
17.25 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
17.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
18.00 ВЕСТИ
18.15 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.50 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.45 Т/С «ВОЛЧИЦА»
20.45 ВЕСТИ. ПОДРОБНОСТИ
21.00 ВЕСТИ
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 ВСЕ ЗВЕЗДЫ В ЮБИЛЕЙНОМ КОНЦЕРТЕ ВЛАДИМИРА ВИНОКУРА
00.50 Х/Ф «ФАНАТ-2»
02.30 Х/Ф «МАШИНИСТ»

НТВ

07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.55 Т/С «НЕБО И ЗЕМЛЯ»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.15 «КРИМИНАЛЬНАЯ РОССИЯ»
11.50 «ПРИНЦИП «ДОМИНО»
12.55 Т/С «РУБЛЕВКА. LIVE»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.30 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-2»
15.35 Т/С «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
16.35 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА-2»
КАНАЛ БГТРК
19.35 МИР СВЯЗИ
19.45 НОВОСТИ БЕЗ ПОЛИТИКИ
КАНАЛ НТВ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.45 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...»
21.50 Х/Ф «СКАЛОЛАЗ»
00.05 Х/Ф «ТЕОРИЯ ЗАГОВОРА»
02.40 «КОМА. ЭТО ПРАВДА»
03.05 Х/Ф «ОПАСНЫЕ СВЯЗИ»
05.05 Т/С «ВАВИЛОН-5»
05.50 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА»

Ариг Ус

07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
07.30 «С УТРА ПОЛЕЗНО»
08.15 М/С «СЕЙЛОРМУН»
08.45 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
08.55 «ФОРМУЛА УСПЕХА»
09.05 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
09.30 «РУССКАЯ УСАДЬБА»
09.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
10.00 Т/С «ПЛОХИЕ ДЕВЧОНКИ»
11.00 Х/Ф «КОСМИЧЕСКИЕ ДАЛЬНОБОЙЩИКИ»
13.15 М/С «КАК ГОВОРIT ДЖИНДЖЕР»
13.40 М/С «ЭЙ, АРНОЛЬД!»
14.00 М/С «ДИКАЯ СЕМЕЙКА ТОРНБЕРРИ»
14.30 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
14.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.00 Т/С «ДЕВСТВЕННИЦА»
16.00 «ОФИС»
17.00 «РУССКАЯ УСАДЬБА»
17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
18.00 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
18.05 М/Ф
18.15 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ РЕКСА». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
18.45 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
19.00 «ЗАПРЕТНАЯ ЗОНА»
20.00 «ВНИМАНИЕ! ЖЕНЩИНА ЗА РУЛЕМ»
20.15 «ИГРАЕМ В КИНО»
20.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «ФОРМУЛА УСПЕХА»
21.00 «ОФИС». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
23.30 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.35 КОНЦЕРТ «ЗВЕЗДЫ «ДОМА-2» ПОЮТ В ОЛИМПЕЙСКОМ»

Тивиком

07.10 «РАДАР-СПОРТ»
07.50 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»

07.55 М/С «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС, ИЛИ МОГУЧИЕ РЕЙНДЖЕРЫ»
08.25 Т/С «СОЛДАТЫ»
09.20 «МЭШ»
10.50 «ЧАС СУДА»
11.50 «ЧАС СУДА»
13.00 «САМЫЕ-САМЫЕ. АЛЬМАНАХ НЕВЕРОЯТНЫХ ФАКТОВ» 2 Ч.
13.30 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН» (ПРОГРАММА А. КУШНАРЕВА)
14.00 Т/С «NEXТ-2»
15.15 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»
16.15 Т/С «АЛЬПИЙСКИЙ ПАТРУЛЬ»
17.30 Т/С «СТУДЕНТЫ». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
18.45 «ОЧЕВИДЕЦ»
19.45 «МИСТЕР БИН»
20.00 М/С «СИМПСОНЫ»
20.30 «24».
20.50 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
21.00 Х/Ф «ГАННИБАЛ ЛЕКТЕРАСНЫЙ ДРАКОН»
23.50 «ПРОЕКТ «ОТРАЖЕНИЕ»
01.00 Х/Ф «ДЖОННИ-МНЕМОНИК»

ОСИС - БАЙКАЛ

06.00 Т/С «МЕДИКИ»
06.40 М/Ф «СОЛОМЕННЫЙ БЫЧОК»
07.00 М/С «ВЕСЕЛЫЕ МЕЛОДИИ»
07.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
08.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД...»
10.00 Т/С «ШПИОНКА»
11.00 Х/Ф «ХОЛОСТЯК»
13.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»
13.30 М/С «СОНИК ИКС»
14.00 М/С «ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ»
14.30 М/С «КОРОЛЬ АРТУР И РЫЦАРИ БЕЗ СТРАХА И УПРЕКА»
15.00 М/С «ГОДЗИЛЛА»
15.30 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»

16.30 Т/С «ДОРОГАЯ, Я УМЕНЬШИЛ ДЕТЕЙ»
17.30 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
18.30 Т/С «ЛЮБА, ДЕТИ И ЗАВОД...»
19.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Х/Ф «ФАКУЛЬТЕТ»
23.15 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
23.45 «ЭХО МОСКВЫ» - 15 ЛЕТ
01.20 Х/Ф «ОХОТА НА ВЕРОНИКУ»

ДТВ

10.00 М/Ф
10.30 М/Ф
11.00 Т/С «НЯНЯ»
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». «ИРИНА БУГРИМОВА»
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
12.50 Х/Ф «СЕМЕЙКА АДАМС. СНОВА ВМЕСТЕ»
15.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.35 Т/С «СТРОГО НА ЮГ»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.00 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». «ИРИНА БУГРИМОВА»
18.55 Х/Ф «РЕСПУБЛИКА ШКИД»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.25 ШОУ БЕННИ ХИЛЛА
23.00 ШОКИРУЮЩАЯ ДОКУМЕНТАЛИСТИКА. «ТЕХНОГЕННЫЕ КАТАСТРОФЫ». 9 С.
23.30 ШОКИРУЮЩАЯ ДОКУМЕНТАЛИСТИКА. «ТЕХНОГЕННЫЕ КАТАСТРОФЫ». 10 С.
00.00 АЛЬМАНАХ НЕВЕРОЯТНЫХ СОБЫТИЙ «ЭТОТ БЕЗУМНЫЙ МИР»
00.40, 03.15 АГЕНТСТВО КРИМИНАЛЬНЫХ НОВОСТЕЙ
01.00 Т/С «СВЯТОЙ ДОЗОР»
02.00 Т/С «СВЯТОЙ ДОЗОР»
02.55 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
03.35 Х/Ф «СОУЧАСТНИКИ»
05.45 Д/С «ОПЕРГРУППА, НА ВЫЕЗД!»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Суббота 18
ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 НОВОСТИ
07.20 Х/Ф «КАКАЯ У ВАС УЛЫБКА?»
09.00 ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!
09.40 СЛОВО ПАСТЫРЯ
10.00 «КРЯК-БРИГАДА». «С ДОБРЫМ УТРОМ, МИККИ!»
11.00 НОВОСТИ
11.10 «СМАК»
11.30 Д/Ф «УМЕРЕТЬ ЗА КРАСОТУ»
13.00 НОВОСТИ
13.10 ЗДОРОВЬЕ
13.50 Д/Ф
14.40 Х/Ф «НАЗАД В БУДУЩЕЕ -3»
16.40 ХХ ЗИМНИЕ ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ. ЛЫЖИ. ЖЕНЩИНЫ. ЭСТАФЕТА 4 X 5 КМ.
18.00 «КУМИРЫ»
18.30 ХХ ЗИМНИЕ ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ. ХОККЕЙ. СБОРНАЯ КАЗАХСТАНА - СБОРНАЯ РОССИИ.
21.00 «ФОРМУЛА КРАСОТЫ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.20 «НОВЫЕ ПЕСНИ О ГЛАВНОМ-2006»
23.50 «СЕРДЦЕ АФРИКИ»
01.00 Х/Ф «ИЗ АДА»
03.15 Х/Ф «ИМПЕРАТОР СЕВЕРА»
05.30 Т/С «ДЕФЕКТИВНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
06.10 «ЕВРОТОННель»
«РОССИЯ»
07.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
08.40 «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ». ИТОГИ ТИРАЖА
09.00 ВЕСТИ
09.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.20 «РУССКОЕ ЛОТО».
09.55 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
10.20 «ВОКРУГ СВЕТА»
10.50 «СУББОТНИК»
11.30 «ТАНЦЫ СО ЗВЕЗДАМИ».

12.00 ВЕСТИ
12.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.20 «СТО К ОДНОМУ»
13.15 «В ПОИСКАХ ПРИКЛЮЧЕНИЙ»
14.15 «КЛУБ СЕНАТОРОВ»
15.00 ВЕСТИ
15.20 Х/Ф «НЕВЕСТА ИЗ ПАРИЖА»
КАНАЛ ВГТРК
17.00 ТОЧКА ЗРЕНИЯ ЖИРИНОВСКОГО
17.10 КУРЬЕР
17.15 «ВЕРСТЫ». ВСЖД - ФИЛИАЛ ОАО «РЖД»
17.25 ПРИОРИТЕТНЫЕ НАЦИОНАЛЬНЫЕ ПРОЕКТЫ. ОБРАЗОВАНИЕ
17.40 СПОРТ-ЦЕНТР. И. ЯРЫГИН
17.55 ТЕЛЕВИЗИОННАЯ ПРИЕМНАЯ
18.10 «БУРЯД ОРОН». ХУДОЖЕСТВЕННО-ПУБЛИЦИСТИЧЕСКАЯ ПРОГРАММА
18.35 «ВАШЕ ПРАВО». ОТВЕТЫ НА ВОПРОСЫ ТЕЛЕЗРИТЕЛЕЙ
18.45 ПРОФЕССИОНАЛЫ
КАНАЛ «РОССИЯ»
19.00 «АНШЛАГ И КОМПАНИЯ»
19.40 «ТАНЦЫ СО ЗВЕЗДАМИ»
20.50 В «ГОРОДКЕ»
21.00 ВЕСТИ
21.15 «ЗЕРКАЛО»
21.30 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
22.00 «СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»
23.50 Х/Ф «ЗЕЛЕНАЯ МИЛЯ»
03.20 Х/Ф «ПСИХОАНАЛИТИК ДОНА»

НТВ

06.50 Х/Ф «СКАЛОЛАЗ»
08.35 Т/С «АльФ-2»
09.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 «ДИКИЙ МИР»
09.45 «БЕЗ РЕЦЕПТА»
10.25 «СМОТР»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА»
11.55 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК»
12.55 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС»
14.00 «СЕГОДНЯ»
КАНАЛ БГТРК
14.20 ЗЕЛЕНАЯ ЧЕРЕПАХА

14.35 БААТАР СЭРЭГШЭД
КАНАЛ НТВ
15.05 Х/Ф «ЛИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НЕ ГАРАНТИРУЮ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.20 «ЖЕНСКИЙ ВЗГЛЯД». ОЛЬГА КАБО
17.55 «СВОЯ ИГРА»
18.55 Т/С «РИЭЛТОР»
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.55 «ПРОГРАММА МАКСИМУМ»
21.50 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ-6»
23.00 «РЕАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА»
23.35 Х/Ф «НА ГРАНИ БЕЗУМИЯ»
01.55 «МИРОВОЙ БОКС. НОЧЬ НОКАУТОВ»
02.50 Х/Ф «КРАСАВЧИК ДЖОННИ»
04.25 Х/Ф «НЕСМОТЯ НИ НА ЧТО»

Ариг Ус

07.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
08.00 М/Ф «ЖЕСТОКИЕ ВОЙНЫ»
08.20 М/Ф
09.00 М/С «СЕЙЛОРМУН»
10.10 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
10.40 «ФОРМУЛА УСПЕХА». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ». ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
10.50 М/Ф
11.00 «ХИТ-ПАРАД ДИКОЙ ПРИРОДЫ»
12.00 «ЗВЕЗДЫ «ДОМ-2» ПОЮТ В ОЛИМПЕЙСКОМ»
14.10 М/Ф «ВЫСОКАЯ ГОРА»
14.30 «ВОЗМОЖНОСТИ ПЛАСТИЧЕСКОЙ ХИРУРГИИ»
15.30 «ЖИЗНЬ, ПОЛНАЯ РАДОСТИ»
16.00 «ОФИС»
17.00 «ИЗМЕНИ СВОЙ МИР». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
17.25 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
18.00 Т/С «САША ПЛЮС МАША»
19.00 Х/Ф «ПАЛЬЧИКИ ОБЛИЖЬ». «ФОРМУЛА УСПЕХА»
21.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ»
22.00 «ДОМ-2. ЭТО ЛЮБОВЬ». ЖИЗНЬ С УЮТОМ

23.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»
00.00 «ФИГЛИ-МИГЛИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
00.30 «СЕК» С АНФИСОЙ ЧЕХОВОЙ»
02.00 Х/Ф «АЛЛО, МЫ ИЩЕМ ТАЛАНТЫ»
«Тивиком»
08.40 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН»
09.15 «ДЕЙАНДР». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
09.40 М/С «БЛИЗНЯШКИ-ПЯТЕРНЯШКИ»
10.05 «КИНЕМАТОГРАФ»
10.30 М/С «СИМПСОНЫ»
11.40 «ОЧЕВИДЕЦ»
12.40 «МОЗГОЛОМЫ. НАСИЛИЕ НАД НАУКОЙ»
13.50 «КРИМИНАЛЬНОЕ ЧТИВО»
14.30 «24». «ЛОСК»
14.50 «ПРОЕКТ «ОТРАЖЕНИЕ»
16.00 «НЕВЕРОЯТНЫЕ ИСТОРИИ»
16.35 Х/Ф «ГАННИБАЛ ЛЕКТЕРАСНЫЙ ДРАКОН»
19.30 «МУЗЫКАЛЬНЫЕ ПОЗДРАВЛЕНИЯ»
19.55 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
20.00 «НЕДЕЛЯ»
21.15 Х/Ф «ШПИОНСКИЕ ИГРЫ»
00.20 «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ СТРЕЙНДЖА»
01.45 «ПЛЕЙБОЙ»
03.12 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»

ОСИС - БАЙКАЛ

06.00 Х/Ф «ЗМЕИНЫЙ ЯД»
07.50 М/С «СЕМЬЯ ПОЧЕМУЧЕК»
08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30 М/С «ФЛИППЕР И ЛОПАКА»
09.00 ЛУЧШИЕ ПРОГРАММЫ УЛИЦЫ «СЕЗАМ».
09.30 М/С «ИТСИ-БИТСИ ПАУЧОК»
10.00 «КОРОТКОЕ ЗАМЫКАНИЕ»
12.00 «САМЫЙ УМНЫЙ».
14.00 КИНО В ДЕТАЛЯХ
15.00 «ТЫ - СУПЕРМОДЕЛЬ-3»
16.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ.

16.30 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ»
17.45 Х/Ф «ФАКУЛЬТЕТ»
20.25 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
21.00 Х/Ф «ПЕРВЫЙ РЕБЕНОК СТРАНЫ»
23.10 «ХОРОШИЕ ШУТКИ».
01.10 Х/Ф «И МОРЕ РАСКРОЕТ ТАЙНУ»

ДТВ

10.30 Т/С «НАПРЯГИ ИЗВИЛИНЫ»
11.00 ДЛЯ МИЛЫХ ДАМ
11.35 М/Ф
12.30 М/Ф
13.25 Х/Ф «СКРЫТАЯ УГРОЗА»
15.30 ЗВЕЗДНЫЕ СКАНДАЛЫ
16.25 Т/С «СПРУТ»
17.25 «ВИКТОРИНА «ВРЕМЯ - ДЕНЬГИ»
17.50 Т/С «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ. АДВОКАТ»
18.55 Т/С «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ. АДВОКАТ»
20.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
20.30 «ОСТОРОЖНО, АФЕРА!»
21.00 КНИГА РЕКОРДОВ ГИННЕССА
22.00 Т/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ШЕРЛОКА ХОЛМСА И ДОКТОРА ВАТSONА»
23.45 Т/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ШЕРЛОКА ХОЛМСА И ДОКТОРА ВАТSONА - ДВАДЦАТЫЙ ВЕК НАЧИНАЕТСЯ»
01.20 Т/С «С.S.I МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС ВЕГАС»
02.20 Т/С «С.S.I МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС ВЕГАС»
03.15 КНИГА РЕКОРДОВ ГИННЕССА
04.15 Х/Ф «ФУБАР»

КОМПЬЮТЕР. Ремонт, установка программ, локальные сети, обучение, консультации. Тел.: 42-58-65. Сот. тел. МТС 8 914 841 2177
Св-во № 444043.

Воскресенье 19

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 НОВОСТИ
07.10 «ШУТКА ЗА ШУТКОЙ»
07.40 Х/Ф «ПОТОМУ ЧТО ЛЮБЛЮ»
09.20 АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН
09.50 «ДОНАЛЬД ДАК ПРЕДСТАВЛЯЕТ»
10.20 «УМНИЦЫ И УМНИКИ»
11.00 НОВОСТИ
11.10 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
11.30 ПОКА ВСЕ ДОМА
12.20 «ВЕСЕЛЫЕ КАРТИНКИ»
13.00 НОВОСТИ
13.10 ЖИВОЙ МИР
14.10 «НАДЕЖДА». ИСТОРИЯ ПЕСНИ
15.05 Х/Ф
17.00 ХХ ЗИМНИЕ ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ. ЛЫЖИ. МУЖЧИНЫ. ЭСТАФЕТА 4 X 10 КМ. ИЗ ТУРИНА
19.00 ВРЕМЕНА
20.00 ХХ ЗИМНИЕ ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ. ХОККЕЙ. СБОРНАЯ РОССИИ - СБОРНАЯ ЛАТВИИ. ИЗ ТУРИНА
22.30 ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ»
23.10 Х/Ф «ДЕЖУРНЫЙ ПАПА»
02.50 БОКС. ФЛОЙД МЕЙУЭЗЕР - ШАРМБА МИТЧЕЛЛ
03.20 Х/Ф «НАПЕРЕГОНКИ СО СМЕРТЬЮ»
05.10 Х/Ф «СЛАСТЕНА»

РОССИЯ

- 07.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
08.20 «СЕЛЬСКИЙ ЧАС»
08.45 «БИНГО МИЛЛИОН».
09.00 ВЕСТИ
09.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.20 «ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
09.55 Х/Ф «МАТРОС Ж «КОМЕТЫ»
11.30 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»

- 12.00 ВЕСТИ
12.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.20 «ГОРОДОК». ДАЙДЖЕСТ
12.55 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
13.45 «СМЕХОПАНОРАМА»
14.15 «ПАРЛАМЕНТСКИЙ ЧАС»
15.00 ВЕСТИ
15.20 «ФИТИЛЬ №74»
16.05 Х/Ф «ДЕТИ ПОНЕДЕЛЬНИКА»
18.00 ВЕСТИ
18.10 Т/С «КУЛАГИН»
19.05 «МЕСТО ВСТРЕЧИ» С ЛИОНОМ ИЗМАЙЛОВЫМ
21.00 «ВЕСТИ НЕДЕЛИ»
22.00 «СПЕЦИАЛЬНЫЙ КОРРЕСПОНДЕНТ»
22.25 Х/Ф «ЖЕНСКАЯ ИНТУИЦИЯ-2»
01.00 Х/Ф «ДЖУНИОР»
03.15 Х/Ф «БОЛЬШАЯ СТРИЖКА»

НТВ

- 06.35 Х/Ф «НА ГРАНИ БЕЗУМИЯ»
08.30 «СКАЗКИ БАЖЕНОВА»
09.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 Т/С «ПОЛИЦЕЙСКИЙ КЭТТС И ЕГО СОБАКА»
09.45 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ЕДИМ ДОМА!»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ»
11.50 «ТОР BEAR»
12.30 «ЦЕНА УДАЧИ»
13.20 «РАСТИТЕЛЬНАЯ ЖИЗНЬ»
КАНАЛ БГТРК
14.20 НОВОСТИ БЕЗ ПОЛИТИКИ
14.30 «ОтИнисъ». ПРОГРАММА ДЛЯ МОЛОДЕЖИ
КАНАЛ НТВ
15.00 Х/Ф «ТРИ ПЛЮС ДВА»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.20 «ОДИН ДЕНЬ. НОВАЯ ВЕРСИЯ». «УМАТУРМАН»
17.55 «СВОЯ ИГРА»
18.55 Т/С «РИЭЛТОР»
20.00 «СЕГОДНЯ. ИТОГОВАЯ ПРОГРАММА»
20.55 «ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ»

- 21.30 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ»
21.50 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ-6. СНАЙПЕР»
23.00 «ВОСКРЕСНЫЙ ВЕЧЕР С ВЛАДИМИРОМ СОЛОВЬЕВЫМ»
00.25 Т/С «ЗОНА»
02.30 «ЖУРНАЛ ЛИГИ ЧЕМПИОНОВ»
03.05 Х/Ф «ПОЛНЫЙ ПРИВОД»
05.05 Х/Ф «ЕЕ АЛИБИ»

Ариг Ус

- 07.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
08.00 М/Ф «ЖЕСТОКИЕ ВОЙНЫ»
08.20 М/Ф «МОЙДОДЫР», «В ЛЕСНОЙ ЧАЩЕ»
09.00 М/С «СЕЙЛОРМУН»
10.10 «ВНИМАНИЕ! ЖЕНЩИНА ЗА РУЛЕМ»
10.25 «С УТРА ПОРАНЬШЕ»
11.30 «ВЕРЮ - НЕ ВЕРЮ»
11.50 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ». ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
12.00 Х/Ф «ДИК ТРЕЙСИ». «ФОРМУЛА УСПЕХА»
14.30 ШКОЛА РЕМОНТА
15.30 «ЖИЗНЬ, ПОЛНАЯ РАДОСТИ»
16.00 «ОФИС»
17.00 Т/С «ДИАГНОЗ - УБИЙСТВО». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
18.00 Т/С «САША ПЛЮС МАША». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
19.00 ШКОЛА РЕМОНТА. «ФОРМУЛА УСПЕХА»
20.00 «ФОНД АНДРЕЯ ПЕРВОЗВАННОГО ПРЕДСТАВЛЯЕТ»: «ЖИВЫЕ ДУШИ»
20.20 Х/Ф «СПЕЦНАЗ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ»
22.00 «ДОМ-2.ЭТО ЛЮБОВЬ». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
23.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»
00.00 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»

- 00.30 «СЕКС» С АНФИСОЙ ЧЕХОВОЙ»
01.00 Х/Ф «НЕБЕСА МОГУТ ПОДОЖДАТЬ»

Тивиком

- 08.15 «ДИКАЯ ПЛАНЕТА»
09.15 «ДЕЙГАНДР». «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
09.40 М/С «БЛИЗНЯШКИ-ПЯТЕРНЯШКИ»
10.05 «НЕПОБЕДИМАЯ КОМАНДА СУПЕР-ОБЕЗЬЯНОК»
10.30 М/С «СИМПСОНЫ»
12.05 М/С «DYNOWS»
12.40 «НЕДЕЛЯ»
13.50 «ВОЕННАЯ ТАЙНА»
14.30 «24».
14.50 «СОВЕТСКИЕ ИЛО»
15.50 «НЕВЕРОЯТНЫЕ ИСТОРИИ»
16.30 М/Ф
16.50 «ЖИЗНЬ С «УЮТОМ»
17.00 ШКОЛЬНОЕ ТВ
17.30 «МУЗЫКАЛЬНЫЕ ПОЗДРАВЛЕНИЯ»
18.00 «НА КОЛЕСАХ»
18.20 ДОМАШНИЙ ЗООПАРК
18.40 «КИНЕМАТОГРАФ»
19.00 «ВЭБ-ЭКСПРЕСС»
19.30 «24».
20.00 «ПРОВЕРЕНО НА СЕБЕ»
21.00 Х/Ф «ЗНАКОМЬТЕСЬ. ДЖО БЛЕК»
00.10 «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ СТРЕЙНДЖА»
02.25 Х/Ф «РАЗВОРОТ»

СТС - БАЙКАЛ

- 06.00 Х/Ф «ЛЕГЕНДА ОЗЕРА ДУХОВ»
07.50 М/С «СЕМЬЯ ПОЧЕМУЧЕК»
08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30 М/С «ФЛИППЕР И ЛОПАКА»
09.00 ЛУЧШИЕ ПРОГРАММЫ УЛИЦЫ «СЕЗАМ»
09.30 М/С «ИТСИ-БИТСИ ПАУЧОК»

- 10.00 Х/Ф «НИНДЗЯ ИЗ БЕВЕРЛИ ХИЛЛЗ»
12.00 ЖИЗНЬ ПРЕКРАСНА. ПРОГНОЗ ПОГОДЫ
14.00 СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО
15.00 ФИЛЬМЫ ПРОИЗВОДСТВА ВВС. «МИФЫ И ГЕРОИ. ЯСОН И ЗОЛОТОЕ РУНО»
16.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
16.30 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Х/Ф «СЫН РУСАЛКИ»
23.00 Т/С «ВАНИЛЬНОЕ НЕБО»
01.55 Т/С «ПРИЗРАК ОПЕРЫ»

ДТВ

- 10.30 Т/С «НАПРЯГИ ИЗВИЛИНЫ»
11.05 ДЛЯ МИЛЫХ ДАМ
11.40 М/Ф
12.30 М/Ф
13.15 Х/Ф «ТЕМНАЯ СТОРОНА СОЛНЦА»
15.30 ЗВЕЗДНЫЕ СКАНДАЛЫ
16.25 Т/С «СПРУТ»
17.25 «ВИКТОРИНА «ВРЕМЯ ДЕНЬГИ»
17.50 Т/С «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ. АДВОКАТ»
19.00 Т/С «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ. АДВОКАТ»
20.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
20.30 «В ЗАСАДЕ»
21.00 «ШОУ РОССИЙСКИХ РЕКОРДОВ»
22.00 РУССКИЕ ХИТЫ. «ОДИССЕЯ КАПИТАНА БЛАДА». 1 С.
23.30 РУССКИЕ ХИТЫ. «ОДИССЕЯ КАПИТАНА БЛАДА». 2 С.
01.05 Т/С «С.S.I МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС ВЕГАС»
02.05 Т/С «С.S.I МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС ВЕГАС»
03.05 ШОУ РОССИЙСКИХ РЕКОРДОВ
04.05 ШОКИРУЮЩАЯ ДОКУМЕНТАЛИСТИКА. «ТЕХНОГЕННЫЕ КАТАСТРОФЫ»
05.05 «ОСТОРОЖНО, АФЕРА!»

Отклик

«НЕТ ПИСЬМА БЕЗ ПРАВИЛ...»

Совершенно справедлива обеспокоенность известного журналиста Бато-Мунко Жигжитова по поводу развития, и, скажем, научного унифицирования бурятского языка.

Теперь попробуем продолжить начатый разговор в №1 «Буряад үнэн» за этот год, большой и очень нужной статьи Бато-Мунко Жигжитова «Нет седла без стремени, нет письма без правил».

Действительно, сегодня вызывает тревогу, как говорит автор статьи, развитие и применение родного языка во всех сферах жизни народа.

Наш великий аксакал предвидел нынешнее состояние, и, прямо скажем, тупикивость данного процесса.

Ц.Ц.Цыдыпова в 1999 году. Неслучайно сборник называется «Проблемы бурятской филологии на современном этапе».

Думаю, заинтересованные читатели имели возможность познакомиться с названным сборником.

P.S. Хотела было развернуться и поразмышлять на предмет проблем языка, вызванных обстоятельствами извне, но решила, что читатели продолжат линию качественного разрешения вопроса.

1. Жимбеева С.И. «К вопросу о языке» и «Неотложные задачи». Приятно осознавать, что БГУ - один из мобильных, в смысле движения во времени, вузов.

Владимир ВАНЧИКОВ ДУЛЭТЭЙХЭН ДУРБЭН МҮРНҮҮДНИ

Гэртээ харихадаа, гэргэнтэй бэшэб, Гээгын модондо хоноходо яаха юм?

Гэмэржэ гунхажэ зобонхаар гэгшэб, Гутайн басагыгэ гэргэн бологоодо яаха юм?

Хаяадаа бусахадаа намгантай бэшэб, Хорхинсогой модондо хоноходо яаха юм?

Холо бэшэл Хаяа-Хэрээтэймнай гэгшэб

Харланай басагыгэ намган болгоходо яаха юм?

Сааша - наашадаа самгантай бэшэб, Сангалтын модондо хоноходо яаха юм?

Сагаймнай шэрүүндэ эндүүрэнхаар гэгшэб

Сонгоолой хүүхэниие самган болгоходо яаха юм?

Тохир хурган аман тээшэ

Тогоондо бусалхан ногоон сай эдээнэй дээжэ.

Тобшо хубсаһандашни аргагүй сэнтэй «сээжэ».

Тобшохоноор хэлэһэн томоотой хүнэй үгэ гэшэ.

ногтуушанаар ушарбал, мэдээгээ алдахаш,

Харлаган болоод хажуугаарнь гара!

Хайлаар «гатаалбал», хубсаһатай болохош,

Хитад арадай шэнжые хара!

«Тэрэшни тэрэ, тэхэшни ямаан», Хашаандашни хонин, хониншни «баран».

Харюулагшаниинь «чабан», Хурьгануудыень бөөмэйлөөшэ «сакман».

«Яараһан хүн даараха», Янгинама хүйтэн үбэлдөө гаараха.

Яаража һомолһон буушни аарха, Ябаган ангуушан ойдо гансаардаха.

Шугамдал адли сэд сэхэ тоног гэхэ үгы, Шанартай ажалһаашни сэнтэй юумэн гэжэ үгы.

Шарай зүһөөрөө сэдэр гоё эхэнэр гэжэ бии, Шамтай адли, үнэн сэхэ «инаг дуран» гэжэ бии.

Затвороо татажа абараахадаа, Зогсон буудажа алдаһан ангуушан. Залгиха юумээ эбахадаа, Жажалаашаа маргатаһан «хар-муушан».

Эжы, абамнай эбэр дээрээ эрхэлэг, Эрхые дэндүү эжээр бү бургаг. Баабай, эжымнай бэрхые энхэрэг, Бэрхэ гэшэ хожомой зарлиг.

Модогүй газарта гэр барихам гэжэ бү носолдо, Муу хүндэ туһалхаяа бү оролдо. «Мухар үхэр мүргөөшэ гэгшэ», Мүнөөнэй сагай хүндыень шэнжэ.

Дэбхэржэ байһан эшэгэн шадалтай, Дэлэнгээ хүхүүлэн ямаан хөөрхэй. Эбэртэй болоод эшэгэн «тоомтой», Эхээ мүргэжэ байха хайратай.

Янгинама үбэлэй хүйтэндэ шамтай золгоогүй һаа, Ябагаар ябажа бүмбэрсэг дэлхэйн хэсэгые гаталуужам.

Яахабши, Бурхан зайлуул, хуби заяамнай нэгэдээгүй һаа, Я... басаганай сээжэдэ сээсэг боложо ургуужам.

2006 год - год Красной Огненной Собаки

МОНГОЛЬСКАЯ ОВЧАРКА

БАНГХАР, УЗЭМЧИ, ТАЙГА-НОХОЙ, ШАРАЙД

(Окончание. Начало в предыдущем номере).

В монгольских законах того времени, таких, как "Кодекс монгольских ойратов" и "Общественный строй Халхи" 1709 года, имелись указания, запрещающие бить и убивать собак. В историческом законодательном документе "Халхасский Кодекс Монголии" имеется пункт закона, в котором сказано: «Нельзя убивать здорового коня, белокурого гуся, змею, лягушку, турпана, козленка антилопы, жаворонка, собаку».

А человек – свидетель убийства, – был вправе забрать лошадь у нарушителя. В этом же документе постановлялось, что к неприкосновенному для чиновников и кышкитенов имуществу причислялись собаки "Бавгар", "Тайган", "Шарайгол", а к имуществу, не отбираемому у простого человека, – щенки и обыкновенная собака. Обыкновенной собакой в Монголии считают аборигенную монгольскую собаку *бангхар* (*бавгар*), как самую распространенную в то время. Также при убийстве сторожевой собаки расплачивались двухгодовалым бычком.

Таким образом, тот факт, что человек не имел права посягать на собаку в качестве чужого имущества, показывает, что еще с давних пор собака была любима и оберегаема монголами. К тому же до конца жизни монгольская овчарка была верна своему хозяину, плохо переходила и тяжело привыкала к другому хозяину. Известно немало случаев, когда после смерти хозяина или его отъезда навсегда, собаки умирали от тоски.

Если проанализировать монгольское слово *нохой* – собака, то оно имеет происхождение от слова *лохор* – товарищ, близкий друг человека.

В медицинской практике от монгольской аборигенной собаки использовали желудочный сок и составные ферменты слюны: лизоцин и муцин.

В старинном сочинении "Монгольские драгоценные четки" говорится, что «эта монгольская собака умна, находясь дома, охраняет двор, охотясь, ловит диких животных». По описанию "монгольская собака была свирепой собакой крупных размеров, с 4 сильными ногами, с широкой напористой грудью, обладает хорошей закалкой, выдержкой, силой воли».

Происхождение аборигенной монгольской собаки было установлено монгольскими учеными на основе исследований по шаманизму, археологии, по литературным данным и устному народному творчеству, традиционному во всех поколениях охотников и скотоводов Монголии. Эти данные свидетельствуют, что исходными дикими предками этих собак были волки.

В Монголии немисливо встретить монгольскую овчарку, проживающую в квартире, и в городах они – великая редкость. Но собаки, охраняющие жилища на цепи, вряд ли могут победить волка, хотя храбрости им не занимать. Хорошая поговорка "Волка ноги кормят" говорит о том, что волк всегда в бегах, то есть в прекрасной физической форме. Те бангхары, которые постоянно ходят на охоту и работают по охране скота – не менее накачаны и от природы имеют усиленно развитое дыхание. Кроме "табу" на убийство домашней живности, наработанное тысячелетиями, у этих собак практически равноценные способности с волками. Кстати, те монгольские овчарки, которые охотятся по крупному зверю, сами, порой, – не меньшие хищники. Там, где скот пасется далеко от цивилизации, бангхары иногда вступают в

единоборство с волками, где суть схватки бывает одна – "убей или будешь убит". Поэтому срабатывает инстинкт самосохранения плюс защита собственности и хозяина, а если на отаре текущая сука – еще и могучая сила механизма защиты продолжения рода, – то монгольские овчарки идут убивать волков (которые могут противопоставить лишь голодную злобу и хищнический инстинкт), не оставляя им ни единого шанса и практически становятся волкодавами. Такие случаи происходят зимой, в декабрь-феврале, когда у сук монгольских овчарок идет течка, а голод толкает волков на безрассудство. Конечно, год на год не приходится, но все-таки в тех местах, где собака заводит волка, об этом долго помнят и люди, и волки, и другие хищники. Пока живы те, кто помнит, скот под присмотром собак пасется, как заговоренный, – все хищники обходят его стороной. Хотя сами монгольские овчарки не ищут конфликтов, воевать им приходится не только с волками, но и с рысьями, манулами, шакалами, и даже с хищными птицами, для которых зарезать и стащить ягненка вполне по силам.

Это та приятная сторона медали, которой можно гордиться, что "монголята" – все еще не заводская порода собак. Как сказал Булат Шрибазаров в повести "Великий чабан": "У трусливого хозяина не может быть настоящего волкодава. Он не может дать собаке того, чего у него нет, – отваги и благородства. Вот оно, еще одно зеркало! Дело ведь не в породе, а внутренней силе!"

Советские офицеры, служившие в Монголии, помнят, как новобранцев инструктировали о том, что солдат не должен подходить к стаду домашних животных, охраняемых монгольскими овчарками, на ошейниках у которых были повязаны красные тряпки. Такие собаки жестоко расправлялись с любым желающим подойти и присвоить скот, хотя к юрте они разрешали подходить, но, подобравшись, молча наблюдали за поведением чужака.

Но и монгольские, и тувинские, и калмыцкие шаманы, призывая Дух Собаки – охранительницы очага, описывают одну и ту же собаку. По некоторым версиям ученых-шаманистов этим призываниям от 9 до 12 тысяч лет, а, возможно, на пару тысяч лет больше. Вот что говорится в одном из призываний, записанных ученым, поэтом-шаманом Кенин-Лопсан Монгушем.

"...Ты предана своему хозяину, Лежишь у порога, ведя службу охраны юрты.

Ты, собака, хранительница верной стоянки.

Ведешь наблюдение за стадом домашнего скота.

Стоишь там скрытно, куда мог бы явиться волк по тропе.

Чуть заметишь шорох, сразу киваешь головой и лаешь.

Лежишь там крепко, закрывая всем телом дорогу беды.

Стою и покою, призывая собачью душу своими алгышами.

Воображаю, что глаза твои в каких-то очках,

Морда твоя предчувствует дурной запах беды.

Близость страха заставляет тебя выть протяжно,

Близость грозы заставляет тебя выскочить быстро.

Хвост твой красуется мохнатым гнездом дивно,

В твоих ушах серьги чудны и зрелищны.

Мухортая собака, шерсть у тебя темна и бархатна.

Ищу твою душу, зову твою душу, запевая свои алгыши" [5].

Практически, это описание собаки, дошедшее до наших дней сквозь тысячелетия. Тут есть и описание экстерьера и образная характеристика служебных достоинств.

1. "...ты предана своему хозяину", – действительно, об отчаянной преданности монгольских собак, которые даже умирали от тоски после смерти хозяина, испокон веков слагались легенды и песни, отсюда и пришло к нам выражение "собачья преданность";

2. "...лежишь у порога, ведя службу охраны юрты", – значит, в качестве сторожевой собаки жилища человека "монголятка" использовалась с древних времен;

3. "...ты, собака, хранительница верной стоянки", – в древних легендах монголов говорится, как собаки охраняли детей, имущество и скот на стоянке, когда все взрослые уходили охотиться; даже после своей смерти душа собаки оставалась верной хранительницей стоянки;

4. "...ведешь наблюдение за стадом домашнего скота", – чтобы быть наблюдателем, нужно хорошо обрабатывать. До сих пор монгольские овчарки могут самостоятельно, без человека, пасти и охранять скот, причем, тысячные стада. То есть, собаки уводят скот на хорошие выпаса, не дают смешиваться с другими стадами, следят за тем, чтобы скот проходил там, где не переломает ноги, охраняют их от хищников и скотокрадов;

5. "...стоишь там скрытно, куда мог бы явиться волк по тропе", – получается, что интеллект "монголятки" круче и мощнее волчьего, если она может просчитать и перехитрить волка, которого сама природа создала умнейшим и хитрейшим хищником.

6. "...чуть заметишь шорох, сразу киваешь головой и лаешь", – то есть собака работала на людей, предупреждая их об опасности;

7. "...лежишь там крепко, закрывая всем телом дорогу беды", – "лежать крепко", значит не расслабленно, но, подобравшись, и основательно, как крепость; вторая часть говорит об огромных размерах "монголятки", что подтверждают петроглифы этого же периода;

8. "...воображаю, что глаза твои в каких-то очках", – монгольские овчарки имели прозвище *шилт нохой* – "очкарики" за светлые ободки вокруг глаз; такие же "очки" встречаются у тибетских мастифов – предков "монголят", но больше нет ни у какой породы собак в мире.

9. "...морда твоя предчувствует дурной запах беды", – это интуиция, за которую "монголяток" считали способными защищать людей

от злых духов. Общение с этими собаками убедило меня в том, что древние не зря так считали;

10. "...близость страха заставляет тебя выть протяжно", – страхом древние люди называли смерть. До сих пор эти собаки воют в предчувствии смерти;

11. "...близость грозы заставляет тебя выскочить быстро", – то есть реактивность "монголятки" шла на опережение молнии. И сегодня молниеносность реакций монгольских овчарок поражает как громом потому, что из-под их флегматичности это выглядит особенно эффектно;

12. "...хвост твой красуется мохнатым гнездом дивно", – действительно, длина хвостовых остевых волос достигает 30 см в период оброслости плюс очень густой подшерсток, – и вот вам "мохнатое гнездо" в закинута под острым углом на спину колечке-хвосте;

13. "...в твоих ушах серьги чудны и зрелищны", – на внутренней поверхности уха шерсть длинная, которая собирается в маленький пучок, образует тоненькую прядь волос для стока влаги, выходящую за пределы уха на 3-5см, и покрытую тончайшим слоем жира, – поэтому на такую "прядку" наматываются "серьги" из лнялой шерсти, если ее не вычесывать хотя бы неделю. Кстати, подобная "прядка" для стока влаги у "монголяток" есть на конце хвоста, обычно она длиннее остевого волоса и белесая;

14. "...мухортая собака, шерсть у тебя темна и бархатна", – мухортая, значит, полинявшая, но даже в этом состоянии шерсть у собаки темна и бархатна и в наши дни, как с виду, так и на ощупь. Напоминает шкуру морского котика. Кстати, у тибетских мастифов тоже встречается бархатная шерсть.

Что же у "монголятки" есть еще такого, чего нет ни у какой собаки в мире? Итак,

1) шерсть не имеет запаха "псины"; например, когда с улицы заходишь в помещение с собакой, то неизбежно вносишь с собой резкий запах "псины", особенно ощутимый там, где нет животных, – но с "монголяткой" вам это не грозит.

2) и, конечно, главное достоинство – это мощный, я бы назвала его дьявольский, интеллект монгольских овчарок, как наследие нам, людям, от тысячелетий.

Однажды я привела "монголятку" Шуудэр в питомник мясокомбината, где работаю, то она ночью сделала подпол, подгрызла часть забора и сбжала вместе со щенком, причем прошла незамеченной ни внутренней охраной, ни наружной. Зная, какая Шуудэр злая, я пришла на работу пораньше, в 6 часов утра, но ее уже не было. Опросив охрану, я пробежала в ее поисках по поселку, дошла до своего дома, а она поджидает меня со щенком у ворот. Глаза отчаянные, щенка ко мне подталкивает, меня и подкусывает, и ластится, мол, чего ж ты меня с ребенком бросила в чужом месте, как же мы без тебя жить будем?!

Кстати, некоторые монгольские чабаны, не имеющие понятий о том, что такое "кинология", "селекция", по сути, сами являются кинологами от Бога. Из поколения в поколение они продуманно и целесообразно ведут отбор своих бангхаров, целью которого является восстановление их самих, и прежней величины этих священных собак, но без малейших потерь качественных характеристик

тих. Шерсть у бангхара блестит так, как иногда может блестеть далеко не всякая собака с международных выставок, и то с помощью самой дорогостоящей косметики и кормов. А ведь у этого бангхара морда вся седая, хотя силицца из него так и выпирает, несмотря на его 16 лет. Перед вами – работа кинолога от Бога.

По исследованиям д.с.х.н.а. Осора видно, что монгольская овчарка по количеству эритроцитов находится на одном уровне с другими породами собак, а по количеству лейкоцитов, в том числе лимфоцитов, превосходит собак других пород, что обуславливает более высокую иммунобиологическую реактивность организма монгольской собаки. Это и мощный иммунитет, и соответственная ему система регенерации, свойственные организму древних аборигенных животных.

Современные ученые назвали этот фактор "экологическая пластичность".

Быть может, изучив механизм создания и поддержания мощного иммунитета этой уникальной собаки, человек будет иметь среднюю продолжительность жизни, например, на сто лет больше! А изученный механизм ее мощной системы регенерации поможет решить человечеству проблему восстановления утраченных конечностей?!

Биологически-хозяйственные особенности этих животных наряду со всеми номадными позволяют им круглогодично работать по охране и управлению скотом в качестве незаменимого помощника человеку. Кроме того, физиологические особенности и психотип, с помощью которых эти собаки тысячелетиями побеждали хищников (волки, рыси, медведи), позволяют монгольским овчаркам стать очень серьезным противником для среднеазиатских и кавказских овчарок в традиционных собачьих боях у народов Средней Азии, в наше время – не только у них.

В новой ситуации перехода к рынку и практически исчезнувшей государственной поддержки аграрного сектора экономики возникает проблема обеспечения населения экологически чистой, без использования генетически модифицированного материала, сельхозпродукцией. С этой точки зрения наиболее выгодны номадные формы разведения, которые являлись основой традиционного природопользования кочевых народов Азии.

Например, монгольское животноводство невозможно себе представить без использования пастушье-сторожевых собак. Монгольские чабаны утверждают, что каждая собака заменяет, по крайней мере, двух рабочих. Если бы они не использовали собак, то транспортные расходы на поиск и перегон животных возросли бы в 2-3 раза, труд животноводов стал бы более тяжелым, а самостоятельность продукции увеличилась бы не в один раз.

Общей особенностью номадного животноводства является то, что многие виды аборигенных животных относятся к исчезающим и редким, вследствие бессистемной метизации их культурными породами.

Если разведение монгольских овчарок передать на откуп только общественным кинологическим организациям, то это приведет к безрезультатному размножению в смысле потери уникальных способностей реликтовой собаки. Это может произойти вследствие отсутствия исследовательской базы и штатных специалистов-селекционеров в этих организациях. Поэтому сохранение оставшихся в живых, становится актуальной проблемой, требующей для своего разрешения серьезных интеллектуальных усилий и государственной поддержки.

Галина ЯВОРСКАЯ.

Сагаалган-2006

«САГААН НАРАЯА МАГТАЯ!»

(фоторепортаж)

Ингэжэ нэрлэгдэһэн Сагаалганай найндэр (сценаринь Ц.Ц. Батуровагай) Улаан-Үдэ хотын Советүүдэй талмай дээрэ үнгэргэгдэжэ, олоной һонирхол татаа. Юуб гэхэдэ, анха түрүүшынхией олон найхан багтай геройнууд, ансамбльнууд хабаадаа, залуу дуушад бэлиггээ гэршэлээ.

Гэрэй эзэн эхнэр, эзэн, Дангина тайзан дээрэ гаража, Сагаалганай халуун

амаршалга хүргэбэ:
Буурал найхан Буряад орондомнай
Буужа ербэл Сагаан харамнай!..
Хүйтэн үбэлье дабаха солотой,
Хүхэ нажарые угтаха юроолтэй
Сагаан нара - манай найндэр
Саг үедэ мандаха болтогой!

Буряад тэрлигтэй эршүүл Сагаан
нарын ёһо заншалай түүдэг носоогоо,
сагаан эдэстэй, хэшэг табаттай «Тоонто»
ансамблин эхээрнүүд дээжэһээ галдаа
хүртөөгөө. Бурхандаа мүргэжэ, буянда
хүртэһень хүсэһэн Сагаан үбгэн тайзан
дээрэ уригдажа, олон зоной «Аахарайн»
ёһо гурим доро үрээлүүдээ дамжуулба:

...Буурал Буряад орондомнай
Буян хэшэг, жаргал дэлгэрэг лэ!
Арад түмэн зомнай
Амгалан тайбан нууг лэ!

Хонхын абаян жэнгирэн дууджа,
улаан дэгэл, малгай үмдэһэн сагаан
нахалтай Жабар Убгэн Саган хүүхэнтээ
ерэжэ, Сагаан үбгэнтэй, Дангинатай
буряад заншалаар золгоод, халуунаар
амаршалганай удаа бэлэг болгон,
«Забав» ансамблин огсом дуу, хатар
зорюулаа. Эзэн эхнэр баяртай,
зугаатайгаар Сагаан хараяа магтана:

Арад зондоо Сагаан нара
Аза жаргал үрээгээл.
Нэрэ солье магтан,
Нэгэ наһа нэмээгээл.
Мүнхэ наһаар, мүнгэн нараар!

Тиэхэдэнь тайзан дээрэ байхан
артистууд омог дорюунаар харюусан
хэлэнэ:

Сагаан хэшэгээр, Сагаалганаар!
Удангүй Тахья жэл үдэшэлгын, Нохой
жэл угталгын баярай наадан эхилжэ,
Тахья Эрэ тахятаая үдэшэлгын хатар
хүн зондо бэлэглэбэ. Сагаан үбгэн, Нохой
жэл гүйсэдхэһэн артистуудые тайзан
дээрэ урихадань, Тахья табан үнгын, гоё
хадаг дамжуулан амаршалба, үшөө ехэ
амжалта хүсэбэ:

Нохой жэл, тамнай,
Шэнэ жэлдэ жэгдэ амгалан,
Шэнэ ондо омог дорюун
Сагаалжа, ногоолжо нуугыт даа!

Хадаг абahan Гал Улаан Нохой жэл
үрээлэй дээжые олондо хүргэбэ, найн
найхание хүн зондоо хүсэбэ. Найр
нааданай баярай концертые уран гоё дуу,
хатарараа хүүхэдэй нүүдэй баг үмдэһэн
артистууд - «Тоонто», «Душа Байкала»
театр, «Забав», «Семейские янтари»,
«Лаккитон», хүгжэмэй колледжын
дуунай, хүүгэдэй хатарай бүлэгүүд,
бэлигтэй дуушад шэмэглээ, хүн зоной
сэдьхэл баясуулаа.

Улаан-Үдэ хотын мэрэй орлогшо
Михаил Алексеевич Ян халуун
амаршалга буланда хүргэн, Шэнэ
жэлдэ амжалта хүсэһэн байна.

Сагаан харын түүдэг тойрон, түгэсхэлэй
ёохорто оронд эндэ сугларһан олон зон

суг хатарба, баясан дүхэриглэбэ.
Сагаалган - эб найрамдалай, хани
барисаанай найндэр саг үедэ мандаха
болтогой!

Бэлигма ОРБДОЕВА.
ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Сагаан харын
найндэрэй үзэгдэлүүд.
Радна-Нума БАЗАРОВАЙ фото.

УГАЙНГАА БАЯЛИГТАЙ УЛАД ЗОНОО ТАНИЛСУУЛҺААР...

«Сагаалган манай гэр соо» гэжэ нэрлэгдэһэн Этнографическа музейн выставкэ тухай тэмдэглэлүүд

Шэмэг найхан, шэнхинээтэ
дуунуудтай Сагаан харын найр
нааданууд хаа-хаанагүй
ниислэл хотодомнай үргэл-
жэлхоор. Эгээл урид Сагаал-
ганайнгаа найндэрье Улаан-Үдэ
хотын түүхын музей үндэр
хэмжээндэ нээжэ, Этногра-
фическа музейтэй хамта
«Сагаалган манай гэр соо»
гэһэн урданай буряадын зоной эд
хэрэгсэлүүдэй, тэрэ үеын
байра байдал харуулан
түүхэтэй, ёһо заншалуудтай
танилсуулан габыатай.

Һэеь гэр соо урда сагай
байхан модон шэрээ, бусад
түхээрлэгнүүдһээ гадна бурхан
шэжанай бүтээлүүд, шэмэг-
лэлүүд, зүүдхэлүүд, эр-
шүүлэй зэр зэмсэг, морин
эрдэнийн эмээл, бусад зүйлнүүд
эндэ табигдаһан байха юм.

Урданай байра байдал, ёһо
гурим харуулан энэ выставкые
Сагаан харын амаршалга хүргэн
нээһэн Улаан-Үдэ хотын соёлой
управлениин начальнигай ор-
логшо М.И.Иванова, Забай-
калийн арадуудай Этногра-
фическа музейн директор
В.Д.Халзанов, ниислэл хотым-
най сэхээтэй клубай тү-
рүүлэгшэ Э.А.Уланов болон
бусад энэ выставкын гүн удхые
элирхэйлээ, хоёр музейн
хамтын ажалай найн үрэ
дүнгүүдтэй байһыень сэгнээ.

Амаршалгын найхан дууну-
дые тус выставкэдэ уригдаһан
«Ольхон» ансамблинхидай

(хүтэлбэрлэгшэнь респу-
бликын соёлой габыата хү-
дэлмэрлэгшэ Гэрэлма Даши-
пылова) гоёор дуулаһанай удаа
нээлгын баярай улаан лентэ-
нүүдые М.И.Иванова, В.Д.Хал-
занов гэгшэд эндэ суглараг-
шадай халуун алья ташалган
доро хайшаба.

Этнографическа музейн
ахалагша хүдэлмэрлэгшэ,
буряад комплексые даагша,
буряад дэгэл, малгай үмдэһэн
Лариса Галсановна Ракшаева
музейн залда урижа, эндэ ерһэн
зоение Этнографическа музейн
экспонадуудтай танилсуулба,
олоной һонирхол татаба. Са-
гаалгание урда сагнаа угтажа
байхан түрэл арадаймнай шэжэ
шанар, гүн бодол, байра байдал
сэдьхэл соомнай түрүүлээ,
хужарлуулан баясуулаа.

Будда бурханай, шэжанай
бусад бүтээлүүд, танктууд уран
гартанай бэлиг шадабари
гэршэлээ. Сагаан нарада гэр
бүхэндэ тахигдадаг байхан һама
сахюусан, Сагаан үбгэн айл
зоной бурхан шэжание
хамгаалха хэрэгтэ, аза жаргалда,
ута наһатай, буян хэшэгтэй
байха ушарта нүлөөлдэг байхан
байгаа. Минеральна шэрэ
будагаар үнгэртүүлэн зурадаг
байхан уран бэлигтэйшүүл
өөрынгөө олол шадабари ноудаг
байхан байна. Уран гоёор
бүтээгдэһэн бурхадые, сүгсэ,
бүмбэ, хүрдэ гэхэһээ эхилээд,

шүүлэй, эхэнэрнүүдэй дэгэлэй,
тэрлигэй, малгайн, бэһэнүүдэй,
гудалай, баһал бусад шэмэглэй
хубсаһанай хуби, үнгэ бүхэн
өөрын шэнжэ тэмдэгтэй байна.
Жэһээнь, тойробшо малгайн
оёдол 11 тоотой хадаа 11 эсэгие
харуулаа. Малгайн дэнзэ бүхэн
баян гү, али үгытэй хүнэй гэжэ
таахаар. Энэнь ямар эдээр
бүтээгдэһэн гэжэ элринэ: алта
мүнгөөр гү, али юрын түмэрөөр
гү...

«Морин дээрэ нуухадаа, ехэ
тааруу, урдаа, хажуудаа нула
дэгэлүүд тала газарта ажа-
мидардаг манай угсаатанай гүн
ухаан бодолтой, холын хараатай
байһые гэршэлээ...», - гэжэ
Л.Г.Ракшаева хөөрөөгөө үр-
гэлжэлүүлэ.

Унтадаг орон шэрээгэй һэеь
шэрдэгэй, дэрын гоёолто -
тэнгэри, гал баһал удхатай:
саашадаа элүүр энхэ, угаа
үргэлжэлүүлэхэ гэһэн тэмдэг
угалзануудтай байха юм.

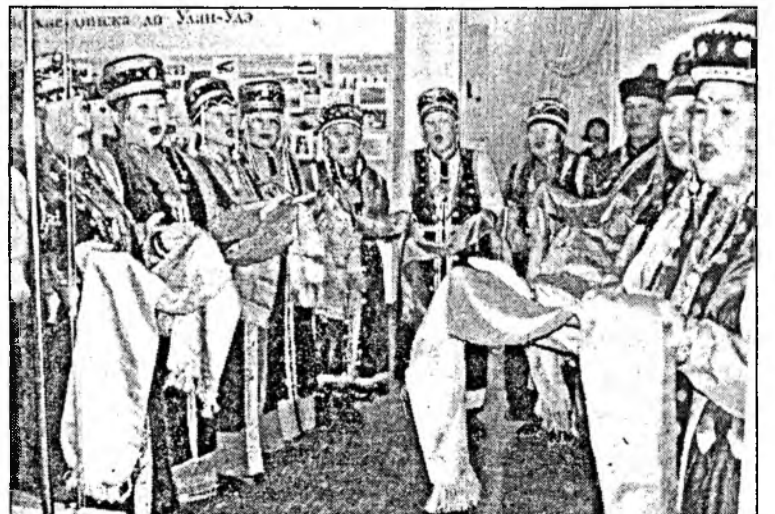
Удаадахи зал соо хүүгэд шагай
наадажа, буряадуудаймнай
урданай наадануудтай танил-
суулна. Саада таһалга соонь
столоор дүүрэн Сагаан харын
эдэс хоол - сагаан эдээн, мяхан
табагууд жэрьлдэн табигдаһай,
табаг бүхэнэй эдээнэй нэрэнүүд
бэшгэдэнхэй. Эндэ юун үгыб

даа гэжэ хэлэхын аргагүй, хуу-
бии: айраг, тараг, хурууд, сагаан
тоһон, зөөхэй, үрмэн, аарса гээд
олон даа. Арьбижалай уран
гартанай бүтээһэн үйһөөр хэһэн
түйсэ, бусад амһартанууд
байгаалин уларилай ямаршые
сагта һү, зөөхэй гашалгадагүй
байгаа бшуу. Мяхан табагууд,
тэрэ үеын зоной, мүнөөшые сагай
манай дуратай, айлшадаа
хүндэлдэг, унтадаг бууза, ламын
бууза (нэгэ бага нарин,
үндэрнүүд), хуушуур, хошхоног
гээд олон байна, мал ажалтай
зоной баян гарые гэршэлээ.

«Саашадаашы музейнүүдтэй
холбоо барисаагаа, хамтын
ажалаа үргэлжэлүүлэхэбди. Са-
гаалганай үдэрнүүдтэ «Ульгэр»
театрта хонин хорёотой һэеь
гэртэйнь энэ выставкээ
харуулхабди. Бултание Сагаан
нараар, Сагаалганаар амар-
шалнаб, найн найхание хү-
сэһэб! Этнографическа музей-
дэмнай ерэжэ байхыетнай
уринабди», - гэжэ Валерий
Дондович Халзанов бүхы
зоһиёе урлалаа хэн.

Бэлигма ОРБДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: выста-
кын үедэ.
Радна-Нума БАЗАРОВАЙ
фото.

ЗОХЁОХЫ ЗОРИГОО БУУРУУЛАНГҮЙ...

Манай айлшан

Буряадай Уран зохёолшодой 13 съездэ хабаадахаар аха холын Захааминһаа «Буряад үнэнэй» үнинэй штатнабэшэ корреспондент, 5 номой автор Ц.Ц.Найданов айлшалан ербэ.

Буряадай Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, Буряад Республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Цыбикжаб Цыденович Буряад орон соогоо зохёохы ажалаараа, уран зурагаараа үни холын мэдээжэ бшуу.

1985 ондо Агуу Илаалтын 40 жэлэй ойн баярай үедэ ВДНХ-да зураашын ажал ябуулгань үндэрөөр сэгнэгдэжэ, бронзо медальда хүртээн юм. «Бургалтай», «Наһанай дууша хабар», «Дуумни, шамдаа дуумни», «Уулын бүргэд», «Ажабайдалай аялганууд» гэнэн шүлэгүүдэн согсолборинуудай автор мүн. Мүнөө «Наһанай нариихан зүргэнүүд» гэнэн удаадахи согсолборёо хэблэдэ бэлдэнхэй.

Сагаалганай һайндэрөөр хүндэтэ аха захатан Цыбикжаб Цыденовичээ амаршалаад, зохёохы зориггоо бууруулангүй ябахыень хүсэжэ, баглаа шүлэгүүдыень олоной анхларда толилоё.

Цыбикжап НАЙДАНОВ

Ганса наһанайм зургыё Гамналсаашад олошордог.

Хүйтэн үблэй жабарта Хүлдэсэ нюураа дааруулжа, Зунай халуун наранга Зуласа тархиа шаруулжа, Мэндэ ябаһан зүргөөрөө Миһэрэн, хүхин энэжэ, Гэнтэ буудаг нүхэдөөрөө Гэшүүр, богдоо элэжэ, Угтан абадаг гуламтам Улаан дүлөөр бадардаг. Урсахан гэрэйм хойморто Урихан нүхэдни амардаг.

Наһан соогоо хараһана Нарилан шэбшэжэ, хуухадам, Найдан, эмигэжэ - ябаһандаа, Найруулан бэшэжэ буулгахадам, Ходорон һаяхан үнгэрһэн Хоршодохи зуун жэлүүдыё Хойшоо хараһаар үбгэрһэн Хонгор наһамни һангадан. «Хадуур-Балта ханимнай, Хамтын ажал харгымнай». Ханхиласа дуулан ябаһан Хайран залуу наһамни. Түүхын ехэ долгидо Турингдөөр хальтирна. Талын һэбшэ һалхинда Тархиим үһэ халсарба.

Холо, ойроһоо зүргэлжэ, Ходо уулзадаг зантайбди. Хоорондоо зүбшэн хэлсэжэ, Хожомой хэрэгтэ золтойбди.

Яаруултай хүндэ дуулгажа, Ябадал һаатуулаха аргагүй. Сүлөө сагтаа уулзажа, Сүхэржэ хөөрэлдэжэ гарзагүй.

«Зайдаг хүндэ сүлөөгүй, Залхуу хүндэ нүлөөгүй» Хуушан үгын мэргэнгэ Хуулин урга заргагүй. Алдажа гэшэхэн мүнүүдым

Анхаржа хэнише харадаггүй. Алдажа хэлэхэн үгэнүүдым Аргамжаар ургалжа баридаггүй.

Холуур тойрон гороолжо, Хобой зүргөөр табардаг, Хорон хэлтэн жороолжо, Хоһон эсэжэ амардаг.

Муугаа гарадагаа мэдэхэдэ, Мухар богдолдо хүрмэгдөөд,

Нюусагүй сэхэ хэлэхэдэ, Нюураа бэртэн түрүгдөөд,

хайтай, муутай худжажа, һамуугай зангаар хоорэхэдэм, Тэнсүүри, илгаа алдажа, Тэнгэй мананда

төөрөхэдэм, Эртэлжэ манайдаа буудаг Элыг нимгэн багшамни, Энхэрэн хэлэжэл һуудаг Эрхэ ехэтэй айлашамни.

Наһанай нариихан зүргөөр Нарилан аятай хүтэлдэг, Эблэрэн намтай зүбшэжэ, Эжи, абым ноолдэг.

Урихан илдам һургаалда Уяран һуужа игаадагби. Урсахан гэрэй дулааханда Удаан боложо һунадагби.

Баян сэдхэхэлэй оройдо Багарһан наран ородоггүй. Багшын богдолой зулайда Байрын һургаал хородоггүй.

Һургаалай һайхан булагыё һуулагар худжа барадаггүйб. Ойлогосын ехэ шуналыё Обортонь хүржэ бирадаггүйб!

Хүрһэтэ алтан дэлхэйдэ Хүн бүхэн зүргэтэй. Ядарал, жаргалайшыё үедэ Ябжал ябадаг үйлэтэй.

Тэһэй дунда бишыё Тэһэ байсажа ябадагби. Хүнэй наһа эдлэжэ, Хүртэһэн хубияа абадагби.

Үндэр наһанай дабаанда Үлөөнэй нара угтажа, Үетэн залуу халаанда Үнэрһэн сагаа дурсажа, Үнэн сэхэ зугадам Үбгэн бөм һэргэдэг.

Баабай, эжин һургаалда Бараан шарайм сэлмэдэг.

Нариихан зүргөөр ябадаа, Набтаһан соо түрэхэн Наһатай зүнэг бэшэби. Нагин түрэлтэн гэшэби!

Үхибүүн бага наһанһаа Үнэн сэхыё дэмжэдэг Үбгэн тэнгэ бэшэби. Үндэр түрэлтэн гэшэби! Нюутагай эддэеэ зөлөгжэ, Нюур урихан юроолшэнби, Наһага сээрлээд мордохо Наратай дэлхэйн айлашанби!

Захаамин. Михайловка.

ХҮНДЭТЭ САЯН ЖИМБЕЕВИЧ! Хүржэ, дүтэлжэ ерэхэн, Далан ойн баяраар Дам зүрхэнһоо Танаа амаршалнабди!

Сэлмэг тэнгэрийн хаяада, Саяан уулын хормойдо, Түнхэнэй Тагархай нотагта Түрэхэн түүхэ намтартайт. Намарай һайхан сагта, Наһатай үбгэд, хүшэд һая түрэхэн хубүүндэ һайхан үрелээ хэлэбэ: «Эсэгингээ нэрэ нэрлүүлжэ, Эрхим хубүүн болоорой даа, Буряад зондоо тухалжа, Буянтай, хэшэгтэй нбаарай даа».

Хэлэхэн үгэнүүдын хүсэлдэбэ, Харыт, Танай урга Хүндэтэ академик, профэссор, Хэдэн олон номуудай автор.

«Буряад прозын уран зүйлүүд», «Арадай аман зохёолһоо һабагшатай Сибириин арадуудай уран зохёол», «Саха, Тыва арадуудай уран зохёолой хүгжэлтэ».

Арадуудай уран зохёолой хүгжэлтэ Анхаралтайгаар шэнжэлжэ бэшэбэт, Угхатай һонин номуудаараа Улаг зондоо мэдэжэ болонхойт.

Олон номуудай автор, Олондо мэдэжэ багша, Хүндэтэ академик, профэссор, Хүн зондоо суурхалан эрдэмтэн.

Россин Журналистнуудай болон, Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн.

СССР-эй гэгээрэлэй отличник, Буряадай Эрдэмэй габыята ажал ябуулагша.

НГИ БГУ-гай буряад уран зохёолой кафедрые Нэрэтэй түрэтэйгоор хүтэлжэ ябаһан гарга.

Уран зохёол шэнжэлжэ лаборатори эндэ нээнхэй, Урагшатай хори гаран аспирантнуудые хүтэлбэрһинхэй.

Хүндэтэ профэссор Балданов - Уласхоорондын Хойто зүгэй шэнжэлхы хэлтэсэй академикээр һунгарданхай. Яһала ехэ шэнжэлхы газартань Америкийн Аляскаһаа эхилээд,

Японын Саппоро хүртээр 26 ороноудай түлөөлэгшэд хабаадалсана.

Яажа үндэхэн хэлсэе, соёлоо хүгжөөхэ тухай Яһатай бүхэнэй түлөөлөгшэд зүбшэн хэлсэнэ.

Академик, доктор Саян Жимбеевич ажаллана Амжалтатай арадай түлөөлөгшэдтэй сугтаа.

Ази, Африка, Европо, Австрали, Америкын Бага яһатай арадуудай «монгол хэлэ шэнжэлгэ» гэнэн «БНЦ СО РАН-ай диссертационно советэй гэшүүн, диссертационно советэй гарга.

Даллажа ерэхэн һайндэрөөртнай, Дала наһа гүйсэхөөртнай, Саян Жимбеевич, Хамта ажаллажа байһан нүхэдэйнгөө зүгһөө Халуунаар Танаа амаршалаад,

Ажалдатнай ехэ амжалта, Ажабайдалдатнай жаргал хүсөөд, Угхатай шэнжэлгын номуудаа бэшэжэ, Улаг зондоо бансуулжа,

Буряад литературын кафедр толгойложо, Буянтай урагшаа дабишажа, Үндэр дабаан хэрэмүүдыё Үгсэжэ, дабажа гаралхитай болтогой!

Эхэ Буряад орондоо, Эрхим оюутадаа хүмүүжүүлжэ, Эрдэм гэгээрэл тараажа, Энэ дэлхэйдэ суурхаарайгты!

Сэдхэхэлэй һайханаар үргэхэн, Сержа, Таян үрнээрэ Гэр бүлэ болгожо, Гайхан, баярлан налайбат.

Аша зэсэе үргэжэ, Амраг һайхан Софья Дашевнатаяа Анда нүхэдөө баясуулжа, Амар жаргажа һуугаарайгты!

Долоон гололготомо юртэмсын Дүүрэн жаргал хүсэгшэ, Доро дохин үлэгшэ

ХАМГУШКЫН Матвейн Мэри.

Педагогикын эрдэмэй кандидат, БПИ-гэй багша Серафима Дармаевна НИКОРОВАГАЙ 80 наһанай ойдо

СОЁЛОЙ ЗҮРГЭ ДАХАН, ЭРДЭМЭЙ ОРЬЁЛ РУУ

«Үхибүүдэйнгээ харгы нээбэб», - гээд, партиин үнэмшэлгэ бусаахадань, эсэгым хэлэхэн һуулын гэрээд үгэнүүд тон бүхөөр хадуугдан үлөө бэлэй, - гэжэ мүнөө дээрээ үндэр наһа наһалжа ябаһан хэдэн олон оюутадай эрхим багша Серафима Дармаевна Никорова хөөрэнэ.

15 үхибүүдэй эсэгэ болохо элитэ багшын аба 1958 ондо шэрүүн 58-дахи хуулига зарлигай ёһоор арадай дайсан гэгдэжэ, сүлэгдэхэн юм. Гэбшыё удаггүй нэрэнь сагааруулагдажа, дахинаа партиин бүридэлдэ абтабашыё, уга наһа наһалжа хубигүй байгаа.

Энээн тухай Серафима Дармаевна уйдхартайгаар мэдүүлэн, өөрингөө залуу наһанай хүсэл найдал тухай хүсэд дүүрэн дуулгаа һэй. Түнхэнэй аймагай ЖЭМһэг гэжэ түрэл нотагтайн багшын бага наһан нягта холбоотой. Эгээл тэндэхи сабшалан дээрэ үһсэ сабшалганда ябахадаа, Агууехэ дайнай эхилһыё мэдэрээ. Эсэгэ ороноо хамгаалжа,

Илаалта асарһан залуу сэрэгшэ Дмитрий Кузьмич Никоровтой удаань ушаржа, гэр бүлэ зохиоого, 30-аад гаран жэлэй туршада Буряадай гүрэнэй багшын институтда багшалаа.

Гэбшыё багшын эхин дуран - тайзан болоно. Юуб гэхэдэ, баганаа дууша, хатарша басаган артист болохыё хүсэдэг бэлэй. Тиигэжэ дунда һургуули түгсэжэ, Чайковскийн нэрэмжэтэ хүгжэмэй - театральна училищида һурахаая ороһон намтартай. Тэрэнээ дүүргэхэдэнь, Буряадай түб театрга урихан байна. Тэндэ амжалта түгсэ ажаллажа байһанаа, мэдэжэе дуушад болохо А.Линховоин, В. Лыгденова; Б. Балдаков гэгшэдтэй Ленинградый консерватори эльгээгдээ. Харин талаангынь нуруутажа, тэндэхи циинтэй агаарта таарагүй, иотогаа бусаха баатай болоо һэй.

Гэртээ бусаад, багша болохыё шийдээ. Тиигэжэ Доржо Банзаровой нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй багшын институт дүүргээд, тэндэ ассистентээр

үлэхэн байна. Урагшаа наһатай Серафима Дармаевна һуралсалаа үргэлжэлүүлхэе РСФСР-эй эрдэм шэнжэлгын академик аспирантура руу оробо. Тэрэнээ дүүргэмсээрээ, кандидатдай диссертаци хамгаалһан юм. Диссертациин темэ театргай хабаатай гээд тэмдэглээ.

Гэбшыё үндэхэн һуралсал болохо артистын мэргэжэл тухайгаа мүнөө бологор тон дуратайгаар хөөрэдэг, сүлөө сагтаа зохёолшыё бэшэжэ туршадэг байха юм.

Эрдэмтэ-багшын бүхы наһан соёл урлагтай нягта холбоотой гэхэдэ болоно. Хани нүхэрһын бэлигтэй уран зурааша байһан. Гагса басаганиинь эжингээ харгы шэлэн, эрдэмтэн боложо байнхай - хитад хэлэ шэнжэлгээр докторой диссертаци бэшэжэ ябана.

80 наһанайнгаа дабаан дээрэ нэгшыё хубиалтагүй шахуу сэдхэхээрээ залуухан заңдаа Серафима Дармаевна ээһээрээ харалсажа, ажана тэнюун ажаһууна. Үшөө уга наһатай, удаан жаргалтай һуугыг даа.

Сарюна ЭРДЫНЕЕВА.

ХОНХОЛОДО ТҮРЭНЭН БОДОЛНУУД

Январин ян гэмэ хүйтэн үдэр байба. Хахад үдэрһөө хойшо огторгой сиидьжэ, шэмэрүүн халхитай болобо...

ЦДОН,

Хонхоло нютаргаа гарбалтай.

Бэсүүрэй аймагай (манай нотаг хэлэн дээрэ "Бичура" гэшиые "Бүсүүр" гэжэ хэлэдэг, тиймэхээ саашадаа тийгэжэ нэрлэхием зүбшөөлгөт) зоной түлөөлэгшэд жэл бүри Сагаан нарын Шэнын нэгэнэй үдэрһе али нэгэ буряад нотагтаа хамтааран угтадаг найхан заншлалтай болоһон юм байна.

гүйдэн ошожо, оньһон шубууень утгалсан абалсажа, түлхижэ сэргэдэ уялсадаг байгаабли: хүниидөө тэнтэ шанта халхитай буубал, тэрэ хүнгэн нийсхүүр урбалдажашье магадгүй байгаа бишуу;

хойшоо нилээн гэнхэлээб, тэдэ олон жэлэй саана өөрынгоо байрлаһан, мүнөөнэй томо гэрнүүдэй дууда бүтгэжэ, набтар хара болоһонон хүндэтэ Ошорма болон Дугарма эгшээ дүүнэрэй үбэлжөөнэй гэрһе, зуһалангай байрһе хаража сэдхээб.

- киномеханик Сэдэбэй Дондог абгай морин тэргэ дээрэ движок, кинолентэнуудые ашажа, Шэбэртһээ асараад, Хонхольн хоёр дабхар клубай танхим соо "Белеет парус одинокий", "Яков Свердлов" гэжэ кинофильмүүдые харуулагша нэн;

- чекист Базар Бухадеевич Бухадеев нотагаа дайран гарахадаа, бүһэндөө ходо албайнайнаа хэрэгэй "ТТ" түхэлэй пистоледтэй ябаха. Бидэ, багашуул, ехэ һонирхожо тэрэниинь ажаглагша, хайлан гээд тэрэгээр хэр хооло буудадаг тухай тоосолдогшо нэмди;

- сельпогой магазинда тахягай үндэгэ тушаажа, мүнгэн болгоод, ондоо эдэз абахааа зоной эрхэдэ минин эгшээ Дулсан наймаана байһанаа (халаанда багшин хэпнээлүүдыеһе үнгэргэгшэ нэн), магазинай сонхонудые газалаһан хаалгуулажа, гэр соо харанхы болгоод, харсиннай лаамша аһажа, гэрэдэнь үндэгэнэй досоохине хаража, шалгажа абадаг тиймэ саг байгаа даа.

Тэрэ үеэр бидэ, хургуулин шайбар, Хонхольн зүүн голы болон урда сабиалангай газарнуудые шулуунһаа сээрлэдэг, үүр үүхэ рууһаа үнэ шуджажа, үрхэ баридог, олоороо гүйдэжэ, элдэб наадануудые хүхилэн наададаг байгаабли.

Зүүнор Цыбикдоржиев (Дондубон) Сэрэн, Санжиев Баяр, Гомбо, Нилсөөб, Арсаан, Дэлгэр гэхэ мэтэ наадажа байсадаг олон нүхэдэйнин нэгэнниинь энэ Сагаалганине утгалсаха хубиггүй байһон. Энэ удаа Хонхольнгоо гудамжаар ори гансааран урагна

Өөрынгөө администрациин эмхин оролдолгоор хонхольнхид бууһан айлаһаа сагаан эдэгээр угтажа, найхан хоолоор хүндэлөө. Сагаалганай найндэртэ сугларһан нотагайнь хүнүүд клуб соогоо багтахаар бэшэ олон. Зариман ханын дэргээрһе, коридор соогурһиё зогсожо, үүдээр тайзан тэһээ шагаана.

Нотаг бүхэнһөө эрһэн хатар наада табигшадыё суглараһаа хүндэтэйгээр угтана. Илангааа богонихон, хурса хошон үгэнүүдтэй юмористическэ миниатюранууд хүдөөгэйхидтэ тон һонинээр үзэгдэнэ хэбэртэй. Хүхюүн энеэдэн болоно. Унжагай ута дүүнүүдһаа хүнүүд хашарна янзатай, тиймэхээ хэдэньһе найн дуунай байгаа наа, олон зоной хабаадалгатай газарта 2-3 бадаһаа дэһшэ дабтагдһан дуун огто таарсагай гэжэ ойлгохоор. Иймэ найнзын үндэгэ нотагайнь өөрсэ янзын илгаае харууһан зураглаа, арадай баян үгэ, найн наанаһай юмор байха ёһотой гэжэ һанамаар.

Бүсүүрэй аймаг бэһэндэ орхолоо нэгэ илгаатай юм: энэ аймагай дэбисхэр дээрэ гурбан угай буряад арад зон ажаһуудаг. Тэдэ тэдэһэй энэ баялгаа ноуухаа оролдоно гү гэнэн бодол минин досоо түрөө. Нэгэһе һууринай түлөөлэгшэд нотаг голынгоо эхэ хэлэн дээрэ нэгэһе үгэ оруулажа бодонгуудайхидаа амаршалаагүй, нэгэһе нотаг дуутаа дуулаагүй. Энэнь тон харамтай. Ерэхэ сагаалганай найрһе бэлдэгшэ Харланай сонгоол угтайхид энэһе мэдэржэ заһаха байха гэжэ эгшгэнэм. Али, магад, Хонхольнгоо найхан газар дээрүүр нилээд үнийхэн саг соо бодомжолон гэнхэлэжэ ябашһан аад, тайзан дээрэ болоһон олон юумэ хараагүй гүб.

Сагаалгание утгалгын үедэ шалгарһан коллективүүдэй олон хабаадалгаша, фольклорно бүлгэмүүд, бэлиттэй уран бүтээлшэд аймагайһе эмхи зургаануудай, һууринүүдэйһе толгойлогшоһонорой зүгһөө урмашуулгын шагнуудта хүртөө. Мүнөөһэй "хүдөөгэй" гэжэ үгэ орхигдожо, бүтээ "һууринай" администрацинууд болоһон юм байна гэжэ ойлгобо. Жэһээһе, Шэбэртын һууринай администрациин гудһаа Баяр Юмжапович Базаров буряаддэгэл хубсаһа, малгай, гутал бээдэз гоёр, саб байса тааруулан оюулжа үмдэлэһэйһөө, эршүүдэй зэр эбсэгүүдые шэлэжэ зүүһэнэйһээ аһаар аймагай соёлой таһагай шанда хүртөө.

Гаража эрһэн Гал улаан нохой жэһе утгажа байхадаа, Хелго гол, Түгын талын мэрэн мэдэлдэй нэгэн байһан, дайн соогур ядрһан арад зондоо горитой эхэ туһа хүргэһэн Ямаанхаймай ханагдаа нэн. Ямарһе сагай хүрэгжэ эрхэһин ойлгомжогүй, дайн дажар дэлхэй дээрэ һүжэрхээс болое гэжэ эгшгэл дүүрэн хэлэхын аргагүй болоод байһан үедэ Хелгын һужаагаар, Хайрангын хаягаар һуудаг зон тэрэ хубилгаан хүнэйһөө һүлдэе тахижа, Амгалангада гэрһин һуури дээрэ гү, али хүдөө табһан газартаһан Ямаанхайн сэргэ бодхоохо уялгатайбди гэжэ һанагдана.

Хонхолодо болоһон Сагаалганай найрай ажаглаһанайнгаа удаа, буряадууд гээшэмнай тэнгэри тулама ехэ һүнэхэтэй, Байгал далайе багтаама уужам сэдхэлтэй, Бурханай дурлама найн һанаатай улад зон байна гэжэ эгшгэжэ тон урмашааб, иимэ арад зоной һүр һүддье Тэнгэрин бурхад үргэлсэжэ ходо ябаһай даа гэжэ досоогоо уяран шэбшээб.

Эрһэн жэлнай Бүсүүрэй аймагта түрһэн Дондог Улзытуевай тэгшэ ойн жэл. Тиймэхээ буряад арадай аман зохёолнуудай "Алтан хэблигэй" маягаар тэрэнэй зохёолон шүлэгөөрһе энэ бэшээшээ үгэсхэхэм. Газар дэлхэй дээрэ ажһуухын гоё найханын юуб гэбэл, юумэн бүхэнэй үнгэрэн ошожо, урилан нэлэгдэгжэ бусадагынь юм гэнэн Буддын һургаалай гол үдхье энэһе гэршэлһон уран зохёолшын гүнзэгэ филоософско дүн болоно. Шэнжэлэгшэд энэһенинэ пөздэй уран бэлигэйһе дээжэ болоһон программа шүлэг гэжэ гэжэ тодорхойлоһон байдаг.

Уершье, тоймэршье, үймөөньһе хагаа, Ухэлшье, зоболоншье, жаргалшье хагаа Улгэн замбиин үргэһэн болоод лэ, Уегөө нэгэтэл үнгэрдэг юм даа.

Нажаршье, намаршье, нараншье хагаа, Нананшье, дураншье, хабаршье хагаа Намжаа замбиин нагаан болоод лэ, Наярэн дуулаһаар үнгэрдэг юм даа.

Үнэньһе, худалшье, нүгэлшье хагаа, Угэршье, һүнишье, үбэлшье хагаа Убгэн замбиин үлгэр болоод лэ, Угын долгээр үнгэрдэг юм даа.

Үнгэрһэн юумэн үнгэрөө гээд лэ, Үнэһөө элсэһэнэнь бү эмигэ, Үнгэрөөд һөөргөө бусадар юм даа, Уегөө нэгэтэл эрбедэг юм даа.

Валерий ДАБАЕВ.

ГАЛ НОХОЙ ЖЭЛДЭ ЗОРЮУЛАГДАНА

Рассказ

Минин бүлэ аха Сандан Данзанович Самбуев бага һанһанһаа һүбэлдэг, шуран, нотаг соогоо нэртэй солотой ябаһан хүн байха. Тэрэнэй эгээл дуратай, эгээл дүтэ һанаха юун байгаа гэхэдэ, хүнэй нүхэр боложо ханиһан нохой нэн.

таараха байгаа. Нохойгоо дахуулаад агнаха дуратай нэн. Илангааа хадын ямаадта агнуури хэдэг байгаа. Хада хабсагайһаа айхагүй ямаадай харайһан лэ газарта гарашадаг нэн. Ямааша, хэрмэшэ нохойниинь Сандан ахатанай хэлэһэн зарлигыё аргагүй бүтээдэг, хоюулаа агнажа гараал хадаа нэтэ олзотой эрэдэг эбтэйһүүд байгша нэн. Малгай, бээлэйгээ бүлэ ахайн шэдэхэдэнь, асараад эрэхэ, һуу гэхэдэнь һууха, харшада уяһан моринойн жолооһе тайлаад, амандаа зуунхай хүтээлөө эрэхэ, хүн нэнги ухаатай нохой нэн.

дахуулаад айлай малда добтолһон шонын мур дахажа морёороо гараба. Нохойн шонын мур алдангүй унхидһаар бүтүү бүтүү модон соо унаһанһан модонной зуурта ошоод, хусажа оробо. Ахамни буугаа баринаар дүтэлхэдэнь, шонын гүлдэгдэй нүхэн болобо. Гохингор модо барин һабардахадань, табан шонын гүлдэг гаража эрбэ. Үлэһэн шоню хүнөө айһандаа хооло ошоод, аалихан хаража байба. Олзотой, омогтой, хоёр табан гүлдэгөө мээсэгтээ хэжэ гэртээшээ хатаргаба. Тийхэдэ нэгэ шоню, гүлдэгшье баринһан хүн ангай арһа абадаг газарта тушаагаад, нилээд мүнгэ абадаг байгаа. Гэртээ эржэ арһиень үбшөөд, арһа тушааха газарта үлөөдэртөө ошохо гэжэ мориёо шүдэрлөөд, зүлгэ ногоондо табһан бээрээ, нохойгоо сэниг соогоо оруулажа, үүдэ хүшөөһөөр, унжагал мэдэ нэн. һарын сагаанда нэгэ хэдэ болоһон хойно нохойниинь

шонын үнэр гү, али абья абаа юм гү, эзэнээ һэрээхэ гэжэ үүдээ хабардажа, хусажа байхадань, ахатар галаа аһаагаад, сэниг соогоо гаража хараба ха. Газалаһаа гарадаг үүдэс хабардажа байжа нохойн хусана. Хубсалһан бээрээ газалаһаа нохойгоёо хоюулаа гараба. Нохойниинь сэхэ моринодо дахуулан ошоходонь, моринын хоолойгоо таһа шондо хазууланхай үхшөөд хэбтэбэ. Үлэһэн шононнай моринойн мурөөр эржэ, гүлдэгөө хайрлан үһөөгөө абаха гэжэ зорюута мориень бажууһан байгаа. Моринойн үмхэ мяха эдэггүй шоню модо руугаа һөөргөө зугадажа арилшоо гээ нэн. Шоню гээһэмнай нохойһоош ухаатай арьятан ха юм даа.

Нохойниинь ябан ябатараа бүтүү бүтүү модон соо ороһонор, үнөөһил унаһан модонһоо тээ саанаһана намхагад гээд, доошоо хэбтээд үгэбэ. Ахамни буугаа абаһаар хараашалхадань, тээ саанаһана эмэ эрэ шонюнууд наранда игаажа хэбтэбэ. Түргэн буутайнгаа хараада оруулжа шабһаа даражал мэдэбэ. Эрэ шонюнь саашаа харайха гээд, һөөргөө эрьбэжэ нүхэрөө хүлээхэ гэнхэдэ эрьбэхэдэнь, баһал буутай дуун наяршоо нэн. Яхабши, тайгын хуули иймэл ха юм даа. Хоёр шонын арһатай, хоёр нүхэд гэртээ бусаа бэлэй. Тэрэ гэнээр айлай, колхозойһе малнууд номгон байдалдаа ороо нэн. Минин ехэ томо болоһон хойно «Хойлог» нохойнай үтэлшэһэн, дүлин һалга болоһонон, газаргуураа эгээл үтэлһэн таабай шэнги ябагша нэн.

Сандан Данзанович ондоо нохой тэжээгээ: - Энэ залуу нохоймни «Хойлогто» хүрэнгүй, - гэхэ. - Ай даа, «Хойлогши» бүхы юумэндэ гал шэнги ябагша нэн, - гээд толгойһе, бээһиень эльбэн эльбэн һуугша нэн.

Элбэг МАНЗАРОВ.

«АЛТАРГАНА» НАЙНДЭРЫЕ УГТУУЛАН

Мүнөө зун буряад гүрэндэмнай «Алтаргана» наадамнай болохон. Энэ наадамнай эмблемэ ехэ найхан, хүн шубуу оруулаа наа, найн байгаа гэжэ манай нотагайхид, урда агынхид хэлсэдэг.

ЭСЭГЫН ГУРБАН НААДАН Эсэгын гурбан наадые Эртэ урдын заншалаар, Эбтэй найхан һургаалаар Эльгэлэн байжа наадаг даа.

Эбэр номоор харбажа, Энэ найхан зураахайдаа Элрхэл даа мэрэгнинь, Энхэрэн байжа барлаал даа.

Урдань эбэр номоор һур харбажа байхадань, сугларһан зон хуу булаараа барлажа дууладалдаг байһан. Тийхэдэнь нотагай, хада уулын, дасан дуганай эздэ хүхидэг гэжэ хэлсэдэг нэн даа.

Хүн шубуун гарбалаа, Хорин арба нэгэн эсгээ, Хүн түрһэн бээ Хүндэлжэ найханаар ябаал даа.

Заһамал арюун зураахаймнай Залаатайхан ласкигаа Залахал даа мэрэгндээ Зай, хүнхэрэм мэрэгн! Урдань олон гүйгөөшэ мориныё уридаанда табидог байһан. Нэгэ мориной түрүүлжэ эрэхэдэнь, магтаал татадаг нэн, тэрэ моринын найһаар, гоёор магта гэнхэдэ; тархиа хүдэлгэжэ, түррээжэ байдаг нэн гэжэ урданай хүнүүд хэлсэдэг. Найһаар үгэлжэ аялгалаад, мориной магтаал татадаг нэн.

Аялга һайтай хүбүүднай Аглаг газарта хоринһон Ардаг хурдан гүйгөөшэдэйнгоо Арюун сольень магтанал даа.

Бүгдэ буряадангаа наадамда Бүхэ барилдаашадай эрхимэй түлөө Барилдажа илгарнал бүхэнниинь, Баатар бүхэн шалгарнал даа.

МОРИННОЙ МАГТААЛ Бүгдэ Буряадангаа наадамда Буурал саһаа урилдадаг

Бушуу түргэн гүйгөөшынгоо Булта сольень татаая.

Алтарганангаа найхан наадамда Арад түмэнине гайхууһан Ардаг гүйгөөшэ моринойнгоо Арюун сольень магтаая.

Солотой ехэ айладые Сэбэрхэн гүйдэлээр гайхууһан Солон хурдан моринойнгоо Соло магтаалынь татаая.

Холо ойроһоо эрһэн Хүндэтэ айладые гайхууһан Хурдан түргэн хүдэгшингоо Хүндэлжэ сольень татаая.

Уе сагай наадамда Уелһэн зоной магтаалые Урээ хурдан гүйгөөшэндоо Урээжэ магтаалынь татаая!

Цыбен-Доржо РЫГДЫНОВ. Агын тойрогой Урда-Ага нотаг.

**ТРИ ГОРЧИЧНЫХ
ЗЕРНА**

Жила-была женщина, круглая сирота, никому, как ей казалось, ненужная на этом свете. Пришло время, и родила эта женщина себе дочку.

Счастью этой женщины не было конца, ведь дочка была единственным в мире существом, близким ее сердцу! Но дочка, ее любимая дочка вскоре умерла, и женщина не смогла в это поверить. Она стала носить ее трупик по докторам, прося их помочь ее горю. Но какой доктор возьмется за напрасный труд - вылечить мертвого ребенка?

И тогда обезумевшая от горя женщина пошла неизвестно куда за чем. И то ли случайно, то ли по указке судьбы, встретился ей на дороге сам будда Шакьямуни...

- О, великий Будда, - обратилась к нему эта женщина, - вылечи, пожалуйста, мою дочку. Ведь такого и быть не может, чтоб она умерла!

И Будда обещал ей помочь. - Только ты принеси мне три горчичных зерна - самое лучшее в мире лекарство, - попросил эту женщину Будда Шакьямуни. - Но принеси из такой семьи, в которой еще никто никогда не умирал!

Окрыленная надеждой женщина долго искала такую семью, но так и не смогла ее найти. В результате ум этой женщины прояснился, и она поняла, что ничего на земле не бывает вечным. Все рано или поздно изменится, постареет, умрет!

И женщина стала горячей последовательницей Учения, которое проповедовал будда Шакьямуни.

**МИЛОСТЫНЯ
ДЛЯ БУДД,
РОСКОШЬ ДЛЯ
ЦАРСКИХ ДЕТЕЙ**

Однажды по настоятельной просьбе своего отца, царя страны Шакьев, Будда посетил его роскошно убранный дворец, в котором когда-то родился.

Однако на следующее же утро, по издавна заведенному в его жизни правилу, Будда отправился в город, который был расположен неподалеку от дворца, и стал просить у проходивших мимо него простолодинов милостыню. Узнав о таком поведении своего единственного сына, законного наследника его престола, царь пришел в ярость. Он грозно посмотрел на сына и спросил:

- Разве ты не можешь питаться вместе со мной во дворце, где всякой еды и всякого питья вдоволь? Ведь ты же не нищий, ты - царский сын!

На это Будда заметил: - Из нас двоих только Вы, уважаемый отец, осознаете, что происходите из царского рода. Я же осознаю, что происхожу из рода Будды, а они всегда питались тем, что подадут им на улице простые люди.

**БУРЯТСКИЕ
БУДДИЙСКИЕ
ПРИТЧИ**

**СКУЧНЫЙ ЙОГИН
И ВЕСЕЛЫЙ
БРОДЯГА**

Случилась эта история в Индии - стране великих чудес.

Один йогин сидел в невыносимую жару под деревом и выполнял медитативную практику со скучным выражением лица. Мимо проходил в белоснежных одеждах какой-то просветленный человек, и йогин, узнав в нем самого будду Шакьямуни, спросил:

- О, великий из великих, ответь: сколько еще жизней осталось прожить мне до своего полного просветления?

Будда, посмотрев внимательно в зорком над его головою, ответил:

- Еще три жизни. - О, как долго еще пребывать мне в этой противной сансаре! - воскликнул йогин, и крупные слезы покатились из его глаз...

В это же самое время по дороге проходил оборванный и голодный бродяга, певший, несмотря ни на что, веселую песню. Услышав разговор под деревом, он также спросил у Будды:

- А сколько, о, великий из великих, осталось прожить мне до полного просветления?

Будда показал ему на дерево, под которым сидел йогин, и сказал:

- Тебе осталось прожить еще столько жизней, сколько на этом дереве листьев.

Услышав эти слова, бродяга захопал в ладоши, запел и заглялся от радости. И тут многие листья на дереве пожелтели и упали на землю...

ЦАРСКАЯ ПРОВЕРКА

Одна царица благосклонно относилась к буддийскому учению. Однажды она преподнесла в дар Ананде, любимому ученику будды Шакьямуни, 500 новых одежд. Узнав эту новость, царь заподозрил, что Ананда принял такое богатое подношение из-за своей жадности, и решил проверить его. Явившись к Ананде, царь спросил:

- Что ты будешь делать с этими одеждами, которые и за десять жизней тебе не износить?

- Я отдам их монахам, которые ходят в поношенной одежде, - ответил ему Ананда.

- А куда ты денешь поношенную одежду?

- Мы сделаем из нее простыни.

- А куда ты денешь старые простыни?

- Мы сделаем из них наволочки.

- А старые наволочки куда?

- Мы перешьем их в подстилки для пола.

- А старые подстилки куда?

- Сделаем коврики для вытирания ног.

- А куда денешь старые коврики?

- Сделаем из них половые тряпки.

- А старые тряпки куда?

- Старые тряпки мы порежем на полоски, а полоски замешаем в глину, из которой построим себе дома. Услышав эти слова, царь успокоился.

УХОД АНАНДЫ

Когда Ананде, любимому ученику будды Шакьямуни, пришла пора покинуть эту землю, он находился вместе со своими учениками на берегу полноводной реки. Эта река служила границей между двумя царствами. По одну сторону реки находилось одно царство, по другую - другое. Ананда прекрасно понимал, что между этими царствами может возникнуть война за право владения его останками. И поэтому

му он отправился на середину реки пешком и там ушел в Нирвану.

**ГОСУДАРСТВЕННЫЕ
ЛЮДИ**

Когда община, созданная буддой Шакьямуни, завоевала себе прочную популярность во многих землях, к Будде стали обращаться правители стран, вожделенные мужи и знатные вельможи. Все они говорили примерно следующее:

- Мы не можем, в силу большого числа обстоятельств, бросить свои народы и свои войска и сосредоточиться на одном только Учении, как это сделала ты. Мы должны управлять людьми, казнить их, если нужно, а также брать на себя ответственность в решении особо важных дел. Но мы хотим практиковать и твоё Учение! Скажи нам Благословенный, возможно ли практиковать твоё Учение, не удаляясь от мирских дел?

И будда Шакьямуни, отнесясь к этим людям с состраданием, дал им Тантры.

ТРИ ОБЕТА

Жил во времена Будды один охотник. Услышал он однажды проповедь Будды о том, что нельзя убивать животных, и понял, что поступает неправильно. Но страсть и многолетняя привычка брали верх, и охотник продолжал жить по-старому.

Встретил он однажды Будду и рассказал ему историю своей жизни.

- Есть ли у меня шанс исправиться? - спросил охотник.

- Ты можешь продолжать убивать животных, - ответил ему Будда. - Но если все же хочешь преодолеть свою страсть и свою привычку, то должен дать мне, твоему наставнику, три обета.

- А в чем они состоят? - поинтересовался охотник.

- Первый обет состоит в том, что когда тебе представится случай откусить мясо детенышей белой львицы, ты откажешься.

- Может ли такое случиться? - подумал охотник. - Ведь белая львица живет высоко в горах, в которых я ни разу в своей жизни не охотился!

И он дал такой обет.

- Второй обет состоит в том, что когда ты захочешь спрыгнуть со скалы вниз, в глубокое ущелье, ты удержишься от этого.

- Неужели я захочу когда-либо разбиться? - спросил себя охотник и дал такой обет.

- Третий обет, который ты должен мне дать, состоит в следующем. Когда царь твоей страны предложит тебе взять в жены свою дочку, ты откажешься от этого.

- Может ли царь предложить мне, простому человеку, свою дочку? - удивился охотник и дал такой обет.

Прошло после этого разговора сколько-то лет, и любимая жена царя заболела тяжелой болезнью. Царь пригласил для ее лечения лучших врачей своей страны, и те, посовещавшись меж собой, ему сообщили:

- Чтоб вылечить твою жену, нам потребуется молоко белой львицы!

Услышав эти слова, царь велел привести во дворец лучших охотников своей страны, в том числе и человека, давшего Будде три обета. И под угрозой смертной казни наказал им добыть это молоко.

Долго бродили охотники среди занесенных снегом скал в надежде напасть на след белой львицы, но все их поиски были напрасны. В конце концов, у них кончились запасы пищи, и силы их стали иссякать. Охотникам грозила верная гибель, но тут на вершине одной горы они обнаружили пещеру, в которой наши шестерых детенышей белой львицы!

Это была настоящая удача. Охотники решили зажарить этих детенышей на костре и съесть, чтобы восстановить свои силы. А потом дожидаться прихода белой львицы, их матери, и добыть у нее молока. И тогда человек, давший Будде три обета, предупредил охотников, что этого де-

лать нельзя. Но его даже не стали слушать...

Не успели охотники съесть этих детенышей, как совсем близко раздался страшный рев, и перед ними предстала сама белая львица!

Объятые ужасом охотники стали прыгать вниз, в глубокую пропасть, надеясь спасти себе жизнь. Хотел прыгнуть вслед за ними и человек, давший Будде три обета, но в самый последний миг сумел удержать себя от такого неразумного поступка.

Белая львица подошла к нему и, обнюхав с ног до головы, спросила:

- Почему ты не ел моих детенышей и не прыгнул вместе с другими вниз?

- Мне запретил это делать Будда, мой наставник, - ответил человек.

- Если он такой мудрый, этот твой Будда, то пускай воскресит моих детей, - заявила львица, и у нее на глазах появились слезы. - Поседем сейчас же к нему!

- Не могу я сейчас же ехать к Будде, - ответил охотник. - Я должен принести царю, у которого больна жена, молоко белой львицы, иначе мне отрубят голову!

- Если Будда воскресит моих львят, я добровольно дам для царицы свое молоко, - заявила львица, и они поехали к Будде.

Сидя в саду своего последователя, Будда пил утренний чай, когда увидел, как с ближайшей горы спускается к нему львица, везущая на своей спине охотника. Просияв своей лучезарной улыбкой, Будда скатал из хлебного мякиша шесть одинаковых шариков, а затем бросил их на дорогу. И шарики тут же превратились в белые львят и побежали навстречу своей матери!

Несказанно счастливая львица дала, как и обещала, свое молоко, и охотник отнес его царю, супруга которого находилась уже при последнем дыхании. Та выпила это молоко и вскоре полностью исцелилась от своей болезни!

Безмерно счастливый царь решил отдать в жены охотнику, спасшему его жену, свою дочку, и сообщил ему через доверенных лиц свое решение.

Очень, конечно, хотелось охотнику стать зятем царя и жить на этом свете припеваючи. Но, помня о третьем обете, данном Будде, и убедившись на деле в величайшей мудрости своего наставника, охотник все же нашел в себе силы и отказался взять в жены царскую дочку.

И с тех самых пор охотник преодолел свою страсть и свою привычку убивать бедных животных.

НАГАРДЖУНА

Сам будда Шакьямуни предсказал рождение великого монаха Нагарджуны, который распространит его Учение по всей территории Индии. Шакьямуни предсказал и срок рождения Нагарджуны - спустя 400 лет после своего ухода в Нирвану Он предсказал также, что Нагарджуна, в совершенстве овладев алхимией, проживет на земле долгих 600 лет.

Однажды, когда Нагарджуна читал при огромном скоплении народа свою проповедь, двое присутствовавших при этом юношей погурузились в землю, словно бы она была мягкой, как пчелиный мед. Эти юноши были нагами - существами, которые обитают в недрах земли, и они рассказали своему Царю о знаменитом проповеднике, появившемся среди людей. Тот пригласил Нагарджуна в свое царство и приказал ему обширное собрание священных книг, собранных им на протяжении многих тысячелетий. Из этих книг, хранящихся в недоступном для обычных людей месте, Нагарджуна и принес на землю свое Учение.

С помощью редких алхимических веществ Нагарджуна сотворил прекрасную богиню, которая, как только увидела землю, захотела тут же вознестись на небеса, захватив вместе с собой и Нагарджуна.

Нагарджуна попытался объяснить этой богине, что у него на

земле осталось еще много незавершенных дел, но все его попытки оказались напрасными. И тогда Нагарджуна воил в стену деревянный гвоздь и указал богине доставлять пищу и все необходимые вещи его общине, пока этот гвоздь не истлеет.

В течение 12 лет богиня исправно служила общине, пока в нее не влюбился человек, исполнивший в этой общине должность эконома. Человек стал помогать ее любви, и богиня согласилась ответить ему взаимностью, если он уничтожит злополучный гвоздь. Человек бросил этот гвоздь в огонь, и когда он сгорел дотла, богиня тотчас вознеслась на небо.

Основательно изучив древние труды по алхимии, Нагарджуна составил вещество, которое продлеvalo человеку его жизнь, и прожил с помощью этого вещества долгих 600 лет. Половину из них Нагарджуна провел среди людей, занимаясь строительством монастырей и распространением буддизма по всей территории Индии, а оставшиеся годы провел в затворничестве, сочиняя труды по медицине, астрологии и алхимии на благо всех живущих.

Однажды дикий слон повредил дерево Бодхи, под которым великий Будда достиг просветления. И чтобы защитить это дерево, Нагарджуна построил две каменные колонны, отвращавшие нападения неразумных животных.

Спустя много лет река, протекавшая неподалеку от храма, посвященного просветлению Будды, угрожала разрушить этот храм. Чтобы изменить направление реки, Нагарджуна установил семь огромных изображений Будды, высеченных из камня. И река изменила свое русло.

Как-то Нагарджуна узнал о том, что на острове в океане живет человек, умеющий превращать простые металлы в золото. И желая научиться тому же, он решил этого человека навестить.

Будучи прекрасным тантристом, Нагарджуна заговорил два листа, сорванных с дерева, и в одно мгновение пересек на них океан.

Человек этот сильно удивился, увидев Нагарджуна. Он спросил его: «Как ты сюда попал? Еще ни один человек не бывал на моем острове!» Вместо ответа Нагарджуна показал ему один листок, а другой листок спрятал в своей сумке. Человек согласился научить Нагарджуна своему искусству, но потребовал отдать ему этот листок. Видимо, он хотел, чтобы Нагарджуна навсегда остался на его острове!

Нагарджуна отдал человеку этот листок. А когда научился превращать простые металлы в золото, улетел на материк на другом листке, который он спрятал в своей сумке.

Составитель

Игорь МУХАНОВ.

Из книги «Дождь из цветов» подготовила Галина ДАШЕЕВА.

Театр

«БАЛЬЖИН ХАТАН»

Багахан, нарай шахуу ябанаа гэхэ гү, али Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай урдахи жэлнүүдые ханахадаа, нилээдгүйхэн үннэй хүн болоно хаб гэжэ ханахаш. Тэрэ үедэ үбгэд, хүгшэд үнгын һонин түүхэ домогуудые жохоогоо олон хөөрэлдэхэл даа. Тэрэ тоодо Бальжин хатан тухай, Наян Наваа гэжэ хайхан нютагаа орхижо ерэнэн элинсэг хулинсагуудаа дурдан-дурдан хөөрэлдэдэг байһаниинь ханаандам бүхөөр хадуугданхай, нюдэндэм харагдаһан шэнги байгша.

Тиигэжэ һуутараа: «Зай, хүрөө! Газар дуулаг, гахай шагнаг!» - гэлдээ, үдэр бүрийн ажал тухай, хүртэ даруулаһан һүриэс яажа задалһанаа хэлсэхэдэнь, яаһаншые һонигүй бологшо һэм даа! Саг хатуу, засаг түрын үүдэ татажа, хоб шэрээшэдхэ түбэгшөөдэг байгаа һэн гэбы гэжэ мүнөө ханагдагша.

2000 он гараадүй байхада, нэгэтэ Цырен-Дулма Дондоковна эгшэмнай манай соёлой таһаг руу хонходоод, шэнгэншэг хайхан хоолойгоо долгитуулан, иигэжэ дуулгаа бэлэй: «Дүүтэн! Бишнэ Хорин хатад тухай - Балжин хатанһаа эхилсэд, Бумбөөхэн, Шойждо хүртэтэр бэшгэжэ эхилсэби...»

Тиихэдэнь сэдхэлни хөөрөөд: «Яагаашые бэрхэбта даа, Дондоковна! Хорин хатад тухай Таһаа ондоо хэн бэшгэжэ гээшэб даа?» - гээ бэлэйб.

- Зүб хэлэгш, дүү басагамни. Мүнөө болоод байхада,

Хорин хатад тухай намһаа ондоо бэшгэжэ хүн үгы бэшэ гү даа... - гэнэн юм.

Тиигээд лэ эгшэмнай Хорин хатад тухай бүхэли ном бэшээд, тэрэнэйнгээ гаража, стол дээрэнь табигдахые хүлээнгүй, хойтынгоо орондо мордоо бэлэй даа. Доржи Эрднөөсэй зохёһон «Бальжин хатан» гэнэн драмаар найруулагдан табигдаһан зүжэгые хаража һуухадаа, эдэ бүгэдые ханаандаа оруулаа һэм.

Хорин жэлэй саана анха түрүүн энэ зүжэгэй табигдахада, би баһал хараһан байнаб. Туяна Бадагасва тэрэ үедэ «Бальжин хатание» найруулжа табья бэлэй. Минни үетэн залуубарнууд ябаа. Суута Лариса Егорова Бальжин хатание наадаа агша һэн.

Арадай театруудай фестивалин болоходо, Хэжэнгын театрта «Бальжин хатан» табигдаһан байгаа. Россин болон Буряадай соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ, Буряадай Гүрэнэй шангай лауреат Елена Санжимитыпова тон өөрын нодөөр хаража, ехэл һонсөр табһан юм. Тэрэ зүжэгын Хальмагта зарлагдаһан арадай театруудай фестивалда харуулагдажа, дипломдо хүртэһэн байха.

Гэхэ зэргээр Д.О.Эрдынеевэй зохёһон «Бальжин хатан» бэлигтэй режиссернуудай, мэргэжэлтэ артистнуудай болон арадай театруудай эдэбхитгэдэй ашаар холо, ойрын нютагуудаар суурхалһан гээшэ.

Тэрэ гэхээр хори гаран жэл үнгэршэһэн байна. Саг ошоходоо, сахилгаан хурдан даа. Наяхан «Бальжин хатан» буряад драмынгаа академическэ театрай тайзан дээрэ дахин харуулагдаба. Залуу режиссер Баярма Жалцанова тэрэниие тон лэ өөрынхээрэ найруулан табья.

Найруулагдан табигдаһан зүжэг тухай хэлсэхэдэ түрүүн Буряадайнгаа түүхын гүн руу халта «шагаая».

Бальжин хатан гэшэмнай түүхэтэ нюур байһан даа. Бальжин хадаа Түмэдэй Алтан хаанай гуша басаган байһан гэжэ түүхын баримта бии. XVI зуун жэлэй барагдахаа байхада, XVII зуун жэлэй эхээр тэрэ хатан ажаһуугаа.

Түүхэтэ Эхэ орондоо түрбэлгүй дуратай, арад зоной удамарша боложо тодорһон Бальжин хатан (артистка Дарима Лубсанова) манжын хаанда хаймхаржа, тэдэнэй мэдэлдэ орохоор бэлэн байһан этгээдүүдтэй эрэлхэгээр тэмсэжэ, эсэстэнь ами наһаяа үгэһэн ха юм даа.

Зоной түлөө бэшэ, харин имгалал өөрынгөө хара амиие үндэрөөр сэгнэжэ, хориин зонойе «хошхоногтойнь» худалдахаяа байһан элэмнүүдтэй Бальжин хатанай үнэн сэхэ албатад, жэшэнь, Бэхи Бүхын хүбүүн Бабжа-Баатар (артист Болот Динганорбоев) түрүүтэй тэмсэжэ гарана.

Бальжин хатанай нүхэр болоһон Дай-Хун тайжа (артист Белигто Ёндонов), Хархан

удаган (РБ-гэй арадай артистка Саяна Цыдыпова) - бүхы артистнууд зүжэгэй хайнаар бүтэхэ хэрэгтэ өөр өөрынгөө хубитые оруулан байна.

Тайзан дээрэ наадагдаха бүрээ зүжэгэй шанар улам хайн боложо байха гэжэ би этгэнэб.

Зүүн Сибирийн соёлой болон искусствын академи дүүргэһэн Белигто Ёндонов бэрхэл артист болохо, түргөөр ургажа байна гэжэ харадагби.

Буряад театрайнгаа үндэһэ һуури табилсаһан агууехэ бэлигтэ Шойжо-Нима Генинов, Найдан-Гендунова гэгшэдэй үндэртэ хүрэхые бүхы залуу артистнуудта хүсэжэ байһанаа мэдүүлнэб!

Энэ зүжэгэй найруулагдан табигдажа, амжалта туйлаһанда ахамад режиссер, искусствын габыята ажалтад - театрай директор Д.Н.Сультимовай, ахамад режиссер Ц.Д.Бальжановой үүргэ ехэ.

Ц.ДОНДОГОЙ.

Гунгаа ЧИМИТОВ

ЗАЛУУШУУЛДА - ЭСТРАДНА ДУУНУУД

Адууһа малаараа, таряагаараа, Ажалша хүбүүд, басагадаараа...

Дабталга: Аласхан холуур суурхалһан Аажам хайхан нютагтайлди, хайхан нютагтайлди. Сэнгүүхэн, дорюухан хүүгэдээрээ, Сэсэнхэн хүгшэд, үбгэдөөрөө...

Дабталга: Жэргэмэ аялга дуунуудаараа, Жэнхэни домог туужануудаараа...

Дабталга: Хүниие хүндэлхэ заншалаараа, Хүгтэйхэн үлзы зол жаргалаараа...

Дабталга.

АБА ЭЖЫ ХОЁРОЙНГОО АШЫНЬ ЯАГААД ХАРИУЛХАБ?

Хүйтэн үбэл дааран байжа, Халуун зундаа анган байжа, Гэдэһымнай үлдэхөөнгүй тэжээһэн,

Мүрымнай улайлангүй тэнжээһэн

Аба эжы хоёройнгоо

Ашынь яагаад харюулхаб?

Үдэрш, хүниш эрхэлүүлэн, Үбэр дээрээ тэршэлүүлэн, Гарыемнай ганзагада хүргэһэн,

Хүлыемнай дүрөө дээрэ гаргалан

Аба эжы хоёройнгоо

Ашынь яагаад харюулхаб?

Хүл дээрэмнай гарганхайш наа,

Хүнэй зэргэ болгонхойш наа, Харин мүнөө бидэһынгээ хойноһоо

Ходол зобон, ханаа үнөөн болодог

Аба эжы хоёройнгоо

Ашынь яагаад харюулхаб?

АЗА ЖАРГАЛ ОЛГООРОЙ!

Золгоходоо шамтайгаа Зохишоожо ходоодо, Золоо олон налайжа, Зоной дунда омогтой Зоригжожо ябаналби.

Дабталга:

Айдар дүүхэй, хайхан дүүхэй, Анхан дурым ойлгоорой, Алаг зүрхым хайрлажа, Амтан жаргал олгоорой! Ариун эсбэр шарайеш Алдангүйгөөр шэртэжэ, Аяг зангыш хайшаажа, Аһан ехээр дурлажа, Азатайхан ябаналби.

Дабталга:

Урин зулгы шинингээ Уран дууя шагнажа, Ухаан зүрхөө ханаажа, Улам ехээр дурлажа, Урмашажа ябаналби.

Дабталга.

АЙДАР ЗАЛУУ ИНАГНИ

Сэбэр сэлмэг шарайеш Сээжэдэ би бөөмэйлжэ, Сэнгүү түрэл нютагтаа Сэдхэл дүүрэн ябаналби.

Дабталга:

Айдар залуу инагни, Алим жэмэс мэтэлши. Амраг илдам гансамни, Аршаан булаг шэнгилиши. Дундаршагүй дуранайш Дулаан элшээр жэгнүүлжэ, Дунгяа эхэ нютагтаа Дуугаа дуулан ябаналби.

Дабталга:

Урма баяр түрүүлдэг Урин зангыш хайшаажа, Жабхаланта нютагтаа Жаргалтай хүн ябаналби. Дабталга.

Роза ДАШИЕВА.

ДУУШАН ТҮРЭНЭН ЗАЯАТАЙ

Үнгэржэ байһан Тахья жэлдэ Чингис Цыренович ГУРУЕВАЙ «Хунахан» (Дуун болоһон шүлэгүүд) хэблэгдэн гаража, бултанай сэдхэл баясуулба.

Дуун гээшэ хүнэй сэдхэлэй эгээл нарин нангин хүбшэргэе дайража, зоригжуулдаг, уяруулагдаг, олон бодол түрүүлдэг гэжэ мэдэгдэби.

Авторай «Хунахан», «Джарун Хашорай субарга» гэнэн дуунууд арадай гэхээр олондо үннэй мэдэжэ болонхой.

«Джарун Хашорай субарга» гэжэ дууень Россин Федерациин габыята артист Д.Д. Бочиктосовой дуулахада, дээдын ороной бурхад нютагтам буужа, арад зондоо ашатын буян хүртөөжэ, ариудхажа байһан мэдэрэл түрүүлдэг.

Оршололгой үймөөн болон бутархай боро бодолһоо сэдхэлээрээ холодожо, ямар бэ даа хайхан мэдэрэлдэ абтажа, ойро зуура амарһан шэнги болоходо, хэды хайн бэ. Ондоо дуушан иимэ хайханаар гүйсэхэдэ шадхагүй гэжэ хэлэдэгби.

«Хунахан» гэжэ дуун үнөөрөө арадай болонхой; үхибүүдхэ эхилсэд, үбгэд, хүгшэд хүртэтэрөө хаанашые ханхинаса дууладаг юм.

Автор хуан модоной онсо илгаа мэдэрээд, ямар уян сагаан сэдхэлээр амидыруулан дуулаһаб даа. Хуна хүнэй ажамидаралда тунхатай, шадал тэнхэ үгэжэ шадха модон байһаб даа.

«Энхэ даруухан жаргални» гэжэ дуунайш хүгжэм зохёогшо В. Пантасево:

Хабарай дулахан үедэ
Хагсууран халхилаад,
хүйтэншые хаань,
Эелдэр зантайхан эжынгээ

Энэрхы сэдхэлхээ уярналби.

Дабталга: Эжы, бууралхан эжымни - Энэ наһанайм зэндэмэни, Эжы, хайрата эжымни - Энхэ даруухан жаргални...

Энээхэн үнгэтэ юртэмсын Эрьелдэн мүнхэдөө байгаашые хаань, Абарал буянтай эжынгээ Ашынь харюулхаа яараналби.

Дабталга. Автор хэды үндэр үгэнүүдээр - энэ наһанайм зэндэмэни, даруухан жаргални, ашынь харюулхаа яараналби гэнэн хүн бүхэндэ үгтэһэгүй уян бодолоор ашата эжыдэ ханданаб даа. Иимэ үндэр мэдэрэл хүн бүхэндэ үгтэдэггүй гэжэ эгээлэй улад хайн мэдэхэ. Ашатын буянай хүсөөр иимэ үринэр түрэдэг гээшэ бээ.

Чингис Цыренович гээшэ ямаршые хүндэ үлүү үгэ дуугараагүй, зөөлэн, даруухан сэдхэлтэй хүн гэжэ бүгэдэ зон мэдэдэг. Иимэхэн хүбүүтэй байһан эхэ, эсэрын хоморой дээдын буян.

ХЭБЭД НОМХОН ХЭЖЭНГЭМНИ

Хүгжэмшэ: Б.Пантасевай, Р.Бурхивей
Һэбхезн дээгүүрээ нарамнай һаруул элшээс сасанхай... Аглаг Хэжэнгым түхэрээн - Айдар наһанайм үлгыхэн.

Буурал Шалсаана баабаймнай
Буян хэшэгээ дэлгэнхэй...
Ганжуур, Данжууртай дасанинь
Галаб үедөө мүнхэхэн.

Худан, Хэжэнгэ голнууднай Сэбэр тунгалаг уһатай...

Хуби заяанһаа арадни Сэдхэл бодолоор даруухан.

Хэжэнгэ нютаг баян. Шажан мүргэлөө һэргээнхэй. Урда саһаа сахижа ябаһан ёһо заншалаа алдаагүй, даруухан, хүлэсэтэй абари зангай арад юм лэ даа. Ямаршые сагта олон хурса бэлигтэн түрэжэл, ургажал байдаг. Элүүр бэсын дэмбэрэлтэй Маарагта, Хужартаһаа эхилсэд, хүнэй бөөдэ тунхатай аршаан булагууд дэлбэржэл, нютагаархидаа угтан абажал байдаг. Тэнхээ тамираараа дэһэлжэл, нютагайнгаа эзэдтэ нүгэдэжэл байдаг хайхан заншалтай нютагаархиднай.

ҮЛГЫ НЮТАГ ХӨӨРХЭМНИ

Дээдэ Хэжэнгын хайхан юртэмсэ - Дэлгэр уужамхан Хөөрхээ хананаб: Буурал баабаймнай - Улаан-Хаданнай - Буян үргэлөөр үндэрлэн оршомой.

**Б А Г Ш Ы Н
У Л А Н**

тахья, норхой - нойтон, таһалаг - таһалга, боһог(о) - богоһо, гиүхэ - гүйхэ, хиитэн - хүйтэн, хоерон - хоер, бигдэн - бигэ, өөдөө - өөһэдөө, өөдүгөө - өөһэдүгөө, гэр луу - гэр уруу, нуур луу - нуур уруу, гангинаха - ганганаха, хашхарха - хэрхирхэ, боохирхо - буухирха, мур - мүрэ, мөөрхэ - үмөөрхэ, могониингоо (могониингоо) - могонойнгоо,

анханһаа олон удхатай үгэ гэшэ бэээ) г.м. Олоной тоодо -нар... гэхэн залгалта хүнһөө бэшэ юумэ тэмдэглээн юумэнэй нэрэдэ нэмэгдэдэггүй гэжэ эли ха юм. Дугаарлаһан тоогой нэрэнүүд - дахи... гэжэ залгалтатай. Тездэ 1-хи, 2-хи, 3-хи гэжэ бэшээтэй байхадань, юун гэжэ уншаха болоноб? Нэгэхи (нэгэнхи), хоерхи,

(түймэр), потолок (үһээ), пол (оёор, шала), сок (шүүһэн), жребий (жээрэб), напиток (уһан, ундан), логка (онгосо), кошка (миисгэй), мост (хүүргэ), немой (амагүй), чайка (сахали), барс (барас), крыса (үхэр хулгана), оглобля (оглёбо), лепёшка (ёпоошхо, хайрмаг) гэжэ мэтээр заханаа абан, томо багагүй хэлэхэ. Зарим

ЗҮБ ХЭЛЭЖЭ, БЭШЭЖЭ НУРАЯЛ

Һүүлшын арбаад холо гаран жэл соо манай буряад хүүгэдшье, ехэшүүлшье айхабтар олон хэлэнэй болон бэшэлгын алдуунуудыг гаргадаг болошонхой. Эдэ алдуунууд ямар уг унгитай гэшэб? Хэлэндээ хайша хэрэгээр хандадаг ушарһаа болоно гү? Али буряад хэлэмнай һургуулида тиимэл муугаар заагадаг болошоо юм гү? Эдэ ямархан алдуунууд гэшэб гэхэдэ, нимэрхүү алдуунууд лэ даа. Жэшээлхэдэ, мүнөө үедэ морингоо мордобо гэхэгүй, харин морингоо һууба, хабхагаарнь хабхаглаба, али саарһаар халхалба гэхэгүй, харин хабхагаарнь хабхалба, саарһаар хабхалба, айлда гэхэгүй, харин хүнэйгэ, гахайн байра гэхэгүй, харин гахайнай байра, бүдүүн могон гэхэгүй, харин тарган могон гэхэ мэтэһээ эхилээд алдуунууд дүүрэнхэй. Олоной тоогой залгалта нэмэхэгүй газарта нэмэдэг болошонгон муутайбди: улагууд (улаг), зонууд (зон), нүхэдүүд (нүхэд), хүбүүдүүд (хүбүүд), басагадууд (басага) г.м. Хүнүүдышье эрэ, эхэнэрэйн талаар буруухан лэ илгаруулжа хэлэдэг хабди. Хүгшэн, үбгэн гэхэдэ, зүб хэлэнэбди гэжэ һананагүйб даа. Үбгэн хүн, хүгшэн хүн гээ болобол, тодо ойлгосотойгоор илгажа хэлэбэбди гэжэ бодоодохо байна. Үгэ таһалан нүүлгэжэ бэшэлгэ тухай хэлэхэ болоо һаа, иимэ: 5-дахи класста «Үгын үе. Үгэ таһалжа бэшэлгэ» гэжэ нэрэтэй темэ бээл зобоохын тэдысэ үзэдэг болоһон хабди.

гэрынгээ (гэрыгээ) - гэрэйнгээ, мориниингоо (мориниингоо) - моринийнгоо, нүхэрлэхэ - нүхэсэхэ, гэрэмни - гэрни, гарамни (гармани) - гарни, хүлэмни (хүлэмни) - хүлни, галамни (галмани) - гални, хоргодуула - нюуха, хүнэйгэ (айлайга) - айлда, хэнчэш - хэншье,

гурбахи (гурбанхи) гэжэл уншагданал даа. Ганса-хи нэмээтэй байхадаа, яашье нэгэдэхи, хоёрдохи, гурбадахи гэжэ уншагданагүй.

Тоогой нэрэнүүд нэрын падеждэ байхадаа, нэгэн, гурбан, арбан табан гэхэ мэтээр бэшээтэй байдаг. Гэбэшье 1-ниинь, 2-ниинь, 15-ниинь гэжэ бэшээтэй юумэ харахада, дураа гутамаар. Энэ - ниинь гэжэ юун залгалтаб? Буряад тоонууд соомнай һүүлэйн н хашалган байнал ха юм. Нюурта хамаадалда иимэ гажа буруу залгалта үгыл.

Үргэн уужам Буряад оронойнай таабай төөбиинэр, аба эжынэр, багшанар, ургажа байһан улаан бургаһан шэнги хүбүүдтэ, басагадтаа түрэл арадайнгаа этнографар, этнопедагогикоор мэдэхэ юумээ хэлэжэ, заажа, хургажа байтыг, өөһэдөө түрэлхи хэлэндээ нангинаар хандажа, зүб мүрөөрнь хэлүүлжэ хургыг. Тиигээ һаатнай, хургуулин шабинар бэшэгэй дүрим ойлгожо ядахагүй, алдуугүйгөөр бэшэдэг болохо хэрэгтэ аргагүй ехэ туһа болохо бэлэй.

Үхибүүд ехэ - олон - элбэг, үргэн - нарин, зузаан - нимгэн гэхэн ойлгосонуудыг худхадаг: Найрта хүнүүд ехэ байна. Зүүн хүбшэдэ нэрһэн ехэ байна гэхэшэлэн хэлэхэ. Олон, элбэг гэхэн ойлгосонуудынь хаанаб?

Олоной алдуу гаргадаг юумэн гэхэдэ, абтаһан үгэнүүдыг зүб бэшэлгэ болоно. Илангаяа үнинэй абтаһан үгэнүүдыг,

хадагууд - хаганууд, тэгэдүүд - тэдэ (тэгэнэр), эмэхэй - үмхэй, гэрдүүдыг (гэрдүүһые) - гэрнүүдыг, ороогой (ороогай) - ороогүй (Захааминда - ороогээ), эрээгай - эрээгүй (Захааминда - эрээгээ), буудагай - буудагагүй (Захааминда - буудагээ), байгаа бэл даа (байгаабли даа) - байгаабли даа, ерээбли даа - ерээбли даа, харанаабли - харана аалби, ерэхэ гуу - ерэхэ гү, ошоо гуу - ошоо гү, гээ ем аабли - гээ юм аалби, битонгоо тагла - бидонгоо хабхагла, хүрпөө - хүрпээ, үһөө (потолок) - үһээ, басаган (үхин) тугал (буруун, хашараг) - эмэ (хүүхэн) тугал (буруун, хашараг), хүбүүн тугал - эрэ тугал, мал дайр - мал дээрэ, хаашаа - хайшаа, баабайнгийн гүү - баабайн гүү, номоной - номой, тиигээ һым (хым) — тиигээ ха юм, хамаагай - хамаагүй (Захааминда-хамаагээ), ехэншэ - ехэнхи, хэнэй нагасаби - хэнэй нагасаб, өөрйөө - өөрыгөө, абяаг - абяанууд, уруула - оруула, шүнэһэн - шэнэһэн, уг-маг - үг-маг, уулзалганай - уулзалгын, бүтөөггэһэн - бүтээггэһэн, хүрэн — хүрин г.м.

Зарим нүхэд нютаг хэлэнэй үгэнүүдыг хэрэглэжэ бэшэе гэжэ дурадахадаг. Гэбэшье энэ тон зүб бодол бэшэ. Нютаг хэлэ хэмһээ олоор хэрэглэдэг болоо һаа, литературна зүбөөр бэшэжэ һурахамнай бэрхэтэйшэг байха. Аймагуудай буряад газетэнүүдтэ хаа ганса нютаг үгэ ороод байхадаа яаха нэм. Зүгөөр үлүүдүүлжэ болохогүйл даа.

Үшөө тиикэдэ хургуулин шабинар олон үгэнүүдыг, илангаяа түргэн аялаганаар һүүлгэһэн үгэнүүдыг, дутуу хэлэдэг, бэшэдэг болошонхой: Мэл - Мэлэ, том — томо, тал — тала, хаг — хага, һом — һомо(н), нэр — нэрэ г.м.

абтаһан үгэнүүдэй һүүлэйн аялануудыг, падежнүүдэй болоод олоной тоогой залгалтануудыг зүб бэшэлгэдэ яһалашье олон алдуу ушардаг зантай. Тиикэдэ мүнөө үедэ хара багаһаа олон юумэ харадаг, дууладаг хадаа үндэһэн буряад үгэ гү, али абтаһан үгэ гү гэжэ даб гэхээр үхибүүд илгаруулхаяа болиинги. Энэһэнһээ боложо, удаан аялануудыг бэшэхэ газарта бэшэхэгүй аад, хаа-яа абтаһан үгэнүүдтэ бэшэжэрхинэ.

Хүүгэдэй болон ехэшүүлэй буруу хэлэдэг, эндэһээ уламжалан, алдуу-тайгаар бэшэдэг ушар гэхэдэ, олоной тоогой залгалтанууд мүн: ноегууд - ноег, могоноу - могоноу (могод), хүүнэр (хүүд) - хүүнүүд, шулуунар - шулуунууд (шулууд), борбилоонор - борбилоонууд, юумэнэр - юумэнүүд (юумэд), нохойнор - нохойнууд, үхибүүдүүд - үхибүүд, зонууд - зон (энэмнай

томошуулай хөөрэдэхые шагнахада, «Тэрэнэйш почка муу, үбгэдэг», үгышье һаа, «Бишни изжога ехэтэйб» гэжэ убайгүй дуугаралдажа байха. Энэ ушарта телевизорэй габыа ехэ. Манай хольн хүдөө нютагта буряад номуудшье худалдагдаха бэшэ, «Морин хуур», «Одон» сэтгүүлүүдыг захихада, почтоор ерэхэ бэшэ. Хэдэн жэл захил гэшыг хара шортоо хээд лэ, хэдэһэн дугаар абаад лэ, гар хоһон, һулһаади үлөө ха юмбибди. Сагай һайнда «Байгал», «Хараасгай» журналнуудаа саг соонь абадаг лэ байгаабди. Мүнөө юуниинь болошоо юм? Почтоһоо асуухадаш, урдаһашни альгаа дэлгэжэ харуулаад лэ дүүрээ. Хи юумэнэй түлөө мүнгэ түлэжэ байхаараа даа гэжэ һанаад, захил хэхээ болёо һэм.

Түнхэндэ газар уһанай нэрэнүүдыг ород маягтай болгожо, гажа буруугаар бэшэнэ гэжэ уншаа һэм. Манайшье Захааминда болоод, бүхы Буряад орон соогур тиимэрхүү юумэнүүдыг эндэ тэндэ хаража болохо. Жэшээлхэдэ, Улаан-Үдэһөө наашаа ерэхэдэ, харгын захиахи хабтагай дээрэ Дундаб үхэн гэжэ уншахат. Энээһини «оршуулжа» харуулахаданай, Дунда Бүхэн (Средний Убукин) гээд байха ёһотой. Холо ошонгүй, хажуудаа байһан нэрэнүүдыг харуула: Мылинка (Мэлэ), Даргинтуйка (Дархинта), Сангина (Һонгина) гэжэ мэтээр гол горхонуудай нэрэнүүд олон тоото хүүргэнүүдэй хажууда бэшээтэй байдаг. Иимэ юрэ бусын нэрэнүүдыг хүүгэд хадуужа абахадаа бэрхэ. Мэдүүлэл зохёоходоо, «Манай Мэлэдэ Мылинка гэжэ уһан урдагаг» гэжэ бэшэжэрхинэ юм. Баян-Гол гэжэ холимог зонгтой һуурин зэргэлээд байдаг. Туд нэрэ хэлэхэдэ, ородыг һажажа, сложню үгын хоёрдохи хубиин о дээрэ сохилто табяад һалахагүй муутайбди.

Үрээл, үээр, һүнеэр, түхэрэн, түлхээ, түрхээ, зөөрээр гэхэ мэтэ угаа олон үгэнүүдыг буруу хэлэдэгшье, бэшэдэгшье гэжэ үнинэй эли. Эдэ үгэнүүдыг хүн хэлэхэдэ ба уншахадаа, өө абыа үгүүлдэг гэшэ бэээ: үр өөл, үй өөр һүн өөр, түхэр өөн, түлх өө, түрх өө, зөөр өөр г.м. Зүгөөр иигээд хэлэжэрхинэ муутай: үр ээл, үй ээр, һүн ээр, түхэр ээн, түлх ээ, түрх ээ, зөөр ээр г.м. Бэшэлгын алдуу иимэ: үрөөл, һүнөөр, түхэрөөн, түлхөө, түрхөө, зөөрөөр г.м.

Жэжэ бужа хэлэнэй алдуунууд дүүрэн юм аабза. Алиени тооложо, хөөрхы, барахабши даа. Тиигээд би олон тоото бэшээшэдтэ, илангаяа түрэл Захааминга бэшээшэдтэ, багшанарта, түрэлхидтэ, хүүгэдтэ эхын уураг сагаан һүнтэй үгтэһэн нангин һайхан буряад хэлэн дээрээ зүбөөр хэлэжэ, бэшэжэ һураял гэжэ доро дохин хандажа гуйнаб.

Алдуугүйгөөр бэшэжэ һураха гээ һаамнай, алтан һайхан үринэр, ашанар, зээгэрэймнай үдэр бүри үзэжэ байһан буряад хэлэнэй учебнигүүд, үнгэрэгшэ жэлэй декабриин 9-дэ «Дүхэригтэ» толилогдоһон «Буряад бэшэгэй дүрим» аргагүй ехэ туһа хүргэхэ. Нэрлэгдэһэн һуралсалай пособиинуудыг, бэшэгэй дүримүүдыг ядажа нэгэ удаа һайнаар хараа һаа, яһалашье зүбөөр бэшэжэ һурахаар лэ даа.

Баир ГОМБОЕВ,
Захааминга аймагай Мэлын
дунда хургуулин багша.

Лев ГУМИЛЕВ

В преддверии 800-летия создания империи ЧИНГИСХАНА

РОЖДЕНИЕ МОНГОЛЬСКОЙ ИМПЕРИИ

(Продолжение. Начало в №№ 123, 126, 129, 132, 135, 138, 147, 150 2005 г., в №№ 1, 2, 3, 4 2006 г.).

Смерть Едигея и очередной переворот в Орде (1411) не сулили Василию Дмитриевичу ничего хорошего. Ведь власть Едигея оказалась в руках ставленника злейшего врага Руси - литовского князя Витовта. Но Золотая Орда в это время начала постепенно раскалываться. Татары уже не воспринимали себя как единое целое. Одни из них, поддерживавшие Едигея, стали называться ногаями. Это были, видимо, потомки очень древнего народа - гузов, живших на Яике. Другие, сторонники Корейчака и Темир-Кутлуга, получили название Узбекской орды, хотя этих татар нельзя считать узбеками, ибо такое название они приняли только в 1428 г., при хане Абульхайре, восстановившем независимость своего народа. Абульхайр продолжил войну против среднеазиатских тюрок, а внук Абульхайра Шейбани-хан завоевал Среднюю Азию, которая с тех пор стала владением кочевых узбеков.

МЕЧ И КРЕСТ

В начале XV столетия у Витовта не было возможности последовательно проводить политику захвата и подчинения Руси. Ведь на северо-западных рубежах Великого княжества Литовского шла непрерывная война с немцами Ливонского ордена.

В 1409 г. Жмудь подняла восстание против господства немецких рыцарей, и орден объявил войну Ягайле. Численность войск ордена превышала 50 тысяч человек, но собственному рыцарю было по-прежнему очень немногочисленно: основную массу орденского войска составляли завербованные добровольцы - кнехты.

Исполняя решение Крестовой унии 1386 г., Витовт выступил в решающей схватке с орденом на стороне Ягайлы. Основную силу войска Витовта составляли русские, прежде всего смоленские, полки. В войске Ягайлы было множество галичан, чехов и венгров. Соединенные силы Польши и Литвы немногочисленными численностью войск противника. Понимая, что решающая схватка обещает быть жестокой, Ягайло попытался вступить в переговоры с магистром ордена Ульрихом фон Юнгингеном, но глава крестоносцев ответил высокомерным отказом.

Войска противников сошлись 15 июля 1410 г. на Грюнвальдском поле (к юго-западу от устья Вислы). Витовт, начав сражение, нанес удар несокрушимой литовской конницей по левому флангу орденского войска. Немцы ответили атакой на правом фланге и сумели заметно потеснить войска Витовта и Ягайлы. Однако окончательно сломить их оборону рыцари не смогли, в первую очередь потому, что наткнулись на ожесточенное сопротивление трех смоленских полков. Введя в бой свежие резервы, Витовт и Ягайло сумели достичь победы - рыцари были окружены и разгромлены, сам великий магистр фон Юнгинген, так оптимистично отказавшийся от переговоров о мире, погиб в этом кровопролитном сражении. Грюнвальдская битва положила конец господству ордена в Прибалтике, ибо окончательно сломила его мощь. Немцы были вынуждены на тягостных для себя условиях заключить с Витовтом Торуньский мир.

Однако гораздо более значительными оказались последствия победы 1410 г. для польско-литовских отношений. Союз Польши и Литвы заметно окреп: Горо-

дельская уния 1413 г. усилила католическое влияние на Литву, ибо Великое княжество Литовское было вынуждено признать суверенитет польской короны. Все бояре и служилое сословие Литовского государства по Городельской унии получали равные права с польскими магнатами и шляхтой, но лишь при условии принятия католичества. Естественно, искренние православные из числа подданных Витовта таким оборотом дела обрадованы не были. Противостояние католиков и православных вновь обострилось, однако попытка Витовта ослабить религиозные противоречия в Литве успеха не имела. Начав хлопоты об унии между православной и католической церквями, Витовт сумел добиться лишь разделения митрополии: для Литвы был поставлен свой митрополит - ставленник князя Григорий Цамвак. Однако успеха на переговорах с легатом папы римского во время Константинского собора новый митрополит достичь не смог, и Витовту пришлось отказаться от идеи религиозной унии.

Поскольку Орден не представлял более опасности для Литвы, Витовт смог вновь обратить свое внимание на восток. Смерть великого князя Василия Дмитриевича (1425) сильно облегчила задачу Витовта по расширению сферы литовского влияния. Ведь, умирая, Василий Дмитриевич «поручил» свою жену и десятилетнего сына вниманию ее отца - Витовта. Сделавшись законным опекуном московского великого князя, Витовт начал энергично проводить политику подчинения себе всех остальных русских княжеств. Вскоре после смерти Василия он заключил союзные договоры с двумя главными соперниками Москвы - Тверью и Рязанью. Таким образом, к концу 20-х годов XV в. Витовт сумел устранить препятствия к расширению территории своего государства и со стороны Ордена, и со стороны Руси. Неудивительно, что следующий его шаг был связан со стремлением избежать зависимости от Польши: великий князь литовский деятельно хлопотал перед немецким императором о пожаловании ему королевской короны.

Но снова в помыслы человеческие вмешалась природа. Смерть не дала Витовту реализовать его обширные планы (1430). Со смертью великого государственного деятеля Литвы в его княжестве начались внутренние столкновения. Поскольку дело крестовой унии не было доведено до логического конца, православные подданные продолжали бороться с неравенством, провозглашенным Городельским привилегием 1413 г. Однако возглавлявший православную партию сын Ольгерда - Свидригайло - оказался лидером, мало достойным своего положения. Став великим князем литовским сразу после смерти Витовта, он проявил себя как человек, не обладающий ни талантом полководца, ни способностями администратора.

Брат Витовта Сигизмунд, опиравшийся на католиков, легко отнял великое княжение у Свидригайлы. Стремясь обеспечить себе поддержку католиков, Сигизмунд первым делом заключил новый договор об унии Литвы и Польши, но поскольку большинство его подданных по-прежнему составляли православные, то князь был вынужден как-то учесть их стремления. В 1432 г. он издал указ, в соответствии с которым православные русские князья и бояре уравнивались в правах с католиками. Такое решение в известной мере ослабило сопротивление политике Сигизмунда среди русских вельмож и сделало положение Свидригайлы крайне сложным.

Свидригайло в сложившейся ситуации утратил последние признаки благоразумия и прибег к тактике запугивания. Жертвой его неумеренной подозрительности

стал православный митрополит Герасим, поставленный Константинополем по просьбе самого же Свидригайлы. Заподозрив владыку в измене, князь без долгих размышлений приказал схватить и сжечь несчастного. Жестокое и бессмысленное злодеяние погубило Свидригайлу окончательно: он лишился всякой поддержки своих православных сторонников. Вскоре после казни митрополита Свидригайло сошелся с Сигизмундом в решающей битве на реке Свенте, притоке Вилии, и, наголову разбитый, вынужден был отказаться от своих претензий на трон великого князя Литвы.

С поражением Свидригайлы последние надежды на торжество православия в Литве оказались похоронены. Хотя Сигизмунд через несколько лет после своей победы на Свенте пал жертвой заговора (был убит в своем собственном замке в Тракае), дальнейшего хода событий сей факт уже не изменил. Великим князем был провозглашен другой сын Ягайлы - Казимир (1440), а после того как его брат, польский король Владислав III, погиб в битве с турками при Варне, Казимир занял еще и трон Польши, уравнив в правах своих польских и литовских подданных. Литва окончательно превратилась в католическое государство.

А вот в Москве, которая также управлялась внуком Витовта, сыном Софьи Витовтовны - великим князем Василием Васильевичем, попытка католиков достичь победы осталась безрезультатной. После гибели митрополита Герасима кафедра митрополита оставалась вакантной, и Василий Васильевич решил посадить на владычное место рязанского епископа Иону. В соответствии с русской церковной традицией, Иона отправился в Константинополь для поставления, но потерпел там полную неудачу. Греки, самой актуальной проблемой для которых была в то время борьба с турками-османами, всячески стремились к заключению церковной унии с Римом, тщетно надеясь таким образом получить помощь от Запада. Естественно, что и на престоле русских митрополитов греки хотели видеть «своего» человека. Им стал греческий иерарх Исидор (1437). Вскоре события подтвердили, что выбор константинопольской патриархии оказался правильным: ее ставленник вполне оправдал возлагавшиеся на него надежды.

В 1438-1439 гг. шла работа так называемого Ферраро-Флорентийского собора, на котором разбирался вопрос об унии западной и восточной церквей. Лишь с огромными усилиями, преодолевая сопротивление части православного греческого духовенства, прибегая к угрозам, подкупу и прямому насилию, папистам в 1439 г. удалось подписать акт об унии. Участвовал в соборе и митрополит Исидор, проявивший себя как твердый сторонник унии.

Но то, что сходило с рук во Флоренции и вызывало аплодисменты в Константинополе, на Руси кончилось для Исидора печально. Приехав в Москву, Исидор начал служить литургию по новому образцу, вознес имя папы ранее имени патриарха и велел прочесть в церквях соборное определение о состоявшейся унии. Возмущению прихожан не было предела; резкоотреагировал на случившееся и великий князь. Василий Васильевич не стерпел измены православию - объявленный «лжепастырем» Исидор был заключен в тюрьму, откуда, правда, он вскоре бежал в Рим. Из происшедшего можно понять, что и на Руси сторонников церковного слияния с Западом имелось немало, но подавляющее большинство русских из всех сословий твердо держалось

православной ориентации.

За низложением Исидора последовало событие, не имевшее аналога в истории Руси со времени крещения. В 1441 г. рязанский епископ Иона был «наречен во митрополиты» не константинопольской патриархией, а собором русских епископов. Таким образом, вековая зависимость в делах церкви от Константинополя оказалась колеблемой, и не только потому, что униаты победили там окончательно. Изменилась сама схема церковно-политических представлений русских людей. Считавшие дотеле нормой в вопросах веры подчиняться авторитету греков, они теперь сочли возможным претендовать на самостоятельность своей церкви. В этническом аспекте сие означало, что пассионарность России выросла значительно выше уровня, обеспечивающего ее существование как этноса. И действительно, обратившись к церковной истории к истории политической, мы вскоре увидим, как далеко продвинулась Русь XV в. на пути превращения из этноса в суперэтнос.

Уже в самом начале княжения Василия Васильевича проявились изменения в характере борьбы за власть на Руси. Если раньше за великое княжение с Москвой на равных спорили тверские и суздальские князья, против которых единым фронтом, сплоченно выступали родственники и бояре московского князя, то теперь великое княжение владимирское у потомков Калиты не мог оспаривать никто. Еще в 1392 г. московские бояре добились в Орде присоединения к своему «улусу» Суздальско-Нижегородского княжества. Тверь, выступавшая на стороне Литвы, после Флорентийской унии потеряла не только военно-политические, но и этнические возможности противостоять оплоту общерусского православия в лице Москвы.

Но в тот момент, когда казалось, что господство московского князя на Руси стало безраздельным, на власть начали претендовать московские родственники великого князя.

ШЕМЯКА

Противоречия в московском княжеском доме дали о себе знать сразу после смерти сына Дмитрия Донского - Василия Дмитриевича (1425). Брат умершего, Юрий Дмитриевич, отказался присягнуть своему племяннику Василию и, вместо присутствия на похоронах, отправился в свой город Галич, дабы собирать войска. Бояре великого князя оказались «не лыком шиты» и, быстро объединив свои силы, двинулись навстречу властолюбивому Юрию. Увидев, что дела принимают плохой оборот, Юрий Дмитриевич пошел за благо вступить в переговоры.

В Галич к Юрию отправился фактический глава московского правительства - митрополит Фотий. Владыка проявил себя как незаурядный дипломат. Князь, желая показать митрополиту многогласность своих сил и основательность претензий, собрал к его приезду в Галич множество вооруженных крестьян и ремесленников. Но владыка легко разгадал уловку Юрия Дмитриевича и сказал ему: «Сын князь Юрий! Никогда я не видел столько людей в овечьей шерсти», дав тем самым понять, что не ополчению Юрия тягаться с московской дворянской конницей, состоящей из профессиональных рубак. Фотий добился от Юрия обещания недомогать великокняжеского стола по своему произволу, а согласиться с решением ордынского хана. «Спершись о великом княжении», дядя и племянник отбыли за правосудием в Орду.

В борьбе за великий стол Юрий Дмитриевич опирался, с одной стороны, на поддержку

свояка - великого князя литовского Свидригайлы Ольгердовича, а с другой - на заступничество перед ханом своего друга - влиятельного ордынского мурзы Тегини. Но московские бояре, во главе которых стоял талантливый дипломат Иван Дмитриевич Всеволожский, прекрасно разобрались в сложившейся расстановке сил. Иван Дмитриевич сумел настроить большинство ордынских мурз против Тегини, а значит, сделать их сторонниками своего князя. Когда же на суде у хана Юрий Дмитриевич начал обосновывать свои претензии на великое княжение ссылками на древнее родовое право, московский дипломат одной фразой добился ханского решения в свою пользу, сказав: «Князь Юрий ищет великого княжения по завещанию отца своего, а князь Василий - по твоей милости».

Хан, донельзя обрадованный таким проявлением покорности со стороны московитов, приказал выдать ярлык Василию и даже велел было Юрию Дмитриевичу, знак подчинения ханской воле, вести под узды коня с восседающим на нем великим князем. Но Василий, проявив свойственное ему благородство и не захотев унижить собственного дядю, от этого отказался. Тем не менее и после ханского вердикта Юрий Дмитриевич не умерил свои притязания.

Толчком к продолжению войны послужил следующий эпизод. В 1433 г. во время свадьбы Василия Васильевича его мать, Софья Витовтовна, сорвала драгоценный золотой пояс с другого Василия - сына Юрия Дмитриевича. Чуть раньше кто-то из старых бояр рассказал Софье, что этот пояс принадлежал когда-то Дмитрию Донскому, а затем был украден и оказался в семье Юрия Дмитриевича. Скандал, что и говорить, был громкий: князь на свадебный пир в ворованной вещи явился! Разумеется, Василий Юрьевич и его брат Дмитрий Шемяка тут же покинули Москву. Их отец, Юрий Дмитриевич, не замедлил воспользоваться предоставившимся хорошим поводом и двинул войско на племянника.

В сражении на Клязьме немногочисленные войска Василия Васильевича потерпели поражение от Юрия Дмитриевича, а сам великий князь был схвачен и отослан Юрием в Коломну. На следующей неделе 1434 г. Юрий Дмитриевич вступил в Москву, но оказался в ней нежеланным гостем. Бояре, ратники, посадские были настроены против князя Юрия крайне решительно, ибо все видели в нем узурпатора. Московичи бежали в Коломну к своему законному государю, и Юрий, видя всеобщее неприятие, вынужден был покинуть Москву.

Через некоторое время вооруженная борьба возобновилась. Юрий сумел вновь победить Василия и вернулся в стольный город, захватив в плен и мать великого князя. Однако вскоре Юрий Дмитриевич умер. Василий Васильевич воссел на великом столе и «взял мир» со своими двоюродными братьями.

Но мир этот продолжался недолго. Василий Юрьевич нарушил его и, подобно своему отцу, направился в Кострому собирать войска против великого князя.

(Продолжение следует).

Подготовила Г.ДАШЕЕВА.

№5 (461)

ХVII ЖАРАНАЙ ГАЛ УЛААН НОХОЙ ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ЭХИН САГААН БАР НАРА

Буряад литэ	15	16	17	18	19	20	21
Европын литэ	13	14	15	16	17	18	19
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа лара понед.	Мягмар Марс вторник	Лагда Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	баасан Солдон пятница	бимба Сатурн суббота	Нима Наран воскр.
Үнэг Үдэр	харагшан Тахья	хүхэ Нохой	хүхэгшэн Гахай	улаан Хулгана	улаагшан Үхэр	шара Бар	шарагшан Туулай
Мэнгэ	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан
луудал	уула	модон	хин	гал	шорой	түмэр	огторгой

Гарагай 2-то шэнын 15 (Февралинн 13). Энэ нарада 15-най Үдэрнүүд дабхасалдаба.

Харагшан Тахья, 7 улаан мэнгын, хада уулада луудалтай үдэр.

Энэ үдэр олон удаа бурханда мүргэхэ, бурхадта, сахюусадта, тэнгэридэ үргэл үргэхэ, Наранда, нарада, бусад юртэмсэнүүдэтэ шүтэхэ, аршаан найруулаха, лүн абаха, хэй нуури табиha мэтын үйлэнүүдэтэ хайн.

Гэбэшье мал үүсэлхэ, хүншүү гаргаха мэтын үйлэнүүд хорюултай.

Хүнэй үһэ абахые хойшолуула шухала.

Гарагай 3-да хуушанай 16 (Февралинн 14).

Хүхэ Нохой, 6 сагаан мэнгын, модондо луудалтай үдэр.

Энэ үдэр эдэбхитэйгээр бурханда мүргэхэ ба зальбарха, балин шатааха, нүгэлөө наманшалаха, бурхадта үргэл үргэхэ мэтын үйлэнүүдэтэ хайн.

Зүгөөр хүниие үзэн ядаха, ургажа байһан модо отолхо мэтые тон хорихоор.

Хүнэй үһэ абаа хаа, эг зөөри элбэгжэхэ.

Гарагай 4-дэ хуушанай 17 (Февралинн 15).

Хүхэгшэн Гахай, 5 шара мэнгын, хиндэ луудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, сангарил хураха, бурхан, сахюуса тахиha, бисалгал хэхэ, дасан (дуган), субарга, сэргэ, бурхан арамнайлаха, ута наһанай ном уншуулаха, Намсарай бурханай зарсанарта үргэл хэхэ, лүн абаха, номнол үйлэдэхэ, тэрэниие шагнаха, бурханай ном оршуулаха тарнинуудые олоор уншаха мэтын үйлэнүүдэтэ хайн.

Гэхын хажуугаар хубсаһа эсхэхэ, эм найруулаха, худалдаа наймаа эрхилхэ, гар тээрэм тодхохо мэтын үйлэнүүд сээртэй.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа хаа, үбишэн хүрэхэ.

Гарагай 5-да хуушанай 18 (Февралинн 16).

Улаан Хулгана, 4 ногоон мэнгын,

галда луудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, зальбарха, бурхан, сахюуса, лусууд тахиha, буянта хэрэг эхээр үйлэдэхэ, түмэрэй дарха хэхэ, юумэ худалдаа, эм найруулаха, шуһа ханаха, төөнгэхэ, һамга абаха мэтын үйлэнүүдэтэ хайн.

Харин мал үүсэлхэ, үхибүү үргэжэ абаха, ном оршуулаха, үхибүү хүдэ оруулаха, бага хүүгэдые гэрлэхэ холо эльгээхэ мэтын үйлэнүүдые тэбшэгты.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа хаа, гарза болохо.

Гарагай 6-да хуушанай 19 (Февралинн 17).

Улаагшан Үхэр, 3 хүхэ мэнгын, шоройдо луудалтай үдэр.

Бурханай ном уншуулаха, бурхадта, үндэр сахюусадта, лусуудта үргэл үргэхэ, уһан балин («чавдор»), лусуудай балин («лудор») гаргаха, лүн абаха, һаад тодхор дабаха, һайндэр эрхилхэ, эм найруулаха, эм залаха,

хэлсээ баталха, худалдаа наймаа эрхилхэ, замда, аянда гараха, хубсаһаа шонзлхэ, төөнгэхэ, үзэл үзүүлхэ, зурхай зуруулаха, түмэрөөр дарха хэхэ мэтын үйлэнүүдэтэ хайн гэнэ.

Зүгөөр тоосолдохо, хэрэлдэхэ, мал үүсэлхэ, үри зэлиес бусааха, модо отолхо, хюрөөдэхэ, газар малтаха, шулуу шорой хүдэжэхэ, тэнгэри тахиha мэтын үйлэнүүдэтэ муу.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа хаа, хайн нүхэртэй ушарха.

Гарагай 7-до хуушанай 20 (Февралинн 18).

Шара Бар, 2 хара мэнгын, түмэртэ луудалтай үдэр.

Дасан (дуган), субарга, сэргэ, бурхан бүтгэхэ, тэдэниие арамнайлаха, далага абаха, хэйшг дуудаха, абанаһаа бусааха, модо сабишаха, ада шүдхэр зайуулаха, хараал сараха, ута наһанай ном уншуулаха мэтын үйлэнүүдэтэ хайн.

Гэхэтэй хамта шуһа ханаха, төөнгэхэ, уйдаха, гашуудаха, һуни ябаха, тэнгэри тахиha мэтын үйлэнүүдые хорихоор.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа хаа, үлэсхэлэн байгц үзэргэхэ.

Гарагай 1-дэ хуушанай 21 (Февралинн 19).

Шарагшан Туулай, 1 сагаан мэнгын, огторгойдо луудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, бурхадта, лусуудта үргэл үргэхэ, гүрэм уншуулаха, эльбэ дараха, эхэ хүниие бараалхаха, аршаанаар бэээ арюудхаха, буянта үйлэнүүдые эхээр үйлэдэхэ, эм найруулаха, худалдаа наймаа эрхилхэ мэтын үйлэнүүдэтэ хайн.

Гэхын хажуугаар үхибүү хүдэ оруулаха, бага хүүгэдые гэрлэхэ холо эльгээхэ, замда гараха мэтын үйлэнүүдэтэ муу гэнэ.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа хаа, хүнэй шэг шарай һайжарха.

ГАНЖУУР НОМУУДЫЕ ЗАПАА

Манай Шэбэртэ нютагай «Даша Лхундублин» дасан Хэлго хатан эжын хойто бэын хүзэгшэдэй нангин газар мүн. һаяхана дасанай шэрээтэ Баатар амбай Монгол оронһоо Ганжуур бурханай 108 боти ном залажа асараа, энэ хэрэгтэ нютагай зон эдэбхитэйгээр хабаадажа, хубитаа оруулан байна.

Тийгэжэ Дүгжүүбэ хуралай үдэр хүзэгшэд энэ ехэ номуудтаа мүргэжэ, зальбарха золтой байбади. Энэ номуудаймнай ууда ехэ ааб даа, нютагтамнай амгалан тайбан байдал үршөөгдэхэ гэжэ зальбаржа найданабди.

Жэл бүри ерэжэ, Сагаан харын эхин хуралнуудые үнгэргэлсэдэг Хэжэнгын дасанай шэрээтэ байһан Цыбаан амбайда һайниие хүргэнбди.

Ганжуур номуудые залалсаһан манай аймагһаа гарбалтай экологиин түрүүлэгшэ Молотов Валерий Сергеевичтэ, Хяатгын гулваа Цыремпилов Валерий Жамсуевичта, Шэбэртэ нютагай гулваа Базаров Байр Юмжаповичта, Чимитов Бато Ринчидоржиевичта баһал һайниие хүргэнбди.

Буряад оронойгоо зонниие Сагаан нараар амаршалжа, амгалан тайбан байдал бултада хүргэнбди.

Д. ЗАНДРАЕВА, ажалай ветеран.

ПОД СТУКИ СВЯЩЕННОГО БУБНА или В ГОСТЯХ В МИРЕ ДУХОВ

Сегодня шаманизм является неотъемлемой частью нашей жизни. И не только у нас. В таких высокоразвитых странах, как Корея и Япония, в случаях серьезных заболеваний, при поступлении детей в высшие учебные заведения и других жизненно важных ситуациях многие обращаются за помощью к шаманам. Даже кандидаты на различные должности перед выборами в большинстве случаев прибегают к их услугам. Существует такая притча, что победит тот кандидат, у кого сильнее шаман.

У нас же, у бурят, шаманизм, являющийся традиционной религией ещё с первобытно-общинного строя, пережил различные периоды расцвета и упадка. В прошлом шаманизм охватывал все стороны быта, влиял на культуру, образ жизни и социальную культуру общества. Это одно из достижений культуры общества скотоводов и охотников, величайшая духовная ценность нашего народа, которая основана на идее о единстве природы, человека и космоса.

Вселенная, Земля, Человек, животный и растительный мир нераз-

делимы. Земля - центр сосредоточия Космоса. Почитание Неба и Земли - стержень всего комплекса верований шаманистов.

Другое основополагающее начало в шаманизме - это идея неразрывности человеческого рода. Бурят-шаманист считает себя продолжателем линии отца, деда, прадеда, знает и почитает их. Отсюда - жертвоприношения предкам - уг узуургандаа. В то же время он видит свое будущее, бессмертие в потомстве, в нём смысл бытия.

Потому его долг - заботиться о детях и внуках, готовить их к жизни, не оставлять сиротами, передать им лучшие черты семьи, рода и народа.

Сегодняшнее возрождение шаманизма, которое началось с середины 80-х годов - это не возвращение к прошлому, не откат к архаике. Здесь дело гораздо сложнее.

Во-первых, оживающие боги и духи ничего не возвращают нам, но они зовут к обновлению жизни, к творчеству, к свободе и, главное, вернуться в лоно природы.

Во-вторых, современный шаманизм не связан с прежним мистицизмом, кровавой оргией и безотчётным страхом.

лейдо меня родилось много детей, но все они умерли в младенчестве. Выжила одна я. И в детстве я часто просила маму вывести меня на просторное высокое место, где много людей, т.к. я не могла долго находиться в тесном закрытом помещении, у меня начинались удушья. Часто сама убежала ночью в степь или лес. Уже тогда я могла предчувствовать некоторые события, видела бестелесных человечков.

Но заниматься такой деятельностью начала уже в зрелом возрасте, когда у меня погиб старший сын. Тогда мне сказали, что я могу потерять всех своих детей, если не начну реализовывать свой внутренний потенциал уже созревшего шамана.

- А когда вы начали писать стихи?

- Стихи пишу с 8 класса. Вообще стихи для меня - лучшие друзья. В них я выплескиваю все переживания своей души и сердца, могу рассказать о самом сокровенном, и спра-

В третьих, по ряду функциональных свойств, в частности, врачевательным, психоэнергетическим, нравственно-интегративным, он служит позитивным фактором для многих, его роль в единении определённых групп общностей значительна.

По традиции шаманы всегда занимали высокое социальное положение в обществе. Они должны совмещать в себе функции гадателя, предсказателя, врачевателя, блю-

стителя обрядов и традиций, поэта, певца, артиста, гипнотизёра, психолога, наставника. Психически слабые, немощные, неадаптивные люди не могут заниматься такой многогранной деятельностью, преуспевать в своих делах, пользоваться уважением и авторитетом.

Особая тема - шаманский фольклор. Это комплекс произведений устного народного творчества, неписаная книга священных преданий, передаваемых из поколения в поколение. В них нередко обнаруживаются замечательные по поэтической блестящие страницы. Эти гимны и молитвы - заклинания, найгурские и зайские песни, призывы, в которых разбросаны сведения и события прошлых эпох, мелькают имена мифических и легендарных героев, зафиксированы названия местностей, рек и озёр, гор, обряды и традиции - бесспорно, бесценный клад нашего народа. Кто их создавал?

С одной стороны, тексты передавались по традиции. С другой стороны, все крупные шаманы утверждают, что тексты они усваивали в необычном состоянии, во сне, что какие-то силы шептали им на ухо, как бы «вкладывали» им в голову, в память.

Я не могла жить как все в компании обществу, так как чувствовала тяжёлотю ауру некоторых людей, что слишком тяжело. А во время занятий часто отвлекалась, что-то мешало мне, даже сама не могу объяснить. Видимо, мне не пужно было учиться. Но до сих пор страстно люблю играть на музыкальных инструментах, меня к ним тянет как магнитом.

- Песни каких современных исполнителей вы любите?

- Песня Вахтанга Кикабидзе «Мои года - моё богатство». Люблю и с удовольствием пою и слушаю наши бурятские народные и современные песни.

- Расскажите про вашу семью.

- Мой муж Дамбаев Бато-Мунко тоже хорошо пел. В 1979 году наш с ним дуэт стал лауреатом областного фестиваля художественной самодеятельности. К сожалению, несколько лет тому назад он умер. У нас

были среди шаман обладающие творческой способностью, которые и сами творили тексты.

У нас сегодня в гостях известная многим в округе и далеко за её пределами представительница этой религии Сэсэг Цыдыповна Дамбаева.

Сэсэг-абгай, как её уважительно называют в народе, - человек, наделённый от природы многими талантами. Она пишет стихи, прекрасно рисует, вырезает по дереву, поёт, танцует, с удовольствием шьёт, профессионально делает массаж. Ещё она умеет водить трактор, стричь волосы и укладывать их в красивые причёски. Добавьте к этому неординарность и живость характера, огромное жизнелюбие и весёлость нрава. Ещё от неё исходит какой-то удивительный шарм и обаяние, неподдельная и искренняя любовь к людям, желание им помочь. Может быть, поэтому к ней так тянутся люди.

А идут к ней люди с самыми разными проблемами, бедами и надеждами в трудных жизненных ситуациях. И она старается каждому помочь. Мы задали несколько вопросов к Сэсэг Цыдыповне:

пятеро детей. Старшая дочь Рита работает учительницей в Усть-Наринской средней школе. Дочь Римма пока сидит дома с маленькими детьми. Сын Алдар работу пожарника совмещает с учёбой в Восточно-Сибирском государственном технологическом университете. Ещё два сына учатся в школе.

- Какое блюдо вы предпочитаете?

- Варёное мясо с хорошим вином.
- Ваш любимый цвет?
- Белый
- Ваш любимый тип мужчин?
- Уверенный в себе брюнет с тяжёлым взглядом.

В.ГАРЖИЛОВА.

С.Ц.Дамбаева была в гостях у нас, в ИД «Буряад үнэн». Мы с удовольствием общались с ней, слышали много нового и интересно. От души желаем успехов в её необычной деятельности, приносящей людям добро и здоровье.

Сагаалганай амаршалга

ГҮНЭЙНӨӨ ГҮН МЭНДЭТЭЙБДИ

Сагай эрхээр Агынгаа үргэн талааа гэр бүлөөрөө зөөж Улаан-Үдэд түбхнэлэн манай аха нүхэд, үетэн, түрэлхид таанадаа аяар холын улир мойлоор баян Онон голой хойто эрвэйн Гүнэй нютагаа 2006 оной Сагаан нараар амаршалаад, зол жаргалтай, энхэ зүүр үри хүүгэдөөрэн, аша зээнэрээрээ хүтэрэдэн амгалан тэнюун ажауухыетнай юрөөнэбди!

12. Базар Будажаповтан
13. Дашибал Дашицыреновтан
14. Жаргалан Пурбуевтан
15. Дамдин Ешижамсоевтон.

Дайнай ба дайнай араталын ветеранууд:
Ринчин ЖУНДУЕВ,
Долгор ДАРИМАЕВА,
Пагма САНЖАЕВА,
Цыпелма ЦЫДЕНОВА.

Агын тойрогой Гүнэй нютаг.

- Хэд бэ гэбэл:
1. Сэрэнжаб Шагдаронтон
  2. Дондог Найдановтан
  3. Норсон Батомункуевтан
  4. Дамбии Нима Цырендашиевтан
  5. Түмэн-Жаргал Бабуевтан
  6. Ермолай Баранниковтан (Д)
  7. Бадмажаб Гындынцыреновтан
  8. Насак Гуродармаевтан
  9. Чимит-Сэрэн Сандапов (б)
  10. Янжима Будаева
  11. Будаханда Дашиева

ҮНГЭТЭ ЮРТЭМСЫН ЮРЭ БУСЫН УГСААТАН

Дэлхэйн бүмбэрсэг дээрэ элдэб һонин угсаатан бии юм. Мү, дээрэ 2700 гаран үндэһэ яһатан дэлхэйн элдэб буланда ажаһуу. Зарим үндэһэнэингөө үдэр бүри хужажэ, урагшаа дабшал, байхада, нэгэ зариманинь урдынгаа балар, мунхаг заншалнуудые алдаагүй. Онсо һонирхолтой угсаатанууд тухай мэдээсэл толилхонмай.

Һохор угсаатан

Мексикын ой шугы соо нэгэ жэгтэй һонин угсаатан байдаг. Юуһээ боложо, тиймэ һонин болооб гэхэдэ, энэ угсаатанай түлөөлэгшэ бүхэн булта һохор юм. Тэдэнэр түрэлхиин һохор бэшэ аад, түрэнһэнэингөө удаа 3 нара болоод байхада, аажмаар хараагаа алдаагүй юм ха. Энэ үзэгдэлые эрдэмтэд шэжэлээд, тэдэ зоной һохор болодог ушарые элирүүлбэ. Тэдэнэй байдаг газарта утаһан һуултэй хорхойнууд бии. Эгээл тэрэ хорхойн уршагнаа боложо, хүнэй хараа муудана. Нюусань гэбэл, хорхойн үрһэн бататанаар дамжажа, хүнэй шуһанда ороод, нодэнэй зубхи соо үдэжэ, харааень алдуулна.

Хэлэгүй угсаатан

Урда-Америкын Боливиин ой соо ажаһуудаг индеецүүдэй нэгэ угсаатанинь огто хөөрөлдэжэ шададаггүй, гансал дохёо тэмдэгүүдээр ойлголсожо харилсадаг юм ха. Энэһониень эрдэмтэд шэжэлээд, тэдэ зоной дуунай хүбшэргэй агшаха, һунаха аргагүй гэжэ элирүүлээ. Эгээл тиймэһээ тэдэнэр дуугаржа шададаггүй шуу.

Оодон угсаатан

Африкын дунда хэһэгтэ оршодог бишыхан гүрэнүүдэй балар тайга соо дэлхэй дээрэ хамагай богони бэстэй угсаатан байдаг юм. Тэдэнэй эршүүлын үндэрөөрөө 142-145 сантиметр юм, харин эхэнэрнүүдын тэдэнһээ дунда зэргэ 10 сантиметрээр набтар гэхэн баримтанууд бии.

Бэсын шэжнүүр 40 килограммнаа үлүү гарадаггүй. Тэдэнэр модоной набшаһаар, мүшэрөөр балгаан барижа байрадаг юм. Эршүүлын ан агшажа, эхэнэрнүүдын жэмэс түүжэ амидардаг ха. Наһа богонитой ушарһаа 11-12-той боломсоороо, тэдэнэр гэрлэдэг. Харин 30 наһа хүрэхэдэнь лэ, хада гэр руугаа хариха сагынь тулажа ердэг.

Энеэдэггүй угсаатан

Шри-Ланкагай нэгэ аймагта дэлхэй дээрэ хамагай томоотой угсаатан байдаг. Эдэ зон хэзээдэшые энеэдэггүй юм. Ушарын гэбэл, тэдэнэдэ энеэхэ мэдэрэл гэжэ огто үгы юм. Тиймэһээ ямаршые энеэдэгтэй ушарта тэдэнэр томоотой, түбшэн зангаа алдадаггүй.

БАТАЖАРГАЛАЙ Сэрсэгмаа.

ХҮҮГЭДЭЙ ОРОН ХҮҮГЭДЭЙ СЭСЭРЛИГТЭ

Онтохонууд соо жаахан хүүгэдэй орон байдаггүй? Байдаг аабза. Иимэ орон айлшалхаяа һанана гүт? Солнечная, 48 гэхэн гудамжаар «Снегирёк» гэхэн хүүгэдэй сэсэрлиг ороходотнай болохо.

Энэ хүүгэдэй сэсэрлиг үхибүүдэй 170 нууритай. Тус сэсэрлигы Н.В.Попчик хүтэлбэрилнэ. Эндэ 8 группанууд, хоёрын логopedическэ. Унтагын таһагууд соо зохидохон оронууд, хүнжэлүүдын - холофайберг. Эдэе хоол бэлдэжэ газар, хүүгэдэй таһагууд соо тон сэбэр. Ариг сэбэрые сэсэрлигтэй 60 хүдэлмэрилэгшэд сахина. «Энэ хүүгэдэй сэсэрлиг манай олон ажалнуудта эхи табина. Үхибүүдэингээ ерээдүйе жаргалтай болгоел даа!» - гэбэ хотын мэргеннадий Айдаев.

Шэнэлэгдэһэн хүүгэдэй сэсэрлигтэй байшанай нээлгын баярта хүршэ «Доймовочка» гэхэн хүүгэдэй сэсэрлигтэй үхибүүд, 25-дахи хургуулин һурагшад һонин концерт табита. ООО «СД-98», ЗАО «Спецмбель», хотын захиргаан хүүгэдэй сэсэрлигтэй нээлгэдэ аша туһаая оруулаа юм.

Янжама ЖАПОВА.

САНАГААРХИН СУГЛАРХАНЬ

Буряад дайдаа баян түүхтэй Санага нютагай эгээл түрүүшын бууса түхээрэгдээр 2008 ондо 350 жэлэй ой гүйсэхэнь. Энэ ойе угтуулан, бэлэдхэлэй ехэ хүдэлмэри эхилбэ.

Санага тосхонһоо гарбалтай Улаан-Үдэ хотодо ажаһуудаг зоной анхаралда нимэ мэдээсэл дуулаганабди:

Февралин 18-да 15 сагта Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театр соо «Санага» гэжэ дуу болон хатарай арадай ансамблин ехэ концерт, удаань Санагын дасанай нүүдэл хурал болохо. Монлам шэрээтэ түрүүтэй дасанай ламанар олоороо ерэхээр хүлэгдэнэ. Шэнэ жэлэй гараад байһан Сагаалганай эдэ үдэрнүүдтэ нютаг нутагаа ошохо арга олоогүй хүнүүдтэ эндэ ержэ, сэдхэлээ тэгшэлэхэ арга олдохонь гэшэ, гансашы эдэ бэшэ, бусадшы зоной нютагайнгаа дасанай хуралда хабаадаха һайн арга болоно.

Санагынхид энэ үдэр түрэл театртаа олоороо ерэхэ гэжэ найданабди.

БҮРЯАД ТЕАТРТАА ЕРЬТ!

«...Сагай, жэлэй нэлэгэнгэ Сагаалганы! Сагаалаад, Сарюун ондо орогты, Сагаалганда бараалхааг!»

Гүрэнэй Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театр Сагаан нарын энэ үдэ үдэр бүри республикынгаа аймаг бүхэниие ордон соогоо айлшалуулан угтажа, шэнээр мүнцэлһэн дуунай эдэ үгэнүүдые үрэл болгон бэлэглэжэ, угтажа абанан театршы баяртай, буужа ерһэн айлшадшы баяртай, юрэдөөл, удхатай, урматай хүдгөө хүүеин болон даа.

Гаража ерһэн Нохой жэл дээрэ үндэһэлэгдэһэн хүхиюутэй, шогтой, дуу, хатар элбэгтэй шоу-найруулгы театрай бүхы актёрнууд нэгэ амяар үндэр хэмжээндэ наадажа, харагшадтай сэдхэл баяраар халижа харина. Энэ шоу-найруулгын автор Россин искусствын габьяата ажал ябуулагша Владимир Кондратьев найруулан табинхай.

1988 ондо арад зоной Сагаалганай анха түрүүшын эхи тайзан дээрэ табинан буряад драмын театрта республикын аймагууд үдэр бүри

ээлжээлэн ержэ, нютаг нугынгаа үндэр наһатаниие, арадай ажахын али олон һалбаринуудта амжалта туйлаһан зоноо ёһолон хүндэлжэ, хотын хүдгөөн соо үни удаангай уулзаа ушараагүй хүнүүд золгожо, эльгэлэи хөөрөлдэжэ, сэдхэлээ тэниижэ тарана гэжэ элихэн даа.

Нютагуудай элэлнүүд энэ жэлэйнгээ Сагаалгание буряад драмын театрта эмхидхэжэ хэлһэндэ тон лэ баяртайнууд, ушар юуб гэхэдэ, энэ жэл манай театр арад зоңдоо ехэл һонин найруулга бэлдэжэ табяа, хотын ондоо театруудта ошоошодой атаархамаар гээд хэлэхэдэнь, бэлитэй бэрхэ артистнуудараа омогорхожо ябагшабди.

Тайзанай шэмэглэл, хубсаһан, хатар наадан, дуу хүгжэм, шог зугаа, юу хэлэхэб, гоёл даа.

Ержэе хараагүй, гэбэшы хараһайб гэхэн зон байхадашые болохо, ябыт наашаа, үшөө үрдихэлтэ, бндэ февралин 15 болотор сагаалнабди.

Н.ШАБАЕВ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральна директорэй - ахамад редакторай уялгануудые дүүргэгшэ Т.В.САМБЯЛОВА.
Редактор Г.Х.ДАШЕЕВА.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, И.Б.ДАГБАЕВ (Буряад Республикын Правительство), Ф.П.БОТОВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), А.А.АНГАРХАЕВ (генеральна директор-ахамад редактор), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (харюусалгата секретарь), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каланцларшывиллин үйтэс, 23.
Хэблэлэй байшан "Буряад үнэн".
E-mail: unen@mail.ru

Газетэ хэблэлэй 6 хуулаһан хэмжээтэй. Индекс 73877.
Хамтын хэлэг - 30480.
Хэблэлдэ тушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэхэн ОАО-до бэлэн диапозитивүүдһээ газетэ 6150 хэлэгээр хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 21-40-45.

Б-0165-дахи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретариатай - 21-60-21; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершинь» журналуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюуталдай ажабайдалтай болон олонитын хүдэлмэрини, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламн - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерини - 21-23-67.

Редакцида ороһон материалнууд шүүмжэлэгдэдэггүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй.

Тоонуудай, бодого баримтануудай, хүнэй, нютагай нэрэнүүдэй бэшлгыс хазатгайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакцини һанамжа авторайхитай адли бэшэ байжа магад.